کوڵسوو

مجلەیەگ هەفتانە گشتییە لەلاین
دەزگای رووشنهویری (شەفەق) بڵاوئەکریەگ

شمارە (٥٧) كانوون دويم (٢٧٠٩-٢٧٠٨) كوردى (٢٠١٠) ميلادى

سەقامگیری کوردستان و هەڵوێست ناحەزەیل چەرەسنیگ؟

عیراق لە شوین دەرچگن هێزەیل ئەمریکا

بەرژەوەندی هاوبەش کورد و ئەمریکا

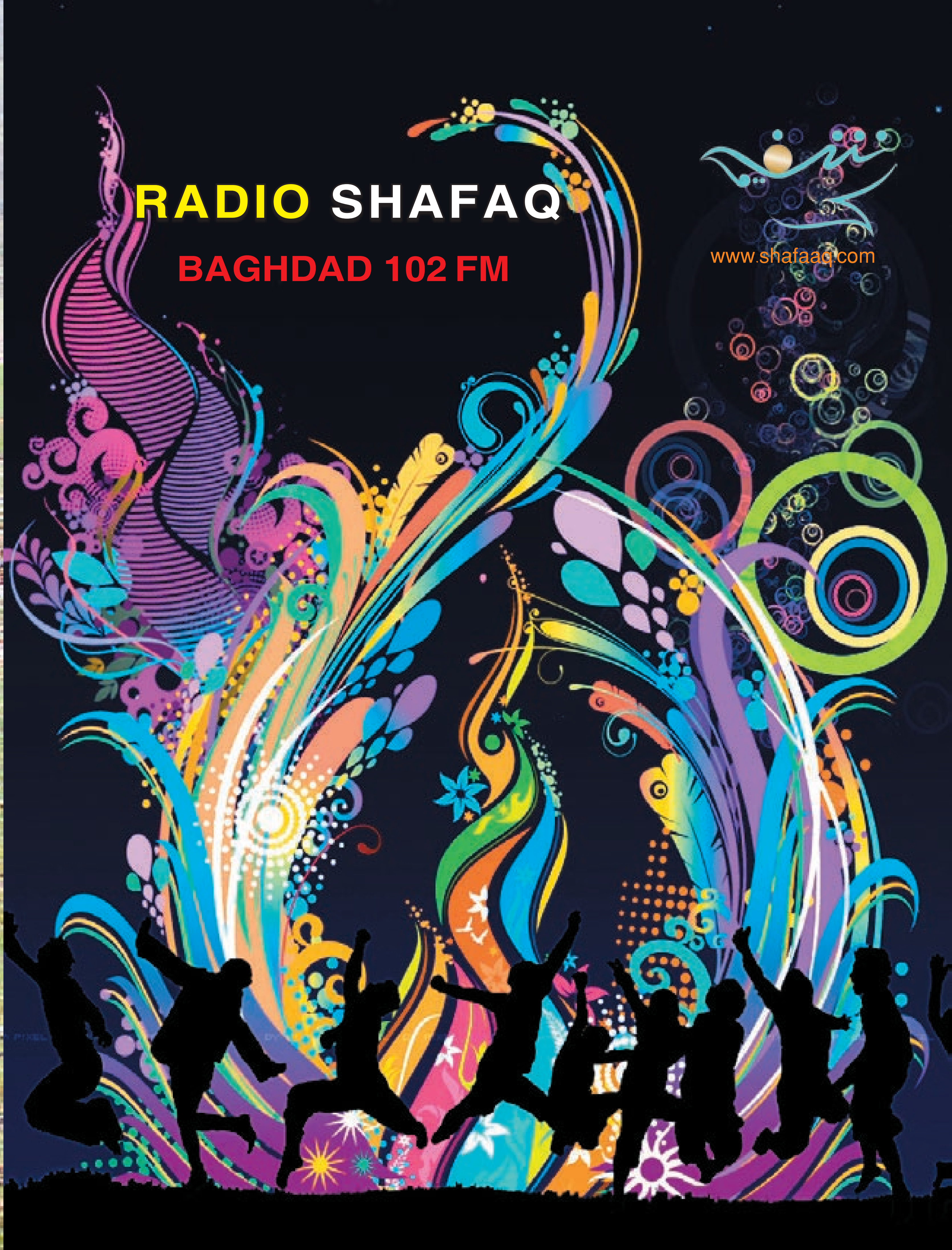

گول سوو

GULL SOO MAGAZINE

مجلەیەگ هەفتانە گشتی‌یە لەلاین دەزگای رووشنهویری
ورەسانن کورد فەیلی(شەفەق) بلاوئەکریەگ

شمارە (٥٧) کانوون دویم (٢٧٠٨-٢٧٠٩) کوردی (٢٠١٠) میلادی

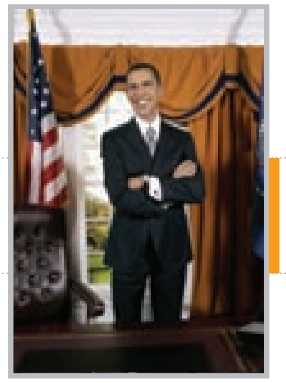

10

لە وەختیگ رووژ ٢٠١٠/١/٢٠
سالیگ لە بان عومر باراك
ئۆباما لەماڵ چەرمگ.....

36

لە دەمەوسوو رووژ یەکشەممەی
١٩٣١/١٢/٢١ لە (بیارە) هاتیەسە
دونیا. هەر لە منالیەوە.....

48

سەعات یەکیگە لەو داهێنەیل یا
ئبداعەیل بی وینەی ئادەمیزاد؛
ئەو ئامیر یا جهازە.....

وجوود بەعس لە عیراق لە کوورا سەرچەوە گرتگە؟ ٨
شالیتەیل کورد ١٢
مانای گرین کارت چەس؟ ١٤
ژن لە ئاین زەرەدەشتی ١٨
تەکنۆلۆجیای رەسانن و شوورش زانیاری ٢٨
ئایا قانوون پشتگیر ژنە؟ ٤٧

سەر نویسەر
عەلی حسێن فەیلی
بەرێوەبەر نویسانن
ماجد سویرەمیری
دەستەی‌نویسەرەیل
جەمال ئەرکوازی
ئاراس جواد
سارا عەلی
نەسرین میرزا
ئارام حەسەن
ئامادەکردن هونەری
لەیس عیسا ئیبراهیم

Tel:
07901373702
7403411
8836604

gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

خاوەن ئمتیاز دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

رقم الايداع في دار الكتب والوثائق٨٩٢ في ٢٠٠٦

سەرباس شمارە

THE BEGINNING

پشتگیری لە بەعسیەیل وەیاد چە؟

چەن هەفتەیگەپەرلەمان و حکوومەت و دەزگای قەزایی و سەرۆکایەتی ولات و میدیاگان عیراقی سەرقال کیشمەکیش و قسەکردن وەیەکن لە باوەت بریاریگ لوجنەی داد ولێپرسینەوەك وەگوورەی برگەیل دەستوور لەکۆمسیۆن بالای هەلوژاردنەگان تواستگەناوچەن کەسیگ هاوجورم و شان تەکن سەران رژیم بەعس رمیاگ لەلیست یا قایمەی کاندیدەیل هەلوژاردن بسریگەو؛ کار رەسیەسەئەورەك یەکیگ لەو کاندیدەیلەهەرەشەلەسەرجەم پرووسەی سیاسی کەیگ ویەکیگتریشیان وەبی کەمترین شەرم و حەیا وە شانازیەو باس هاودەسی خوەی وەل رژیم رمیاگ بەعس کەیگ و وەشیوەی ئاشکرا تاوانەیل ئەو رژیمەخەیگەدروو و چمانی ئەو گوورەیل دەسەجەمیەك تا ئیسەپەیا کریانەو دەیان هەزار هاوولاتی عیراقی وە کورد و عەرەب و نەتەوەیلتر لە تیان پەیاکریاس؛ سیناریوییگ سینەمایی بویەو حاشا لەوەکەیگ ك سەران بەعس چەك کیمیاوی لەناوچەیل کوردستان وەتایەت لەهەلەبجە و شێخ وەسانان وەکار بردویگ و یەیش لەوەختیگەك داداگای بالای تاوانەگان عیراقی تا ئیسەچەندین نەفەرك ئەو تومەتەیلەلە بانیان سابت کریاس وە مەرگ حوکم داس. لەی لایشەو بریگ لەلایەنەیل پشتگیری لەبریارەگەی لوجنەی‌داد و لێپرسینەوەکردن و بریگتریش لەلایەنەیل ئەو بریارەوە نادادپەروەرانەلە قەلەم دانە و رەنگ بوویگ تایفی دانەسە پی ك گوایەبریارەگەدژ یا زد کاندیدایل سوننەمەزەوە. ئیمەکار وە هەلویست لایەنەیل غەیرکورد نەیریم و هەرکام لەوانەهانەشوین بەرژەوەندی تایەت خوەیان؛ وەلی گلەییمان لەبەعزی سەرکردەیل کوردەك وە ئەوپەر هەس نەکردن وە مەسئوولیەت دژایەتی خوەیان وەل سرینەوەی ناو کاندیدا بەعسیەگان ئعلان کردنەوەبی ئەوەگ شەرم لەبنەماڵەی شەهیدەیل پێشمەرگەو ژنەیل و منالەیل ئەنفال کریاگ و زیاتر لەپەنج هەزار هاوزوان بی گونای خنکیاگ وەمەواد کیمیاوی بەعس بکەن؛ ئەگەر بریگ لەعەرەبەیل شۆفینی و کویەنەبەعسی و دوژمن عیراق تازەهەرکام وە بیانگیگ پشتگیری لەکاندیدەیل بەعس بکەن حەق خوەیانەچوین یادگاریەیل و رووژەیل خوەشیگ لەلەوەخت دەسلات بەعس داشتنە و ئیسەیش هانەتەما عیراق میلەیل سەعات بووەنەدویاوە؛ وەلی کورد لەی پشتگیریەها تەمای چە؛ هاتەمای ئەوەگ ئەو دەسکەفتەیلەك تا ئیسەوە خوین سەدان هەزار شەهید وە دەسی هاوردیمە وە پشتگیری کردن لە ساڵح موتلەگ و زافر عانی و ئوسامەنوجێفی لە دەسی بیەیم و بچیمنەو ئەرا چوارگووشەی یەکم؛ یا توایم وەی پشتگیریەبویمنەشەریك لەدەسلات وەل ئەیژدەهای زەخمداریگ ك چەندین جار تواستگەمللەت کورد و خاکەگەی قویتا بیەیگ ؛ ئەری ئومەتەگەئیوەبویشن پشتگیری لە بەعسیەیل وەیاد چە؟

سەر نویسەر

عیراق .. ناکووکی سیاسی کاریگەری له بان باروووەزع گشتی

عەبدولخالق ئبراهیم

شایەت ئەوەك له ناو پرووسەی سیاسی له عیراق هس وەپی کریەیگ و کەفیگە وەرچەومان، وەك ئەزموونیگ تازەی دەوڵەتداری له هویچ شوونیگ دونیا ئی جووره نموونەیگ نەکەفیگە وەرچەو،

وەلی گویڕانکاریەیل چەن مانگیگ وەرجە ئیسە پەردە له بان ئەو راسیە لاورد ك له ناو ستوینەیل سەرەکی دەسلاٚت سیاسی له عیراق کەلین خەتەرناك دیریگ و ئاست هاوکاری و هەوڵداین ئەرا گوزارش یا تەعبیرکردن له ستراتیجیەتیگ یەکگرتگ نیشتمانی هیمان وەو رادە نەرەسی، نەك له ناونی حکوومەت و گرووپ و پارتەیل چەکدار و معارزەیل، بەڵکوو له ناو خود ئەنجوومەن سەرۆکایەتی کۆمار و، وەزیرەیل و نوێنەرەیلیش کاریگ لەیوا کردگەك وەردەوام پرووسەی سیاسی له عیراق له وەردەم هەرەشەبووگ و پیکهاتەیلیش تویش گرفت و کیشەبان.لەیرا ئویشیم ئایا لەکام ولاٚتەیل دونیا له بەرزترین پلەی دەسلاٚت، دو جوورەهەڵویست جیاواز و دژ یەکتر کریەیگەدی له باوەت مەسەلەیل ستراتیجی و نازگ، وەلی ئەوەسەکەمترین پرس و را له ناونی هەردوگ ئەنجوومەن سەرۆکایەتی کۆمار و خود سەرۆك ئەنجوومەن وەزیرەیل نیە و شیویان پەیوەندیەیل ناونی بەغدا و دیمەشق یەکیگەلەو ئشارەتەیلەك وجوود دو ئاواز و دو هویرەوکردن جیاواز له ناوچەی سەوز(گرین زۆن) وەرجەسەئەکا، سەرۆکایەتی ئەنجوومەن وەزیرەیل له ژیر فشار تەقینەوەیل وەردەم وەزارەت خارجیە و دیفاع و دەسکەفتن چەن بەڵگەیگ له بان دەسوەردااین سووریا ئەوەبوی قەیران گەورایگ دروسکرد له وەختیگ ك سەرۆکایەتی کۆمار و سەرۆکایەتی ئەنجوومەن نوێنەرەیل و فرەیگ له پیکهاتەیل گەورا و کاریگەر ناو حکوومەت له باوەت دویاکەفتن جی وەجیکردن حوکم له سێدارەداین تاوانبارەیل سەران بەعس و گلەیی لەوەکرد جیاوازی فرەیگ هەس له هەڵویست سەرۆکایەتی کۆمار و ئەنجوومەن وەزیرەیل و ئەو جیاوازییشەکاریگەی خراویگ داشتگەله بان روخسار و پایەی دەوڵەت عیراق له بان ئاست هەریمایەتی و ناودەوڵەتی. ئمجا ئەوەك مایەی سەردەرنەکردنەله سایەی وجوود ئەنجوومەنیگ بالاٚی سیاسی ك لەتی سەرۆکایەتی هەرسێ ئەنجوومەن و سەرۆك قەوارەیل سەرەکی پەرلەمان و سەرۆك هەریمەیل گریگەخوەی بیگومان ئەو ئەنجوومەنەله نەخشەی سیاسی عیراق تا ئیسەدیار نیەو شوون خوەی وەرنەگرتگە. وەلی ئەو کەلینەیل گەورا ك له و پەرلەمان عیراقی وەل ئەو کاردانەوەی تون سەرۆك ئەنجوومەن وەزیرەیلا نەوین و تا ئیسەیش ئەو مەسەلەله ناونی هەردوگ سەرۆکایەتی کۆمار و سەرۆکایەتی وەزیرەیل دید هاوبەشیگ له باوەتیانەوەدروس نەویەك گوزارش یا تەعبیر بکا له هەڵویست راسەقینەی عیراقیەیل له باوەت چوینیەتی روی وە روی بوینەوەی دەسەیل دەرەکی له کاروبار ناوخود ولاٚت. وەل ئەوەیشا عەلی دەباغ قسەکەر رەسمی حکوومەت عیراق لەتەسریحیگ رووژنامەنویسی دیوار سستم سیاسی کریەیگەدی وە سەبەب جیاوازی فرەیگەوەله سیاسەت و مەزەنەکردن جیاواز ئەرا بەرژەوەندیەیل ستراتیجی و حزبی و تایفی بوینەسەمایەی خوەشکردن زەمینەی زیاتر ئەرا کەلکردن ئەو دیوارە، ئمجا ئەو کەلیەك باس لەلی کەیم له قەیریگ مەسەلەی ناوخوەیی هسیار وەك مەسەلەی له سێدارەداین و حوکمداین تاوانبارەیل وە ئاشکرا کریەیگەدی له ناونی ئەنجوومەن سەرۆکایەتی کۆمار وەل ئەنجوومەن وەزیرەیلا.

نیەزانیم ئەرا کورا چیمن؟

سالم ئسماعیل

سوو چەوەسەرمان تیەیگ ؟ ئایا گام یا ختوەیل ئایندەمان له بان باروووەزعمان کاریگەری نیەنەن؟ گام یا ختوەیل ئایندەمان دو ریگەها لەوەردەمیان یا پا نەیمنەرێگەی راس یا نەریگەی غەڵەت هەڵوژنیم ، ئەگەر رێگەی دویم هەڵوژانیم کیشەیل تازەیگ ئەرامان وەدی تیەن ك بایەد هەرچەزویتر بووسیم و دریژەنەیەیمنەئەی رێیەوەی خاترەك هەرچەلەی ریگەبمینیم زەرەدەیل زیاتریگ دەیمن و فرەسەختەو بوود ك گڵەو بخوەیم. وەلی ئەگەر پانایمنەسەرێگەی راس بایەد بزانیم ك گام یا ختوەیلمان وەسورعەت خاسیگ وەرەو نوا چون یا نەفرەئارامن و وەختیگ رەسیمنەئامانجەیلمان دوینیم ك فرەدیر کردیمنەوەتاییەت ئیمنەلەولاٚتیگك ژیەیم ك لەگشت بوار یا مەجالەیل لەولاٚتەیل ترەك جەهان دویا کەفتگەئەوەیش وەخاتر ئەو باروووەزع خراوەله وەخت دەسلاٚتداری سیستمەیل گوزەیشتەلەتیان ژیایە. هەر کەسیگ دویر لەتوانایەیل خوەی و بی ئەوەگ ریگەی خوەی دیاری بکەیگ وەرەو نوا چوود و پشت بەساس توانایەیل کەسیگ تر تا ریگەنیشانی بیەیگ ئنسانیگەك خوەیش نیەزانیگ ئەرا کورەچوود. بریگ ئەی باوەرەدیرن ك گام یا ختوەیل سەرخستن دیموکراتی راسەقینەئاسانە وەلی لەپیچوانەوەئەی هویرەغەڵەتە و قاپیەیل گوزەیشتەجاری وازن و تا ئیسەبریگ لەناوودەیشت ولاٚت تەقالا کەن ك هویرەیل گوزەیشتەپەخشەو بکەن و دژ یا زد پرووسەی سیاسی لەعیراق تازەبووسن و هانەدژ دیموکراتی. ئیمنەمەیل دیریم ولاٚتیگ دامەزرنیم ك لەکەرامەت ئنسان و ئاسایشی و دیدگای رێز بگریگ و خزمەتەیلیگ پیشکەش هاوولاٚتیەیل بکەیگ دەوڵەتیگ ك هێزەیلی له ریگەی بەختەوەر کردن هاوولاٚتیەیل وە توانای بوود نەگ لەریگەی چەك. وەلی راسی بتویەین ئیمنەجاری لەبان دەوڵەتیگ ك توایمنەی رێك نەکەفتیمنەو ناکووکیەیلمان له بان چشتەیل سەرەکین وەی خاترەنیەتویەنیم گام یا ختوەیل خوەمان کۆنترۆل بکەیم و نیازانیم وەرەو کورا چیمن...

سەقامگیری کوردستان و هەڵوێست ناحەزەیل چەرەسنیگ؟

عومەر ئاوارە

له وەختیگ ك گشتمان هس وەئارامی و سەقامگیری فراوانیگ کەیم لەکوردستان، خوەزگەی ئەوەکیشیم ئی ئارامی و سەقامگیرییشەگشت شار و شارۆچکەیل عیراقیش بگرداگەوە، هەق ئەوەیش دیریم وەك کوردیگ دەیشت هەریم کوردستان له هووکار ئی ئارامی و سەقامگیری هەرێم کوردستانەبپرسیم ك مەردم وەچ شیواز و بەرنامەیگ وەرگری لەو ئارامی و سەقامگیریەکەن و نیەیلن دەس تیرۆر و کاولکار ئی ئارامیەبشیونیگ ، ك یەیش ئەرا حکوومەت هەرێم کوردستان گەوراترین دەسکەفتەو بایەسەشانازی وەپیەو بکەیم.
لەوەختیگ دەزگایەیل ئەمنی سەر وەو حکوومەتەتویەنستنەك ۆنترۆڵ ئی بارووەزعەبکەن و گشت پیچ و پەنایگ لەو بشیون و کاولکەرەیلەبگرن و نەیلن دزەبکەنەناو هەرێم و کار تیرۆرسی و شیوای شیو ئەنجام بیەن ، هەر یەیش لەیوا کردگەمەردم باشوور و ناوراس له ترس کوشتن و لەناوبردن روی بکەنەشار و شارۆچکەیڵ کوردستان و له ژیر سایەی پەرچەم کوردستان وەئارام بژیەن، وەل ئەوەیشا ئی ئارامی و سەقامگیریەریگەی ئەوەئەرامان خوەش ئەکا ك گشتمان ریگەی ئاشتی و برایەتی بگریمنەوەر و گشتمان وەئەوەدڵتەنگ بویمن ك دعایەکردن ئەرا ئی دەسکەفتەلەلایەن قەیریگ ریکخریاگ و لایەنەوەکریەیگ وە تایبەت ئەو راپۆرت یا تەقریرەك ریکخریاگ مقەیەتیکردن هەق ئادەمیزاد ناودەوڵەتی له باوەت تون و تیژی و ژیرپاخستن هەق ئادەمیزاد دەریکردویگ ك پیکهاتویگ لەقەیریگ دعایەی نارەواو ناهەق ك ئشارەت وەیەك لایەن خاسیگ نیەکەیگ، ك حکوومەت هەرێم کوردستان وە تایبەت لەشوون رمیان رژیم سەدامەوەتا ئیسەپیشکەش وەخەڵك کوردستان کردویگەی، یەیش خوەی له خوەی چووگەقالب ئەو دوشمنایەتیەك وەردەوام دژ وەئەزموون و تاریخ مللەت کوردستان کریەیگ. وەل ئەوەیشا ئەوەك رووژانەدەرهەق وە مللەت کورد ئەنجام دریەیگ بیجگەدعایە و قسەو باس نارەوا چشتیگ تر نیە.
لەوساوەکورد بویەتا ئیسەهەر دوشمنایەتی وەلیا کەن و نا هەقی وەرانوەری ئەنجام دریەیگ، وە تایبەت لەی دویاخرەك دوبارە و لەلایەن حکوومەتەگەی بەغداوەلەبان خەتەیل قرمز مەرز کوردستان وەك (خانەقی و کەرکووك و مەخموور و شەنگاڵ) دوشمنایەتی هێز پیشمەرگەکریا و تائیسەیش هەر کریەیگ لەوەر خاتر ئەوەك شکەست وەی ئازادی و سەقامگیریەبارن ك وەخوین رووڵەیل ئی کوردستانەهاتیەسەوجوود ك خوەیان کردنەقوربانی ئی خاکە، وەتایبەت ئەو خەبات گەورا ك لەسەدەی گوزەیشت له دژ رژیم بەعس رمیاگ کردیاگەی و خەبات لەوەر خاتر ئازادی و سەرفرازی کرد ك ئیسەپەرچەم بەرز کوردستان وەسەربەرزیەوەلەریەیگەوەو لەخوسەی دوشمنەیل کورد و کوردستانیش هێز پیشمەرگەهەر وەسەربەرزی مینیگەوەلەوەر خاتر مقەیەتیکردن دەسکەفتەیل گەورای هەرێم کوردستان.
ئاشکراس ك ئیسەهەرێم کوردستان لەچ بارووەزعیگ ژیەیگ ، نەك تەنیا بویەسەماڵیگ ئەرا مقەیەتیکردن و ئارامی و خوەشگوزرانی مەردمەگەی، بەڵکوو بویەسەماڵیگ ك مەردم عەرەب و تورکمانیش روی لەلی بکەن لەوانەك ئاوارەبوینەوەسەبەب بارووەزع خراوی ناوچەیلیان لەخوارگ و ناوراس عیراق، بەڵگەیش ئەرا ئەو حاڵەتەئەوەسەك ئیسەوە سەدەها خیزان عەرەب لەپاریزگایەیل سلێمانی و هەولێر و دهۆك ژیان ئاسایی خوەیان له ژیر سایەی کوردستانیگ ئازاد و سەقامگیر بەنەسەر . ئمجا بایەس بوی ئەوەك ئەو راپۆرتەئامادەکرد ئەو خاڵەیلەك ئشارەت وەپیان کردیم بکرداگەی سەرچەوەئەرا ئەوەك راپۆرتەگەی وە شیوەی دروسیگ ئاراستەی بکرداگەرای گشتی نەك تەنیا ناوزرانن و نایاسایی ك نەتویەنستگەجیاوازی لەناونی خاس وخراو بکاڵ، ك قەیریگ لایەن تەکرەو کردیەسەسەرچەووەبی ئەوەك گووش لەکاروەدەسەیل هەرێم بگریگ و راسیەیل ئی سەردەمەبخەیگەروی، نەك چەواشەکاری لەراسیەیل.

وجوود بەعس لە عیراق لە کوورا سەرچەوە گرتکە؟

گوڵ سوو

دویرەو خستن ساڵح موتلەگ سەرۆك بەرە دیالۆگ یا جەبهەی حوار نیشتمانی لە هەڵوژاردنەیل هاتگ ٣/٧، جاریگتر مشتومریگ ئعلامی و سیاسی وەر فراوان وەل خۆەیا هاورد لە باوەت وجوود راسەقینەی بەعس لە عیراق تازەو ئەو دەس و روخسارەیل ئاشکرا ك کار ئەرا بەعس و هاوردنەوەی کەن. شایەت کەس لە بان ئەو پرسیارە قسە نەکەیگ و نەگەردیگە شوون جواوەگەیا ك ئایا بەعس لە عیراق هەس یا نیە؟ ئمجا لەوەر ئەوە ك جواوەگەی پاك و ئاشکراس، نەك هەر وجوود دیریگ، بەڵکوو وەختەیل فرەیگ وە دریژایی هەفت ساڵ گوزەیشت کاریگەری خراو داشتنە لە بان پرووسەی سیاسی و شیوانن باروەزع ئەمنی لە عیراق و فرە جاریش لە ژیر پەردەی وەرگری یا دیفاعکردن لە بەرژەوەندیەیل عەرەب سونی توان دوشمنایەتی داواکاریەیل و هەق رەوای پیکهاتەیل تر عیراق بکەن و سیاسەت (فرق تسد) جی وەجی بکەن.

قەیریگ لە نویسەرەیل عەرەب باس لە وە کەن مەندنەوەو هەناسەداین بەعس لە عیراق هووکار سەرەکی ئەرا ئەوە بەیگەوەك رژیم بەعس لە لایەن خەڵك عیراق و لە ریگەی شوورش و راپەرین مەردمەوە نەرمیا، بەڵکوو دەس و هێزیگ دەرەکی وە گوورەی بەرنامە و قوناغەیلیگ دیاریکریاگ ئی وڵاتە داگیر کرد و بەعس لە عەرش دەسڵات هاوردە خوار. ئەوەسە بەعس وە یارمەتی و هاوکاری چەن وڵاتیگ هەرێمایەتی و عەرەبی لە پایتەختەیل دیمەشق و عەممان و بەیرووت و سەنعا و دۆحە سەرگەرم خود ریکخستن و پەیوەندیکردن و سەرپەرشیکردن کارەیل سیاسی و تیرۆرستیین لە عیراق. ئەوان لە هویریان چی ئەگەر ئەو دەس دەرەکیە نەویاتاگ ئەو بەعس و پاشمەندەیلی ئیسە هەناسە لەلی بریا و جویر نازیەیل ئیسە بەشیگ بوین لە گوزەیشت. ئمجا بیجگە دەور خراو هەرێمایەتی لە پەنادایین سەران بەعس و پیشکەشکردن یارمەتی گشت لایەن ئەرایان، وەل ئەوەیشا بەشیگ لە پارت و لایەنەیل سیاسی عیراقی وە هانداین بەرژەوەندیەیل سیاسی حزبی و کیشمەکیش زیاتر لە بان چەن کورسییگ پەرلەمان و ئەرا وە دەسهاوردن متمانەی بەعسی و ئەوانە ك وە هەوای ئەو رووژە ژیەن، چەنەها کەسایەتی ناسریاگ بەعسی لە ناو پیکهاتەی سەرکردایەتی شوون خوەیان کردنەسەوە، یەیش هووکاریگ سەرەکیە ئەرا مەندنەوەو دەور داشتن بەعسیەیل لە پرووسەی سیاسی ك دژ وە ناوەروك دەستوور هەمیشەییە.هووکاریگ تر چووگەوە ئەرا کزی ئەدای حکوومەت مالکی لە کاراکردن بنەمایەیل دووسی نیشتمانی و مەرزدارکردن گەناتەکاری لە حکوومەتەگەی و ریگرتن لە پاشیلکاریەیل هەق ئادەمیزاد و نیشانداین عیراقیگ روی گەش و تازە.

> شایەت کەس لە بان ئەو پرسیارە قسە نەکەیگ و نەگەردیگە شوون جواوەگەیا ك ئایا بەعس لە عیراق هەس یا نیە؟ ئمجا لەوەر ئەوە ك جواوەگەی پاك و ئاشکراس، نەك هەر وجوود دیریگ، بەڵکوو وەختەیل فرەیگ وە دریژایی هەفت ساڵ گوزەیشت کاریگەری خراو داشتنە لە بان پرووسەی سیاسی و شیوانن باروەزع ئەمنی لە عیراق

ئمجا نویسەریگ وەك تارق ئەلحەمید لە رووژنامەی (شەرق ئەوسەت) باس لەوە کەیگ ئی دویرەوخستنە غەڵەت گەورایگە عیراقیەیل کەنەی، دی نیەزانیم لەوەر چە بایەسە غەڵەت بووگ و ئەرا چە بایەسە راستەوخۆ ریگە بدریەیگە ئەو کەسەیلە ك دەس داشتنە لە نەخشەی تیەریکترین قوناغەیل تاریخ سیاسی عیراق؟ وە هەر حاڵ ئیمە تویەنیم لەو ریگەوە مسداقیەت بەیمنە پرووسەی سیاسی لەعیراق ك ریگە نەیەیم سیاسەتمەدارەیل دەمپووش برەسنە شوون بریاردایین و قانووندانایین و لەو شوونەیل هسیار و گرنگ یاموهمە چارەنویس و ئاراستەی عیراق نەشیونن و ئایندەی عیراق لەئەوسا تیەریکتر نەکەن .

عیراق لە شوین دەرچگن هێزەیل ئەمریکا

گوڵ سوو

فەرەلەهاووڵاتیەیل عیراقی و تەنانەت هەرکام لەسیاسەتمەدارەیل و رووشنهویرەیل وڵاتەیل جەهانیش دیدگا و ئەرای چگن خوەیان دیرن لە باوەت باروەزع عیراق لەشوین دویاکیشان هیزەیل ئەمریکا لەعیراق ك لەساڵ ئایندەوە یەکجاری ئەنجام گری؛ وەلی چەوەسەرمان تیەی لەشوین دەرچگن سەربازەیل ئەمریکی؟

بی گومان ئی ساڵ تازەواتەساڵ ٢٠١٠ ساڵیگ چارەنویس سازەئەرا عیراقیەیل و تەنانەت ئەو وڵاتەیلەك وە جووریگ نەخش یادەور لەعیراق دیرن؛ چوین هەر جووریگ بنووریم ئمساڵ ئایندەی سیاسی ئی وڵاتەدیاری کەیگ؛ چوین لە مانگ ئادار ئمساڵ هەڵوژاردن پەرلەمانی ئەنجام گریگ و شیوەی حکومەت ئایندەی وڵات دیاری کریەی و هیزەیل ئەمریکایش وەگوورەی پلانەگەی حکوومەت ئەمریکا لەخاك عیراق چنەودەر؛ ئەوەگ جی نیگەرانیەتا ئیسەکیشەسیاسیەگان عیراق چارسەر نەکریانەو سەرکردەعیراقیەگان وە بی گوشار وەل یەکا نیەسازن؛ وەبی گومان تا ئیسەدبلوماسیەت ئەمریکا یا وەمەعنایگتر بویشیم یەگوشار ئەمریکاس ك تا ئمروو کیشەسیاسیەگان چارەسەرکردگە؛ ئمجا دەرچگن هیزەیل ئەمریکا لەوڵات بۆشایی ترسناکیگ لە شوین خوەی هیلیگەجی ك عیراقیەگان زەحمەتەئەو بۆشاییەپرەوبکەن. پرسیار لەیرەیەسەك لە شوین ئەمریکا کی تیەیگەناو بازی سیاسیەگەوە؟ دبلۆماسی ئەمریکا وە خاتر ئەوەلە شوین رمیان بەعس کارا بویەچوین هاوتەریب یا موازی وەل هیز سەربازی ئی وڵاتەلەعیراق بویەو وەل دەرچگن سەربازەیل ئەمریکی کاریگەری دبلۆماسی ئەمریکایش کەمەو بووگ؛ هەر یەیش هیشتگەك زوورم میدیاگان ئەمریکا هەڵەتیگ دەس وەپی بکەن و لە ئیدارەی ئۆباما بتوان گوشار و کارتەگان خوەی وەرجلەدەرچگن هیزەیل لەعیراق وە کار باریگ تا عیراقیگ سەقامگیر لەشوین خوەی بیلیگەجی. وڵاتەیل هەرێمی وە گشتی و وەتایبەت ئیران و تورکیاو سعوودیەلەجوملەی ئەو وڵاتەیلەنەك هانە تەما لە شوین ئەمریکا کاریگەری خوەیان بنەنەبان کاروبار ناوخوەیی و سیاسی عیراق؛ وەرجلەیەباوەر لەیوا ك ئیران وە خاتر نزیکیی لەحکومەت عیراق شیعەیل نەخش دیارییگ لەتی دیرن تویەنی لە شوین ئەمریکا کۆنترۆل عیراق بگریگە دەس؛ وەلی پیشهاتەسیاسیەگان و جموجویلەدبلۆماسیەگان ئەوەوە پیمان نیشاندەن ك تورکیایش بی دەنگ نیەمینی و شایەد چوین ئیران تەقالا بکەیگ تا عیراق لە ژیر چاودێریی بووگ و شایەتلەی باوەتەلە ئیران سەرکەفتگتر بووگ و بتویەنی شوین ئەمریکا بگریگەو؛ هەر وەو جوورەگۆڤار وەناوبانگ نیووز ویکیش ئاماژەوە پی کردگەو هووکارەیل یا عاملەیل سەرکەفتن تورکیا لەی باوەتەفەرەن لە وانەیش تورکیائیسەپەیوەندی خاسیگ وەل عەرەبەیل شیعە و سوننەو کورد عیراق لەلایگ و وەل ئیران و ئەمریکا و وڵاتەیل عەرەبی لەلایگتر دیری و بیجگەئەوەیش تورکیا گام زیرەکانەلە شوین دەرچگن هێزەیل ئەمریکا ئەڵگردیەو تویەنستگەزوورم لەمپەرەیل چارەسەر بکەیگ؛ جاران تەنیا کیشەی تورکیا مەسەلەی نارەزایەتی کورد بوی وەلی ئیسەپەیوەندی هەولێر و ئەنقەرەوەرەو خاسی چووگ؛ وە کورتی بویشیم دەرچگن سەربازەیل ئەمریکی لە عیراق مەسەلەی ترسناکیگەو کەس نیەتویەنی ئاقبەتەگەی وە تەواوەتی پیشبینی بکەیگ؛ وەلی ئاماژەگان ئەوەوەپیمان ئویشن ك بۆشاییگ سیاسی و ئەمنی تیەیگەدی و ریگەخوەش کەیگ ئەرا هاتنەناو هێزەیل هاوسا و لەنوای گشتیانەو تورکیا.

٢٠١٠ و
سەختەیل وەردەم ئۆباما

ڕێبین حەسەن

لە وەختیگ رووژ ٢٠١٠/١/٢٠ ساڵیگ لە بان عومر باراك ئۆباما لەماڵ چەرمگ چووگەسەر، وەلی وەئەرای چوین چەودیرەیل سیاسی ناودەوڵەتی، ساڵ ٢٠١٠ بووگەساڵ تاقیکردنەوەی قولەیل ئۆباما و رویداگەیل وەردەم وڵاتەیل یەکگرتگ ئەمریکا، وە تایبەتی ك لەچەن رووژ کووتایی ساڵ ٢٠٠٩ دەنگدونگ سەرنەگرتن هەوڵیگ تیرۆستی بوی ئەرا پەلاماردایین تەیارەیگ ئەمریکی لەلایەن جایەڵ جوانیگ عومر ٢٣ ساڵی خەڵك نەیجیریا و سەر وە ریکخریاگ تیرۆستی قاعیدەجویر سەرەتای دوشمنایەتیکردن ناونی ئیدارەگەی ئۆباما و چەکدارەیل قاعیدە و تاڵیبان، یەیش وەهەستیارترین رویداگ ٢٠١٠ دانریەیگ لەوەردەم خود ئۆباما، چوینکەبەرپاکردن جەنگ دژەتیرۆر لەلایەن جۆرج بۆشەوەلەشوون کارەتیرۆرسیەگەی ١١ی سپتەمبەر بویەسەبەب تویرەکردن دیموکراتەیل و هەر ئی سەبەبیشەهان ئۆباما دا خوەی ئەرا پۆست سەرۆکایەتی ئەمریکا کاندید یا تەرشیح بکەیگ و دویاخریش وەختیگ سەرکەفت لەیەکم قسەی ئاشکرای ئەوەکرد ك ئەمریکا نامەی ئاشتی ئاراستەی جەهان کەیگ و هێز راسەقینەیش ئەرا ئەمریکیەیل چەك نیە، بەڵکوو دیموکراتیە.

ئۆباما لە شوون ماوەیگ لەدوبارەپەرەسەندن چالاکیەیل مەرزی ناونی ئەفغانستان و پاکستان و دروسبوین باڵیگ تر جموجویل تاڵیبان، پاکستان کەفتەهویرەوکردن ئەرا زاڵبوین لەبان ئەو کردەوەیل تیرۆرستیەك گیان هێزەیل هاوپەیمان و ناتۆ لەتی بووگەقوربانی، هەر لەوەر ئەوەیش ئۆباما پلان زیایکردن لەشکر وڵاتەگەی دا لەئەفغانستان و بریار کلکردن (٣٠) هەزار سەربازتر دا ئەرا کابوڵ ، ك یەیش بویەمایەی داوەزین ئاست مەردمی لەناوخود ئەمریکا و لە هەمان وەخت ئەو قەوڵەیل ئۆباما کاڵەو کرد ك ئەرا مقەیەتیکردن گیان سەربازەیل ئەمریکی باس لەکیشاننەوەی هێزەیل کرد لە خاك ئەفغانستان، لەوەر ئەوەئیسەو لەسەرەتای ٢٠١٠ گرفتەیل وەردەم سەرۆك ئۆباما وەئاشکرا خوەی لەپلانەیل ماڵ چەرمگ دوینیگەوەئەرا روی وەروی بوینەوەی تازەی ناونی سوپای مارێنز و تونرەوەیل ئسوولی، وەلی ئایا ئۆباما چوین تویەنیگ ری لەقاعیدە و تاڵیبان بگریگ و تاچەنیگ تویەنیگ مقەیەتی لەنەکەفتن باروەزع ئابووری وڵاتەگەی و دەنگدەرەیل ئەمریکی بکەیگ ك چەوەری جی وەجیکردن قەوڵەیل سەرۆکەگەیان کەن؟ بیجگەئەوەیش بەرنامەنەوەویەگەی کۆریای باکوور و ئیران و مقەیەتیکردن پەیوەندیەیل ئەمریکا و دەوڵەتەیل کۆمۆنیزم وەك کووبا و رووسیا و چین بوونەدویەمین پلەی ئەو گرفتەیلەك ئۆباما لە ساڵ ٢٠٠٩ فرەوەجددی کار لەبانی کرد. وەلی هیمان وە سەبەب نادیاری دید نەیارەیل دویەکەی ئەمریکا و دووسەیل دویرگرتگ ماڵ چەرمگەوەچەوەری ئەوەنیەکریەیگ ٢٠١٠ خەو ئۆباما و سەرکەفتن دروشم یا شعار گوێرانکاری باریگەدی، چوینکەهیمان زوورم قسەی وەرپەرسەیل ئیدارەگەی ئۆباما ها لە چوارچیوەی تون دەرخستن و یەیش هەوەجەوەجی وەجیکردن دبلۆماسی و سیاسی دیریگ و نیەوگ وەبی لەوەرچەوگرتن بارووەزع ئیسەی جەهان و سەرلەنوو پەرەسەندن دەسڵات گرووپەیل ئسوولی و کۆمۆنیزمەیل دویای شکەست سۆڤێت ئەمریکا وە تەنیا کار ئەرایان بکەیگ . لەیرایشەوەچەوەری ئەوەکریەیگ ساڵ تازەئەرا ئەمریکا پر بووگ لە نزمی سیاسی و ئەرك ئۆبامایش سەختترەو بکەیگ ، وەنە بریارەیل وەرپرسەیل ماڵ چەرمگ و وە تایبەت ئۆباما نیەتویەنێگ گرفت و سەختیەیل وەردەم پیشکەفتن وڵاتەگەی نەیلیگ و لەزوان نەرم نەف وەربگریگ.

شالیتەیل کورد

جان کورد

داستان گلعاد شالیت سەرباز رفیاگ ئسرائیلی تەنیا تایبەت وەخوەنوارەیل عەرەب نیەبەڵکەم گشت لای جەهان گرتیەسەوەر. ئەی سەربازەلەلایەن عەرەب رفنریا و ئەسیر کریا و بویەخەوەر گرنگیگ ئەرا دەزگایل ڕاگەیاندن جەهانی وەگشتی و وەتایبەت ئسرائیلی و عەرەبی. چەن ساڵیگەك داستان شالیت یەکیگ لەگرنگترین باوەتەیلیگەك سەرکەردەیل سیاسی ئسرائیل وەپی ئشارەت کەن وەلەچەو بریگ لەچاودیری کەرەیل سیاسی ئسرائیلی و عەرەبی گرنگی یا ئەهەمیەتی کەمتر لەمووشەکەیل سجیل ئیرانی نیە. لەو وەختە سەربازەیل کورد وە گوللەی ناپیاوەتی وەدەس ئەفسەرەیل سووریا کوژیەن ئەوەیش لەوەختیگ دیرن خزمەت کردن سەربازی ئلزامییان جیوەجی کەن و لەنیشتمانیان دیفاع کەن ئەگەر بتویەنیم وەنیشتمانیان وە حساو باریم وە جووریگ تا ئیسەشمارەی ئەو سەربازەیل کوردەك وەدەس ئەفسەرەیل سووریا کوژیەن ڕەسیەسە ٢٩ تا ٣٠ نەفەر، کام نیشتمان قەبوول کەیگ ك ڕووڵەیلی وەی شیوەی ترسناکەبکوژیەن؟ شالیت لەوەخت خزمەت ئلزامی ئەرا دیفاع کردن لەنیشتمانی چەك هەڵگرتوید و وەل فلستین جەنگ کردیاد و لەو وەختەبوی ك ڕفنریا وەلی شالیتەیل کورد لەبارووەزع جەنگ وەل سەربازەیل دەسڵات دیکتاتۆری بەعسی تاوانبار نەوین. حکوومەت ئسرائیل هەرەشەیا تەهدیدەیل فرەیگ کرد ك ئەگەر ژیان ئەی سەربازە بکەفێگەخەتەر کارەسات گەنیگ ئەرا عەرەب ها لە شوونی و داخوازیەیل ناودەوڵەتی و هەرێمی فرەیگ کرد و دارایەیل فرەیگ خەرج کردگەئەرا وەدەس هاوردن زانیاریەیل راسەقینەیگ لەباوەت حاڵ گوزران شالیت و تا ئیسەیش ڕاگەیاندن ئسرائیلی لە شوون چەن ساڵ لەرفانن ئەی سەربازەوەی باوەتەگرنگی دەیگ ئەوەیش لەوەختیگ هویچ کەس خەوەریگ لەشالیتەیل کورد نیەپرسیگ ك وەگوللەلە ناو سەریان یا وەکەهرەبا یا لەژیر شکەنجەلەسەرباز خانەیل سووریا کوژیەن. و ئەلاجەوی ها لە ئیرا ك بریگ لەکەناڵەیل ڕاگەیاندن وەخت دیرن ئەرا پەخشەو کردن گورانیەیل تورکی و فارسی و ئنگلیزی وەلی وەختیگ نەیرن ئەرا پەخشەو کردن باوەتیگ لەبان یەکیگ لەی جوانەیل کوردەك دەسڵات دیکتاتۆری سووریا خوین پاکیان ڕشنیگ. گشت داخوازیەیل ڕاگەیاندنی ناودەوڵەتی ئەرا وسانن تراژیدی کوشتاریگ لەدژ یا زد ڕووڵەیل کورد لەبنکەیل سەربازی لەشکەر یا جەیش سووریا بی فایدەو سوودیگ لە کیس چوود ئەوەیش وەی خاترەجەبهەی کوردی ڕەسمیگ یا ڕێکخراو قانوونیگ نیەك شکایەتیگ لەوەراوەر دادگای ناودەوڵەتی لە دژ یا زد وەزیر دیفاع سووریا و فەرماندەی لەشکەر یا جەیش سووریا و فەرماندەی باڵای لەشکەر یا جەیش و هێزەیل چەکدار ئەو وڵاتەیەعنی بەشار ئەسەد بەرزەو بکەیگ. گشت بایەد بزانن ك خوین کوردی تەنیا مەرەکەب نیەتا وەپی بەیاننامەیل سیاسی بنویسیەیگ.

دەستوور ئیران و پیکهاتەیل قەومی

شۆڕش شاواز

وەی تازەیلە لە نامەێگ ك ئەرا سەرداڵ جومهووری ئیران وە ئیمزای هەفتا نوێنەر لە ئەنجوومەن شوورای ئیسلامی کل کریا ك لە ناو ئەی نامە داخواز جێوەجی کردن ئەسڵ(مادە) پانزەی دەستوور ئەی وڵاتە کردنە تا خوەنین و نویسان لە قۆناغەیل سەرەتایی تا زانکۆ یا جامعە وە زووانەیل کوردی، (لۆری)، بەلووچی، تورکی، تورکمانی، عەرەبی و تاتی بخریەدە قۆناغ جێوەجی کردن.
لەی نامە ئاماژە وە پەسەنکردگەیل ئەو مادەیل دەستووریە ك لە نیشتن ئەی دوبایی شوورای شوورش(ئینقلاب) فەرهەنگی کریاس و وەل یەیشا ئەو هویر سەرداڵ ئیران ئەحمەدی نەژاد هاوردنە ك چەندین جار لە کووەوبوینەیل خوەی لە سەر ئەی قانوون دەستووریە، وەتیە:(ك بایەد ئەی مادەی دەستووریە جێوەجی بووت). ئینگە ئەی نوێنەرەیلە لە ئاخر نامەگە لەیوا وە ئەحمەدی نەژاد ڕەساننە و داوا لە لی کەن تا لە ئامادەکاری و چاپ کردن کتاو دەرسی زووانەیل ترەك جیا لە فارسی وە زویزی گام ئەڵگرێد. یە لە یەی لاوە و ، لە لای تریشەو سەرداڵ ئەنجوومەن (کۆڕ) باڵای بەرەژوەندەیەیل ئیران هاشمی ڕەفسەنجانی لە ئەنجوومەن شوورای ئیسلامی لە ناو وەتنەیلی وەت:(ك بێ بەشداریکردن هەموو نەتەوە وپیکهاتەیل ترەك ئیران، دەوڵەت ئیران هویچ مانای نیەمینێگ).
ئەی نامە نویسانە و قسیەیلە فرە چێشتێگ تازە نیە لە سەر داشتن هەق خوەنین و نویسان وە زووان داڵگی و ئەی هەقە لە ناو دەستوور ئیران وە پێ ئویشن ئەسڵ(مادە) پانزە و ئەرا خاسترەك زانین ئەی مادەی دەستووریە لە ژێر تیەریمەی. ئەسڵ پانزە لەیوا ئویشی: (زووان و خەت ڕەسمی تەمامی مەردم ئیران فارسیە.
خوەنسن و نویسانن و نویسریای وە دەق ڕەسمی و کتاو دەرسی بایەد وەی زووان و خەتە بووت وەلی وەکارهارودن زووانەیل خۆماڵی و قەومی لە ڕووژنامە و گۆڤار یا (مەجەلە) و ڕەساننەیل گرووپی(میدیا) و دەرسدان ئەدەبی وانە لە مەدرەسەیل، لە قەراغ زووان فارسی ئازادە). ئینگە بایمە سەر یەگ پێشت لەناوچێین سستم پادشایی لە ئیران و سەرکەفتن شوورش لە ساڵ ١٩٧٩ ك تا ئیسە نزیك وە سی و یەك ساڵ لە ئەی شوورشە گوزەیشتگە و قانوون دەستووریش هە لە ئەو وەختەو پەسەن کریا و تا ئینگە هە بویسە و ئەی مادەیل دەستووریە و دەس نەخواردنە، ئینگە وە دریژی ئەی ساڵەیلە، فرە مادەی دەستووری وە سەبەبەیل جیاجیا جێوەجی نەوینە، ك یەك لە وانە ئەی مادەسە و لە سەری شەڕ و گیچەل فرەی کریاس و هەتا فرە کەسیش لە سەر داوا کردن ئەی مادەی دەستووریە، تاوانبار وە... کریان و لە ناوبریان و، ئەی مادە بویە خەیاڵێگ ئەرایان تا سەر سەرد ئەوبان زەوی سیە بنەن و دوعای دونیا بویشن.
ئینگە دویای ئەو هەمگە قەپ و قاڵ و کوشتن و برینە ئەگەر ئاتمۆسفرێگ(کەش وهەوایگ) لەیوا هاتیەسە دی؛ بایەد لە لی پێشوازی بکریەید و بەهرە لە لی وەر بگریەید تا خەیاڵ وانەگ لە سەر هەق داشتن خوەنین و نویسان وە زووان خوەیان و یا بەشداری لە سیاسەت بی جیاوازی قەومی تواسن لە چارەنویس خوەیان و مەردمیان ڕۆڵێگ(نەخش ودەوریگ) بگرنە مل (ك وەداخەو بردنەی ئەو قەور)، وەخت یە هاتیە ك ئەی مادە دی جێوەجی بووت و یە وە قازانج هەموو لایگە و ئارەزوویگ کۆینەس ك توای برەسێگە بەردان و بایەد ئەرای ئاسانکاری بکریەید و وەختێگ دوینیەدیش ك دەسڵاتدارەیلیش وەی باوەرە ڕەسینە ك دی بایەد ئەرا لایەنەیل و پێکهاتەیل ترەکیش هساو بکەن و ئەی مادەی دەستووریە دی لە ڕوی کاغەز نەمینید و بخریەیدە بار کرداری و تا دەرەجەی فرەی جای دڵخوەشیە.

مانای گرین کارت چەس؟

کەیوان کەڵهوڕ

لەی رووژەیلە لە تەمامی سایەتەیل ئینتەرنێتی و ئاو و تاوێگە و باس لە گرین کارت (کارت سەونز) ئەرا چێین وە ئەمریکا کریەید، پێشت ناونویسان و پڕەو کردن فۆرمێگ و کل کردن ڕەسمێگ ، ئمجا بایەد چەوەڕی بوید تا بزانید کەی لە تیر و پشك یا قورعە دەرچێدن!؟. ئەی گرین کارت دانە ك ئەرا ژیان کردن لە ئەمریکاس هەر ساڵ جارێگ ئەنجام بووت، لە تەمامی ئەو کەسیلە ك لە ئاسیا و ... ناو نویسی کردنە وە ژمارەی پەنجاهەزار کەس ئەلۆژیەیگ و بەنان ئەرا ئەمریکا و لەورە هەق ژیان کردن و دەرس خوەنین و ... دەنە پیان. ئیسە بایەد لە یە هاڵی بویم ك ئەرا ئەی کارە کەن؟ ئەرا کارت سەونز و هەق ژیان لە ئەمریکا وە ئایەمەیل و جەمگای ئاسیا و خوەرهەڵات دەن؟ ئەرا ڕەسین وە جواوی ئەرا ئەی پرسەیلە، بایەتە یە بزانیم ك ئەمریکای ئمرو ئەمریکایگە نزیك وە چوارسەد ساڵ وە دی هاتیە و لە مەردمێگ لە سەرایسەر ئۆروپا (بریتانیا و ئسپانیا و...) ئەی وڵاتە داگیر کریا و پێشت وەیشە، ئمجا ئەرا وەریەوبردن کارەیلیان وەر کردنەو ڕەشپووسەیل و چینەیل ترەك...

ئەوەگ دیارە یەسە ك ئەمریکا ئیسە وە گەورا قووەت دونیا ناسیەید، وەلی ئەی قووەتە فرە گیر و گرفت دێرێگ ك تویشی بویە. لە باوەت سۆسیۆلۆژی (کوومەڵناسی) ئەمریکا ك وڵاتێگە کاپیتاڵ (پایتەخت) و سەرپەرەستی سەرمایەداری لە دونیا کەید، جەمگاگەی تویش نەخوەشی هاتیە لەوەر فرەو بوین زوور سەرمایە و یەگ کاپیتالیزم (رأسمالی) هویچ ئەخلاقی نەیرد و هەر چێشت وەل خوەیا قویتەو دەید و تەنیا سوود و بەرژەوەندی ناسی. ئمجا لە ئەی قویتەو دان ك کاپیتالیزم وە سەر جەمگای ئەمریکا هاوردگە گیر و گرفتەیلی دروس بویە ك بایەد چارە بووت. ئەگەر خاس تەماشا بکەیم مەردم ئەمریکا وە تەمامی لە ناو ناز و نعمەت نین و فرە کەسەیل ك لە ئەو وڵاتە هاتنەسە دی بی کارن و هەتا لە فرە لەو ویلایەتەیل ئەی وڵاتە فەقیری هەس و توینیم لە ناو کانالەیل تەلەفزیۆنی بەراورد بگریم ك هەتا لە ناو شارەیلیشی گەیایکەر هەن. ئەمجا وەسەر ئەی چێشەیلە ك لە ئەمریکا هەس، پووریەید ئیمە لەیرەو وانە بوینم و دەسڵاتداریل ئەمریکا نەوینەی؟ ئایا قەبووڵ کردن کەسەیل دەیشت لە خوەیان کارێگ سیاسیە؟ ئایا ئەگەر سیاسەتمەدارەیل ئەو وڵاتە لە روی دڵسووزیەو ئەی کارە ئەرا وڵاتەیل فەقیر کەن؛ تا توان ژاژێگ بەنە پیان؟ ئیمە لە دەروەچی سۆسیولوژی سیاسیەو ك دەسڵات سیاسی تواید وە پێ جەمگای ژێر دەسی وەریەو بووەید، نووریمە پی. وڵاتەیل یەکگرتگ ئەمریکا (بێجگە لە سویر پووسەیل) پێکهاتەگە لە کووچوەرەیلی ك ئەو وڵاتە داورینە. یە خوەی بایس بوی ك ئەمریکا بوودە وڵاتێگ ك لە هەمەرەنگ ئایەم و مەزەو و دین لە ناوی جی بگرن و هەر کەس وە هەر باوەڕ و هویری لەی وڵاتە نیشتەجی بوین. ئەرا یەیشە ك بتویەنن وەل یەکا ژیان بکەن، دەسڵاتدارەیل ك خوەیانیش بەشێگ لەی کووچەرەیلە بوین، ڕەوشی لیبڕاڵ گرتنەو وەر، ئەی لیبڕالییەتە ك لە باوەت هویر و وەرگری یا دیفاع لە تەك کەس کرد لە وەرایوەر جەمگا، وە هەق باوەڕ و بوین هەر نەفەر لە ناو جەمگا خسەو نوای هەق جەمگا، کەمەکەمە وەل خوەیا بیماری و نەخوەشی هاورد و، لە لای تریشەو پێشکەفتن و مۆدیرنیزەکردنیش فێشتر تاو دا پی، ئەرا یە چارەی ئەرا جەمگای نەخوەشە ك دێرێد وەرەو نابووتی و لە ناوچێین چوود بوینیەدەو، چێشتی وە ناو "ئەخلاق و فەرهەنگ " بایەد وە پی بیریەید. ئمجا ئەی ئەخلاقە لە کوو بارنەی؟ چوین جەمگا وەپی بچاشنن؟ ئەرا یە ڕیگ خاس ترەك لەوە نەین ك ڕوی بکەنەو قارەی ئاسیا؛ وە تایبەت ناوچەی خوەرهەڵات ناوراس و لە ناوەند و مەرکەز شارستانی ئەی خورادنە ئەرا جەمگایان وە دەس بخەن.

ئمجا ئەرا یە دەس کردن وە هاوردن قانوونی وە ناو کووچ کردن وە ئەمریکا و ئیدارەی وە ناو کووچ کردن وە ئەمریکا دامەزریا ك فرە مەبەس دێرێد لەی کارە، وەلی ئیمە تەنیا وە یەی بەش گەورای کار ئەی ئیدارە ئشارە کردیم، ك وەل یەگا ئایەمەیل جەمگای خوەرهەڵات ناوراس چنە ئەورە؛ سەنتزێگ دروس بکریەد تا جەمگای ئەمریکا لە قەیران نەیاشتن ئەخلاق و لیبڕالیتەی بی سنوور دەرچوود. ئمجا ئینگە هەر ساڵ تیر و پشکی نەن و دەنە دەما ئەرا ئەی کووچ کردن وە ئەمریکا. پێناسەی وە ناو(Gereen Cart) هاوردنەسە ناو باس و ئەرا هەر ساڵیش تەنیا ٥٠ هەزار کەس قەبوول کەن. ئمجا یەسە مانای کارت سەونز ئەمریکا ئەرا نەجایدان جەمگای خوەی نە لە روی دڵسزیان و ...

کورد تورکیا و دەوڵەت شاریاگ

نیان مەجید

ئەرا کووتاییهاوردن وە سیاسەتەیل حکوومەت شاریاگ و دی ئەو مەسەلەوە شاریاگی نەمینیگەوە، چوینکە هەر هەوڵیگ ئەرا دیموکراتیەتکردن تورکیا و چارەسەر مەسەلەی کورد، وە سەبەب ئەوانە وە سەرکەفتگ نیەوگ.

دەوڵەت شاریگ گەوراترین قەیرانە ئەرا تورکیا لە وەردەم ئەو گامەیلە ك نەیگەی لەوەر خاتر چارەسەر مەسەلەیل سیاسی ناو دەوڵەتەگەی. دەوڵەت شاریگ، یا جویر ئەوەك خوەیان وەپی ئویشن (دەرین دەوڵەت) ئەو سستم شۆڤێنی و فاشستەسە ك وەردەوامی دەیگە سستم ئەتاتورك و بیجگە نەتەوەی تورك دگان وە هویچ نەتەوەیگ ترا نیەنەیگ لە وڵاتەگەی. سوپایش بەشیگ سەرەکیە لە دەوڵەت شاریاگ و هەمیشە ریگر بویە لە هەر گامیگ نریاویگ چ ئەرا چارەسەر مەسەلەی کورد چ ئەرا وە ئەندامبوین لە یەکێتی ئۆروپا، ئی ریگریەیلە لە کوودەتا یا ئنقلابەگەی (١٢ی ئەیلوول ١٩٨٠) و لەناوبردن تورکت ئۆزاڵ و رویداگ سوسولوك و ئەو گامەیل حکوومەت ئەردوگانە لە چەن مانگ گوزەیشت ئەرا وازکردن یا ئنفتاح لە روی کوردەیل دەرکەفیگ. وەو مەعنا ك ئەو حکوومەتەیل کارتۆنیەك هەر چوار ساڵ جاریگ حوکم تورکیا گرنەدەس هەرچەنی بتوان گامیگ وەرەو ئاشتی و چارەسەری بنەن، ئەوە سوپا بووگە ریگر سەرەکی ئەرا لەناوبردن ئەو پرووسە.

وازبوین یا ئنفتاح لە روی کورد و لە روی دیموکراتیەت، سەرەتای ئەو لیستە بوی ك ئیسە گوێل غەڵەتەیل خوەی لە یەکەودەیگ و لەوە دڵنیاس ك نیەتویەنیگ دەسوەردار کارەیل سوپا و دادگای وڵاتەگەی بووگ. ئەنجام ئی غەڵەت سیاسی گەورای گوێل و ئەردوگانە وەبی پلانیگ سستمی ئەو راسیە دەرخەیگ نەحکوومەت (ئەردوگان)و نە (تورکت ئۆزاڵ) ونەیش کەسیگ تر ئەگەر حوکم تورکیا جاریگ تر بگریگە دەس تویەنن کیشەیل ناوخوەیی چارەسەر بکەن ئەگەر سوپا لەو وڵاتە کزەو نەکەن و دادگا سەروەخوەیی نەکریەیگ.

بیگومان مللەت کورد گەوراترین باج دەیگ لە کیشمەکیش ناونی دەوڵەت ئاشکرا و دەوڵەت شاریاگ و لە هەمان وەخت وەردەوامی خەبات کوردیش ئەوەسە ك یەیگەر بووگ لەبان داواکردن هەقەیل نەتەوەیی خوەی و هەوڵ چارەسەر مەسەلەی سیاسی و کلتووری و فەرهەنگیەگەی خوەی دەیگ وە شیوەیگ ئاشتیانە، وەل ئەوەیشا بەسانن دەتەپەو گرتن وەریەوبەر و ئەندام و لایەنگرەیل حزبەگە نەك کورد کزەو نیەکەیگ، بەڵکوو بتەوتری کەیگ و حەماسیەتی زیاترەو کەیگ ئەرا وەدیهاوردن ئازادی و هەقەیل نەتەوەیی خوەی.

ئمجا ئەوە ك بایەسە هەردوگلا وە هوشیاریە وە مامڵە وەلیا بکەن، پیکهاتگە لە پەیرەوکردن سیاسەتیگ واقعی ومەنتقی، ك وە شیوەیگ دەرەنجامێگ بارنە دەس ئەرا چارەسەرکردن مەسەلەی کورد و دی مللەت کورد لە تورکیا بی شوناسنامە نەوگ. بیگومان یەیش هەوەجەوە گرتنەوەر سیاسەت خاسیگ دیریگ لەو گامەیلە ك ماوەیگە پارت داد و گەشەوەپیداین ناسەی وەك پرووژەیگ ئەرا چارەسەرکردن مەسەلەی کورد، چوینکە نەتویەنریاگە وەك پرووژەیگ دەوڵەتی بخریەیگەروی. چوینکە سوپا خوەی یەکلاوە نەکردویگ و دەوڵەت شاریاگیش وە تەواوی دژ ئەو گامەیلە بوی و ئۆپۆزسیۆن پەرلەمان باروەزعەگە سەختەو کردوین.

پیلان دەوڵەت شاریاگ لە تاریخ تورکیا چەنەها جار هەوڵ چارەسەرکردن مەسەلەی کورد لەبار بردگە و هەر جاریگیش وە مەهانەی چشتیگە وە کارەگە شیواننە، ئمجا وەل گامناین ئەرا چارەسەر مەسەلەی کورد بایەسە حکوومەت هەوڵ بەیگ

تورکیا و تاقیکردنەوەیگ قورس

گوڵ سوو

ماوەیگ وەرجە ئیسە قوناغ شەوقدار سیاسی تورکیا بوی، قوناغیگ ك گشتمان چەوەری ئەوە بویمن وە ئاشتی چارەسەر مەسەلەی کورد ئەو وڵاتە بکریەیگ، چوینکە گامەیل ئەردۆگان و خستنەروی چەنەها پرووژەو بردن دەنگ کورد ئەرا ناو پەرلەمان و داواکردن چارەسەر وە ئاشکرای ئی مەسەلە تەواو ئەو سەعاتەیل خوەش تورکیا بوین ك لە بان ئاست ناوخوەیی و دەرەکی مەیل میدیایەیل و چەودیرەیل سیاسی ناودەوڵەتی وەرەو لای خوەی کیشا، چوینکە خستنەروی پرووژەی وازبوین ئنفتاح وەروی کوردا لە تورکیا ئشارەت خاسێگ نیشانمان دا وە ئەوە ك دی نیەوگ کیشمەکیشەیل ناونی حکوومەت و مللەت کورد هەرلەیوا وەبی چارەسەر بمینیگەوە.

ئەرا تورکیایش مەحاڵ بوی دەسڵات کەمالیەت لەو وڵاتە ك سوپاسالارەیل خوەیان وە میراتگری زانن، قەبوول نواخستن مەسەلەی کورد بکەن ئەرا ناو پەرلەمان. ئمجا لەیرا هەرچەنی دەنگدو بەسانن دەتەپە لە ماوەیگ وەرجە ئیسە بویە مایەی نیگەرانی فرەیگ، وەلی ئەو بەساننە چەن سەبەبیگ دیریگ و لەوانەیش:-

١- بەسانن دەتەپەجواویگ ناراسەوخۆ و پر مەرام و مەبەس بوی ئەرا پارتەگەی سەرۆك وەزیرەیل و لە هەمان وەخت وەتنەپی : تن نیە تویەنید دژ وە دەستوور و بنەمایەیل کەمالیزم هەڵسوکەفت بکەید و ئەرا مەبەس تایبەتی و سەرکەفتند لە هەڵوژاردنەیل پشتگیری لە کوردەیل بکەید.

٢- لە شوون بەسانن دەتەپە دیار نیە جاریگتر هویچ حزبیگ تر کوردی بتویەنیگ دەنگ خوەی لەوەرانوەر دەسڵات علمانیەت و پەرلەمان و سوپا بەرزەو بکەیگ، چوینکە ئی جارە پارت داد و گەشە وەپیداین نیەتویەنیگ پشتگیری لە هویچ حزبیگ تر بکەیگ وە تایبەت حزبیگ کوردی ك داوای هەق کوردەیل ئەو وڵاتە بکەیگ.

٣- ئایا مەسەلەی کورد لە شوون بەسانن دەتەپە رەسیگە کوورا ؟ ئایا کورد چارەنویسی لە وەخت هەڵوژاردنەیل چوین بووگ؟ بیگومان یەیش رەسنیگەمانە تەنیا راسییگ ك لەوە نیەچووگ لە ئایندە ئەو نسبەی فرەی کورد تورکیا كْ شمارەیان رەسیگە (٢٢) ملیۆن کەس لە پرووسەی هەڵوژاردنەیل بەشدار بوون و یەیش وە قانجاز علمانیەیل شکیەیگەوە.

٤- لەیراوە سەرلەنوو بارووەزع تورکیا وە سەبەب خودنیشانداین و ئەو تون و تیژیە ك لە بان ئاست ناوخود وڵات پەیا بویە و لە هەمان وەخت وە سەبەب وجوود ئەگەرەیل بتەو بەرپاکردن جەنگ لە ناونی پەکەکە و سوپای تورکیا جویر ئەوە ك چەودیرەیل سیاسی چەوەریی کەن پا نەیگە قوناغیگ هەسیارەوە. دویاخریش بایەسە بزانیم ك تورکیا وە سەبەب ئی کار دادگای دەستووریەوە (١٨٠) پلە لەوەرگرتن یەکێتی ئۆروپا دویرەو کەفت.

ژن لە ئاین زەرەدەشتی

تارا فایق

ئاین یادین زەردوشتی لەسەردەم ساسانیەگان بویەئاین نەتەوەیی ئیران و کەم کەم لەناو مەردم بلاوەو بوی و گەشەکرد؛ تا ئیسەیش جوور کتاو پیرووز ئەو ئاینەناسریەیگ وتارادەیگیش پەیرەوی لەلی کریەی؛ ئمجا ئەوەگ ئیمەتوایم لەی باوەتەبخەیمەروی نیشانداین نەخش ژن لەی ئاینەسەو هەمیش نوورستنەیل ئەو ئاینەئەرا ژنە.

سەرەتا بیلا بزانیم لە ئاڤیستا کتاو زەردەشتیەیل چوین ناو ژن بریاگ...

ئاڤیستا لەدو لاوەنووریگەژن؛ لەروانگەی یەکم ژن وە بنەوا دانەر ئەو ئاینەدانریەی و حەساو جوور پیاو ئەرای کریەی؛ یەعنی لەچوارچیوە و روانگەی بنەوای ئاینەگەهاوتاس وەل پیاو؛ وەلی لەروانگەی دویم ک شوین ژن لەبنەماڵە و کوومەڵگا دیاری کەیگ؛ ژن لەزوورم مافەیلی جوور ئایم و لەروی کومەلایەتیە و بیبەش کریاگەو بایەد گووش لەفەرمانەیل پیاو بگری و راسەوخۆ یا موباشر جوور کوەیلەیا عەبد بووگ و هەمیشەلەژیر چاودێری پیاو بووگ و لە قسە و فەرمانی دەرنەچووگ و وە شیوەی گشتی گرنگترین ئەرك ژن لەی ئاینەرازیکردن و وە دەس هاوردن دل پیاوەجوور باوگ و شوی و هەمیش بایەد ئەو رەوشتەلەناو منالەگانی شەتل بکەیگ.

لە باوەت منال خستنەوەیش؛ لەی ئاینەمنال دروس کردن گرنگی فریەیگ دیری؛ وە باوەر ئی ئاینەهەر ژن یا پیاویگ منال نەیاشتووگ نیەتویەنی لە بان پیەل (چینوت) بکەیگەئەو دەس و پیەل چینوت لەئاین زەدەشتی هەرجوور پیەل سرات لە ئاین ئسلامە. ئمجا ئەرا چارەسەرکردن گرفت ئەو پیاوەیلەك لەباوەت بایۆلۆجیەوە منالدار نیەون و مرن ؛ کەسوکاری بایەد پویل یا ماڵ یا سەروەتیگ بیەنەژنەگەی یا بیەنەدویەتیگ ك توای شوی بکەیگ تا ناو ئەو پیاو مردگەبنەیگەقەی منالەگانی ك ئی کاریشەهەم لەبەرژەوەندی پیاوەتا بتویەنی لەپیەل چینوت بکەیگەئەو دەس لەوەختیگ ئەرا ژنیگ ك منالدارنەوگ چنەکاریگ نیەکەن.

کورد لەوەردەم مەترسی جەنگ و مرافەی نەتەوەیی

مستەفا محەمەد

عیراق ولاتیگ فرە رەنگ و تایفیە، گشت تایفەیلیش وە گوورەی خواست خوەیان هەلسوکەفت کەن و بەدبەختیەگەیش ئەو وەختە دەس کەیگە پی، وە دریژایی تاریخ دروسبوین ئی دەولەتیشە ئەیە هووکار کارەسات فرەیگ بوی ئەرا عیراق و هویر تایفەگەری پیرووز کریا و جویر تەنیا راسییگ هاندەر ئەوە بوی عیراق بووگە خاوەن تاریخیگ خویناوی، لەوەر ئەوە نیەکریەیگ لە ئیسەوە دویا وە هەلویست جددی لە بانی نەکریەیگ، چوینکە مەسەلەی یەکپارچەیی عیراق و یەکێتی رزەیل مللەتەگەی ئیسە چشتیگە و تویەنیم وەمرەکەو بان قاقەز لە ناو دولاو فایلەیل توورزگرتگ تاریفی بکەیم، چوینکە رووژ وە رووژ دریژە کیشان ئی بارووەزع خراوە هەر وەردەوامە ك لە ئەنجام تایفەگەری لە عیراق و دەسلات پەرسی سەرکردەی تایفەیلە وەتیەیگ و ئەوەنەی تر مەسەلەی یەکپارچەیی خاك عیراق و یەکێتی مللەتەیل عیراق تیەریکەو کردگە.

راسە ئیسە پرووسەی سیاسی وە شیوەیگ تەوافقی چووگە ریەوەو لەیوایش دیارە مەسەلەگە ناچاریەو هەر لەوەر ئەوەیش تا باوەر نیشتمانی راسەقینە لە عیراق نەچەسپیەیگ، شایەت لە هەر سەعاتیگ بووگ ئەو بارووەزع ناچاریە گوزەر بکا و دویاجاریش عیراق لەوەردەم ئەگەرەیل وسیەیگ و ئی ئەگەرەیلیشە ئومید هاتنەدی ولاتیگ پیشکەفتگ و ئارام و سەقامگیر لەتی نیەکریەیگەدی، یەیش مەترسی گەورایگە ئەرا عیراق و گشت ناوچەگە و لە گشتیانیش زیاتر ئەرا کورد.

ئەرا ئسپاتکردن ئی ئەرای چوینیشە، شایەت ئەوە نەبەس بووگ ك گشت کوردیگ هس وە دلتەنگی ئەکا و ئاشکراس لەلای ك چارەسەر ناوچەیل کیشەدار وە دل ئەنقەز لەلایەن حکوومەت عیراقە وەفەراموش کریاگە، ئمجا ئی دلتەنگیەیلە زیاتریش گەوراوە بوون لە وەختیگ قسەیل ئاگرین سەران شوڤینی عیراق ژنەفیم وەك هەلویستد وشمنکارەیل سەران لیست (حەدبا) وەرانوەر وە کورد جویر نموونەیگ زنگ ك ناونی کورد و عەرەب لە پاریزگای موسل لەیوا شیوانگەجویر ئەوەك چەوەری جەنگیگ خویناوی بویمن لە ناونیان.

ئیمە ئەگەر واقعیانە هویرە و بکەیم، ئەوە پرسیاریگ لە لامان سەرهەلدەیگ ك بویشیم ئایا کورد و شیعە چوین و لە بان چ بنەمایگ تویەنن عیراقیگ یەکگرتگ دروس بکەن ك هیز لە یەکێتی روولەیلی وەربگریگ؟ چوینکە وەخت وە دەسەوە نیەمینیگ و ئەگەر هیزەیل فرە رەگەزیش دەربچن دی کەس نیەتیەیگ چارەسەر ئەو جەنگەیلە بکەیگ ك لە ناونی کورد و عەرەب بەرپا کریەیگ لە ئەنجام ئەو سیاسەتەیل چەفت ئیسە. مەعنای ئەوەسە تا ئەمریکا دەرنەچیەبا برەسیمنە وەزعەگەیا، چوینکەچشت ئەللاجەویگ نیەو فرە کەس زەرەدمەن بوون، ئمجا خاستر ئەوەسە غەلەتەیل دوبارەوە نەون و ئیمە چەومان کەفتە ئەوەك رژیمەیل عیراق دەولەمەنترین ئەزموون لە ماوەی دەسلاتیان ئەرا لە ناوبردن تایفەیل ناو عیراق خستنە بان حوکم سیەی خوەیان و تاریخ خویناوی عیراق دروسکردن وە تایبەت وەرانوەر وە مللەت کورد، وەلی ئەو هەولەیلە بیهوودەبوین و تەنیا ئەوە نەوگ عیراق بردنە دویاوەو هویچ تر . ئمجا ئایا مەعنای چەرەسنیگ ك خوەد وەدەس خوەد مالیگ ك بەشیگ لەتی دیرید برمنیدەی لە وەختیگ خاسیش زانید وەبی برا و بەشەیلد ئاسوودە بوید لەتی؟ ئایا ئەرا چەشەریکەیلد تارنید ؟ بیگومان ئیمە ناو ئەو چشتە نەیمنە (جەنگکردن ئەرا دروسکردن نیشتمانیگ ئەرا لە دایگبوین گیچەل و نارەحەتی زیاتر).

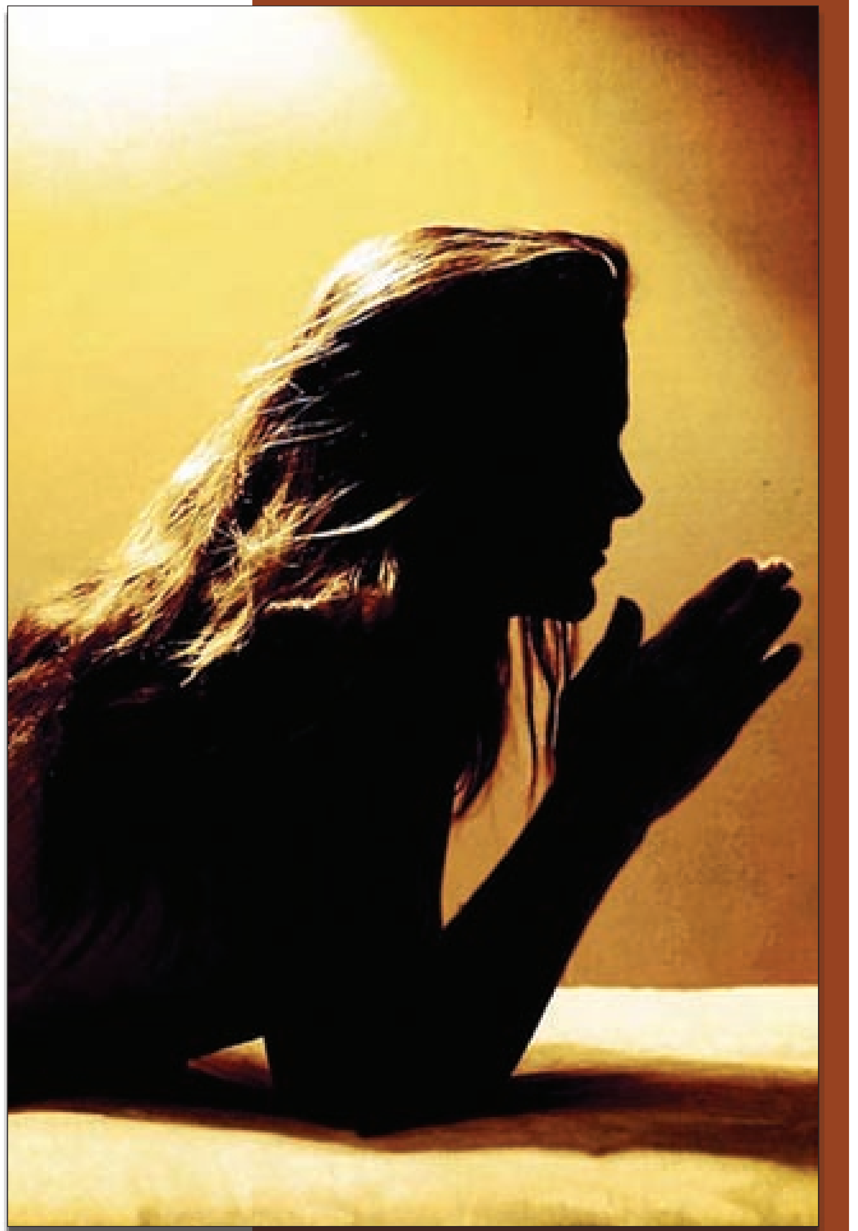

بایەسە لە وەخت غەڵەتکردن داوای وەخشین بکەید

شادان مستەفا

گشت کەسیگ لە ژیان تویش غەڵەت و تویرەیی بووگ، وەلی گرنگ یاموهم ئەوەسەداوای وەخشین بکەیگ ك زانست غەڵەتە، ئمجا ئەوە ك ئاشکراس ژنەیل لە پیاگەیل زیاتر لە وەخت غەڵەتکردن داوای وەخشین کەن، وەلی پیاگەیل ئەو کارەلەلایان قورسەو قەیریگ لە پیاگەیل لەیوا هس کەن ئەگەر داوای وەخشین بکەن لە ژنەیل لە گەورایی و کەسایەتی خوەیان کەمەو کەن، پیاگەیل فرەیگ هەس ئەگەر غەڵەتیش بکەن داوای وەخشین نیەکەن و غەڵەت خوەیانیش نیەویشنەو، بەڵکوو وەجووریگ تر ئەو غەڵەتەدەرخەن و ئەرا ئەو مەبەسیشەچەن باسیگ کەن تەنیا لەوەر ئەوە ك داوای وەخشین نەکەن، ئمجا ئەوەك کەفتەسە وەرچەو ژن لەی هس پیاگەرەسیگەوەو هەوڵ ئەوەدەیگ خوەی راباریگ تا بتویەنیگ وەردەوامی بەیگەژیانی وەل هاوسەرەگەیا. وەگوورەی ئەو لەیەکەودواینەیلە ك لەمەیدان کوومەڵایەتیەوەئەنجام دریانە، قەیریگ لە پیاگەیل غەڵەت خوەیان نیەویشنەو نەئەرا خود خوەیان نەیش ئەرا هاوسەرەیلیان و لەیوا هس کەن وەرداوام هان لەبان هەق، وەو رەفتاریشەفرەجار دڵ هاوسەرەیلیان لەدەس دەن، یا تەماشا کەید هاوسەرەیلیان لە ژیر ناچاری و بیزاری دریژەدەنەژیان وەلیانا، ئمجا فرە جار ئەو رەفتار پیاگەلەیوا کەیگ ك خوەشەویسی ناونی هاوسەرەیل وەرەو کزی بووەیگ وە تایبەت وەختیگ ك مناڵ داشتوون، چوینکەمناڵەیلیان وەهەڵسوکەفت ناریگ باوگیان وەراوەر داڵگیان بارووەزع ژیانیان گویرانکاری تیەیگەبانی و کەمەکەمەژیان لەو ماڵەوەرەو ناخوەشی گام نەیگ. پیاویش هەس هس وە غەڵەت خوەی نیەکەیگ و ناچار هاوسەرەگەی کەیگ بویشیگ من غەڵەتم، ئەو کاریشەوەربەسیگ لە ناونی خوەی و هاوسەرەگەی دروس ئەکا. لە هەمان وەخت پیاوەیل فرەیگ هەس وەختیگ غەڵەتیگ ئەنجامدەن فرەوەئاساییەوەداوای وەخشین لە هاوسەرەیلیان کەن و ئومیدەوارن هاوسەرەیلیان ئەو داواکردنەلەلیان قەبوول بکەن، ئمجا ریگەیلیگ هەس ك پیاگەیل تویەنن لەوەختیگ غەڵەتیگ کەن پەیرەی بکەن:-

١- گوڵیگ پیشکەش بکەهاوسەرەگەد تا ئارامەو بووگ لەو غەڵەتەك دەرهەقی ئەنجامی دایدە.

٢- وەختیگ لە ماڵ وەتویرەییەوەدەرچید، لە وەخت گلەو خواردند دیارییگ ئەرا هاوسەرەگەد بار ك هەرچەنی ئەرزان قیمەتیش بووگ، چوینکەئەو کارەبووگە وەمایەی لەهویرەبردن ئەو غەڵەتە.

٣- تویەنید میوانی هاوسەرەگەد بکەید لە دەیشت ئەرا نانخواردن و دویاخریش گەشتیگ ئەنجام بیەین.

٤- گووش لەلی بتکەن و بیلەی رای خوەی دەرخەیگ لەو چشتەیلەك نارەحەتی کردنە، وەل ئەوەیشا ئاسایی بووگ لەلاد وەختیگ ئویشیگ من هامەبان هەق.

٥- تویەنید لە وەخت دروسبوین هەر کیشەیگ بارووەزعەگەلە ناخوەشیەوەئاڵشت بکەید ئەرا خوەشی و هەوڵ بیەبخەیدەی خەنستن و باس رویداگ خوەشیگ ئەرای بکە، ئمجا ئەگەر هات و وەی خاڵەیلە پابەند بوید، ئەوەبیگومان هاوسەرەگەد وەدڵشاد دونید و ئەویش داوای وەخشین لە لید کەیگ لە وەختیگ غەڵەتیگ وەرانوەرد ئەنجام داگە، وەل ئەوەیشا دڵی لە گشت ئەو چشتەیلەپاکەو بووگ ك زویتر وەرانوەری ئەنجامیان دایدە و لە هەمان وەخت خوەشییش تیەیگەوەئەرا ناو خیزان و ئەو ماڵەك بنەرەتی نایدە.

پیری و ١٠٠ عەیب تا جایەڵی و ١٠٠٠ گرفت؟

جەماڵ ئەر

فرەیگ لەجایەڵ جوانەیل تا وەختیگ نەچنەناو ساڵەوەو سەر و ریشیان خاڵخاڵەو نەوگ جویر وەفر زمسان قەی کویەیل، نیەزانن قەدر و قیمەت جایەڵی چەنیگە و نیەزانن تام قوناغ جایەڵی چەنیگ وە لەزەتە، هەر وەختیگیش رەسینەئەوە عومرەك وە پی ئویشن پیری، دی هەزار ئاخ وداخ و خوەزیەو کیشن وە ئەوسای نەمام عومریان و یاگاریەیل خوەیان باس کەن و توان وەو یادگاریەخوەیان لەرووژگارەیل لەدەس دەرچگیان نزیکەو بکەن و سەردانیگ جووخ جایەڵی بکەن، وەلی بیهوودەس و تەنیا هەر خوەزیەویگ وەپییان بریەیگ و هویچ تر. وەلی جایەڵ ئیسەگشت رووژیگ شکات کەن لە دەس دەرد ومەینەت و بەدبەختی و بیکاری و سەختی ژیان، ئەیەبیجگەنائومیدی و رەشبینی یا تەشائوم و نەوین کەش و هەوایگ تەندروس وگونجیاگ، ك شایەت بارووەزع پیرەیل لە بارووەزع خوەیان خاستر بزانن، چوینکەفرەیگ لە جایەڵەیلمان بیبەشن لە تام و لەزەت جایەڵی و تیەڵی و ناخوەشی بویەسەبەشیان لەی وەخت و زەمانەك هەناسەی گەرم و قویلیگ هەڵکیشن و ئارەزوو چشتەیل فرەیگ کەن و توانا نەیرن دەسەوەری بکەن. گرفت ئیسەی جایەڵەیل بویەسەپەیامیگ و هەرچی رەسننەی کەس نیەخوەی وە پییەوەخەریك بکەیگ و خەمخوەریگ نیەهویر لەی چین گرنگ یاموهم کوومەڵگا بکەیگەوەك چین دویارووژن و ئەرك فرەیگ ها بانیان و دەسمیەتدەریگ نەیرن لەلیان لاوەبکەیگ و لەداواکاریەیلیان برەسیگەوە. جایەڵ لەیوا هەس نیەتویەنیگ خوەنستن خوەی تەواو بکەیگ لەوەر گرفت نەداری و کەمدەسی و شایەت ئەگەر ئارەزوو دویارووژ خوەشیگیش بکەیگ و خوەی ئەرا ئەوەداناویگ بووگەخاوەن باوەرنامەی بەرزیگ، ئەوەئارەزووەگەی جوانەمەرگ بووگ و خەم و خەفەت لەلی بچنیگەوە. یا تەماشا کەید فرەیگ لەجایەڵەیلمان کەفتنەسەگووشەی غەریبی و ئاخ و حەسرەت نائومیدی هەڵکیشن و دی ئومید ئەوەنەیرن جاریگتر ژیان خوەشیگ بویننەچەو ، هەر لەوەر ئەوەیش روی کردنەسەولاتەیل دەیشت و مینەی قەرانیگ کەن وەپی بژیەن و گشت زانست و خوەندنیگ خستنەسەکنار لەوەر ئەوەك نان خوەیان و خیزانیان دەربکەن. یا تەماشا کەید پرووسەی هاوسەرگیری ك چشت موهمیگەئەرا جایەڵ جوانەیل فرەجار خوەیان لەلی دویر گرن و نیەتویەنن خواستەیل و داواکاریەیل لایەن وەرانوەر وە تەواوی دەسەوەر بکەن و ناچارن پەنا بووەنەوەر چەوەریکردن دویر و دریژیگ . بیگومان تا ئیسەیش خزمەت تەواویگ وەی چین موهمەنەکریاگەلەلایەن حکوومەتەوەك هەرچەنی گامیگ لەی لایەنەوەناگە، وەلی هیمان جایەڵ لە وڵات ئیمەوەگوورەی مەرام بەختەوەر نەویەو نەرەسیەسەئامانج خوەی و هیمان دەس یارمەتی و هاوکاری وە تەواوی ئەرای دریژەو نەکریاگە و دەرانەی خوەشبەختی لەهەنای خەڵەکەو شەوانەخەوەیل خوەشیگ دوینن و هەر لەخەوا هاتن دوینن کارەگەچەواشەس، ئمجا ئەگەر بایگ و پرسیاریگ لەخوەمان بکەیم و بویشیم : ئایا لەی وڵات پر لەخەیر و بەرەکەتەحەیف نیەجایەلەیلمان لەوەر بیکاری و نەداری سەر خوەیان هەڵگرن و روی بکەنەوڵاتەیل غەریبی و کەسەیلیگ ناشایستە و بی وژدان گشت ئەو خەیر و بەیرەتالان بکەن و نەیلن مەردم بیچارەنەف لەلی وەربگرن و خوەشگوزرانی خوەیان لەبانی بکەن؟ ئایا کی بویەسەهووکار ئەوە ك جایەلیگ لە شوون ئەوە ك خوەندن تەواو کەیگ نەتویەنیگ دامەزریەیگ لەدەزگایگ حکوومی و مەشق کار خوەی بکەیگ ، یا پەڵپ پویل فرەیگ لەلی بگرن ئەرا دامەزراننی و ئەویش ناچارەقەرز بکەیگ؟ ئایا کی تروسکەی رووشنایی لەوەردەم پیشکەفتن جایەڵەیل کوشانەسەوە؟ وە هەر حاڵ ئیمەلە جیای ئەوەك بویشیم پیری و سەد عەیب، ئویشیم جایەڵی و هەزار گرفت.

وەسالاچگەیل تاکەی بگەردنە شوون بەختەوەریا؟

بەرێز حاجی

کارکردن، هووش و ئەقڵ و هویرەوکردن لە باروەزعیگ ستاتیکیەوە ئاڵشت کرد ئەرا باروەزع دینامیکی و ئادەمیزاد لە دروسکریاگەیل تر جیاوە کرد، ئادەمیزاد کار کەیگ ئەرا ئەوەك بژیەیگ و گوزران وەپی بکا، لە هەمان وەخت ئەرا ئەوەك ژینگە و کوومەڵگاگەی جوانتر و ئاسوودەتر بکا. ماوەیگە دروشم یا شعار و پەند بان زوان و ژیر زوان ئادەمیزاد ئەوەسە ك هان رووڵەیل خوەی بەیگ ئەرا کارکردن، ك کارکردن لە کلتوور زوورم مللەتەیل پیکهاتگە لە ئازایی و شەرەف و گەورایی، هەر لەوەر ئەوەیش خاڵ هاوبەش بەشەریەت ئەوەسە ك گشتیان لە بان ئەوە کووکن کاربکەن. وەلی وەل ئەوەیشا فرە جار بەعزە کەسەیلیگ دوینیم کارکەن و لە عومر فرە گەوران و بەزەییمان تیەیگەپیان، ك لە ناو بازار و شوونەیل گشتی پیاگ یا ژن وەسالاچگ خەریك کارکردنن، ئمجا ئەگەر تەماشای عومر و توانای لاشەییان بکەیم بیگومان غەڵەت گەورایگ کەیم ئەگەر بویشیم هیمان توانای کارکردنیان مەندگە، چوینکە ئادەمیزاد وەختیگ رەسیگە ئەو عومرە توانای لاشەیی کەمەو بووگ و جویر وەخت جایەڵی نیەتویەنیگ کار بکا وە تایبەت ئەوانە ك کار دەسگەردی و حەماڵی کەن. بیجگە ئەوەیش بەعزە جاریگ لەیوا هسیان زەخمدار کریەیگ و هویچ جوورە حورمەتیگ ئەرا عومریان دانیەنەن.
ئی جوورە کەسەیلە وە سەبەب خراوی باروەزع ئابووریە وە ناچارن پەنا بوونەوەر کارکردن، وە داخەوە لە جەهان سێیم ئی دیاردە زیاتر پەرەسەندگە، ئەویش وە سەبەب سەختی ژیان و گوزرانە وە ئیسە نسبەی فرەیگ لە هاوولاتیەیل وەسالاچگ خەریك کارکردنن، ئمجا ئی کارکردنیشە چەن هووکاریگ دیریگ و خیزان لەیوا هەس تەنیا پیاوەپیرەگە تویەنیگ کار بکەیگ ئەرا ئەوەك وە پی بژیەن و دی ناچارەوەو عومرە وەکار بکەیگ. لە لیانیش هەس لە لایەن خیزانە وە قاودریانە و دی وە تەنیا ژیەن و لەوەر وەریەوبردن ژیان خوەیان ناچارن کار بکەن وەو عومرەوە، وەل ئەوەیشا دوینیم فرەیگ لە لیان وەشەوانەکار کەن، یەیش لە وەختیگ کارشەوانە کاریگەری خراویگ دیریگ لە بان شمارەی کوتان دڵ و بیجگە ئەوەیش هۆرمۆن میتالۆنین نیایگە بەرهەمك دژ نەخوەشی شیرپەنجە یا سەرەتانە، ئمجا ئادەمیزاد وەختیگ شەوانە تویش شەکەتی و کەم خەوی تیەیگ دی لەش نیەتویەنیگ ئەو هۆرمۆنە باریگە بەرهەم.
ریکخریاگ هەق ئادەمیزاد لە زوورم وڵاتەیل جەهان دژایەتی خوەی لەوەرانوەر کاروەپیکردن ئەو کەسەیلە دیاریکرد و لە هەمان وەخت وە ژیرپا خستن هەق ئادەمیزاد دەیگەی قەڵەم. وەل ئەوەیشا داوای دیاریکردن مەعاش مانگانە ئەرایان کریاگە ئەرا ئەوەك بتویەنن دریژە بیەنە ژیان رووژانەی خوەیان و ئاسوودە بوون لەی لایەنەوە.

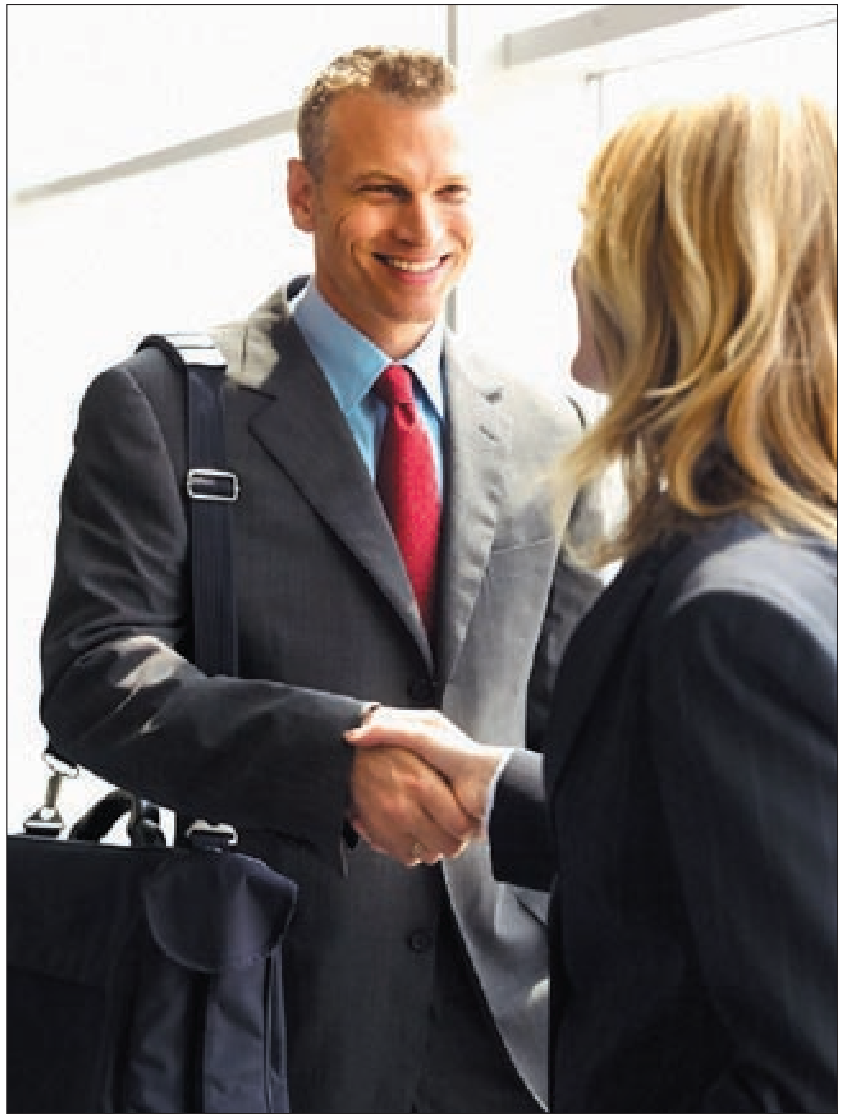

لە پەیوەندییگ تازە شوون هەس ئەرا پەیوەندیە کویەنەگەد

هەرێز ئەنوەر

ئەگەر هیمان یەکم خوەشەویسەگەد لە هویردەو نەچیەو هیمان هەر خوەشی توایدو هویری کەید، چوین تویەنید پەیوەندی تازەیگ دروس بکەید؟ ئەگەر تواید پەیوەندی تازەیگ دروس بکەید، بایەسە وەراسی پەیوەندیە کویەنەگەد لە هویرد نەمەندویگ، بایەسەوە تەواوی دڵنیا بوید لەوە ك هویچ هس و سووزیگ لەدڵد نەمەندگە وەرانوەر دووسەگەد یا هاوسەرە کویەنەگەد، چوینکە ئەگەر خوەشەویسە کویەنەگەد لە هویرد مەندویگ وە هویچ جووریگ راس نیەبویشیدە دووسە تازەگەد (خوەشەویس).
ئەگەر هات و پەیوەندیە کویەنەگەد هەر لە هویرد مەندویگ و پەیوەندی تازەیگ دروس بکەید، جویر ئەوەسەوە بی ئەوە ك خوەد ئامادە کردوید ئەرا ژیان تازەیگ و لەسەرەتاوە غەڵەت گەورایگ کەید، ئەویش تاوان ئەو کەس تازەنیەك تیەیگە ناو ژیاند، چوینکە ئەگەر خوەشەویسە کویەنەگەد یا هەوسەرە کویەنەگەد لە هویرد مەندویگ، وەل خوەشەویسە تازەگەدا ئەرا هەر شوونیگ بچید کویەنەگەیش وەلدا تیەیگ. ئەرای چوین کەسەیلیگ لەیواسە، ك هویرەوکردن خوەشەویس کویەن وە مەعنای ئەوەنیەك وە تەواوی ئەو کەسە لە ژیان خوەی دەربکا، چوینکە پەیوەندییگ تر هەس ك وە پی ئویشن هاورێتی یا رەفیقایەتی.
ئمجا با بزانیم چوین وەك هاوری میننەوە؟ ئەرا ئەوەك زەخم دڵدان ساریژ بووگ، بایەسە ماوەیگ چەوەری بکەین یا وەختیگ بەینەخوەدان، وە دڵنیاییەوە کەسیگ ئەرا کەسیگ تر و پەیوەندییگ ئەرا پەیوەندییگ تر جیاوازە، وەلی ئەگەر هس کەین ك هیمان دڵشکیاگ و زەخمەیلدان ساریژ نەویە، بایەسە لە بان چەوەریکردن وەردەوام بوین.
هاوسەر یا هاوری گەوراترین رازەلە ژیان ئادە میزاد، ئەگەر ئەو کەسە لە دەسداید مەعنای ئەوەسە ئەو رازیشە لە دەسد چووگ، وەلی لە شوون جیابوینە وەیا تەلاق تویەنید ئەو رازە لەدەس خوەد نەیەید و نەگەردیدە شوون کەسیگ ترا ك نهێنی یا راز دڵ خوەد لەلای باس بکەید. بایەسە فرە دڵنیا بوید لە بان ئەوە ك تواید وە راسی وەل ئەو کەسا ك جیاوە بویدە سەرلەنوو بویدە هاوری یا ئایا ئەیە چشت خاسیگە ئەرا خوەد و ئەو کەسیشە؟ ئەگەر زانید ئامادە نید هاورێتی وەل ئەو کەسا دروس بکەید زوور لە خوەدان مەکەن، چوینکە ئەیە وە مەعنای ئەوەنیەك ئیسە هاورێتی ئەو کەسە نیەکەید و لە رووژەیل ئایندەیش نیەوینەهاوری یەکتری. ئمجا ئەگەر پەیوەندی تازەیگ دروس کردید و دیدار داشتید وەل خوەشەویسە کویەنەگەدا ئەوە مەعنای ئەوەسە ك پیشوازی لە کیشە و مرافە و ناخوەشی کەید و یەیشە بووگەمایەی جەنگ و کیشمەکیش لەناونیدان. ئمجا ئەگەر زانید ئەو کەسە وەراسی لەدڵد دەرچیە و هویچ سووزیگ ئەرای نەیرید و تەنیا تواید بویدە هاوری یا رەفیقی، ئەوە تویەنید وەك رەفیقیگ ئاشنای بکەید وە خوەشەویسە تازەگە یا هاوسەرەگەد. وەل ئەوەیشا بایەسە لە کەس وەرانوەر دڵنیا بوید ك ئایا وەراسی توایگ بووگە رەفیقد، تا لەوەر چەو خوەشەویسە تازەگەد باس پەیوەندیەیل کویەن نەکەیگ و هویچ قسەیگ لەو باوەتەوە نەکەیگ، چوینکە ئەو بووگە سەبەب دویرەو خستند لەلی و لە هەمان وەخت بووگە سەبەب گرفت و ناخوەشی لە ناونیدان. دی وە هەر حاڵ بایەسە هویچ هسیگ سووزداری لە ناونی خوەد و هاوسەرە کویەنەگەد نەمەندویگ ، تا هاوسەرە تازەگەد دڵنیا بووگ و باوەر وەپید بکەیگ و هویچ کیشەو گرفتیگ لە ناونیدان دروس نەوگ و ژیاندان وە خوەشی و بەختەوەری بچووگە سەر.

جایڵ جوانەیلمان و پەشیوی هویر و رووشنهویری

گوڵ سوو

لە باروەزع کوومەڵایەتی ئەی وەختمانە بۆشایی یا فەراغ گەورایگ کەفتنە ناو چین جایڵ جوان و بڕیگ لە ئایدیۆلۆجیەیل کوومەڵگا؛ وە جووریگ ك جایڵ جوانەیل وە شیوەی گەنیگ لە هویرەیل بەرز دویرەوکەفتن بیجگە خوداپەرەستی تەقلیدی و جیوەجی کردن بڕیگ لە ئەرکەیل دینی بی ئەوەیش رینمایی راسەقینەیگ لە لیان بکریەیگ.، وەی خاترە بۆشایی فرەیگ کەفتە ناونی نەوە یا جیل گوزەیشتە و جایڵ جوانەیل ئەی وەختمانە ك زیاتریان نە خوەنن و نەگرنگی دەنەرویداگەیل جەهان، جوور شوورش زانستی و ئاگاداری لە باوەتەیل جووروەجوور؛ ئەوەیش لە وەختیگ باروەزع داراییان لە جایڵ جوانەیل دەیەی هەفتاگان و هەیشتاگان و نەوەدەگان خاسترەو بویە؛ ك گشت جوور سەختیگ جوور جەنگ و گەمارۆ یا حسار و سەختیەیل تر وە چەو دوین. نەوەیل گوزەیشتە لە وەختیگ کەم دەسی و سەختیەیل جەنگ و کیشەیل ترەکیگ لەوەردەمیان بوی وە تایبەت لە وەخت جەنگ عیراق و ئیران؛ وەلی زوورم ئەو جوانەیلە کتاو لە دەسیان بوی و خوەنستیان و هەروەختیگیش ئازاد بیان و دیدگا نەیاشتن وەلی لە هویرەیل و رووشنهویریەیل کوومەڵایەتی دویری نەگرتن وەلی نەوەی ئەی وەختە تویش پەشیوی هویری و رووشنهویری هاتگەوکەمەکەمە بەرژوەندیەیل نیشتمانی لە هویرەو بەن و تەنیا خەمیان یەسە ك چوین وەیەك جار باروەزع دارایی خوەیان خاسترەو بکەن، وەی خاترە کیشەیل کوومەڵایەتی زیاترەو بوی، ئەوەیش وە خاتر بۆشایی یا فەراغ رووشنهویری زیاتر جوانەیل ئەی نەوە یا جیلەتویشی هاتنەو گیان نیشتمانپەروەری لە ناونیان کەمەو بویە و لە وەختیگ رووشنهویرەیل نیشتمانی جوور رووشنهویریەیل ترەك جەهان ئاڵشتەو بوود، وەلی زیاتر جوانەیل ئەی وەختە چاپەمەنیەیل و زانیاریەیل دەر کریاگ نیەخوەنن، ئەوەیش وە پیچەوانەی نەوە یا جیلەیل گوزەیشتە. وە جووریگ تویەنیم بویشیم نەوە یا جیل ئەی وەختمانە نیمچە نەخوندەوارن؛ تەنانەت تەلەبەیل زانکۆ یا جامعە ك زیاتر خەمیان بویەسە پویل و باروەزع دارایی نەگ بەرزەوکردن لایەن رووشنهویریان ك فرە لە گوزەیشتە سەخترەو بویەتا بتویەنیم لە ناسنامەی کوومەڵایەتییان چاودێری بکەیم، وەی خاترە بەشداری کردن جایڵ جوانەیل لەبتەو کردن و چەسپانن رووشنهویری نیشتمانی کەمەو بویە. ئەگەر رووشنهویریەیل کوومەڵایەتی نەویاتان مێژوو یا تاریخ وڵات ك پڕ لە سەرکەفتنەیل و بتەوکردن یەکێتی هویریە دویا کەفت و زیاتر جوانەیل وەرەو لەیەك شیویان یەکێتی رووشنهویری کوومەڵگا کیشیان. هاوکاری هویری وەل جایڵ جوانەیل و دەسمییەت داینیان ئەرا پەیا کردن هەڵوێست یا مەوقفەیل گونجیاگ و خوەنستن، ئەرك یا واجب نیشتمانی و ئەخلاقی گەورایگە ك دەسمییەتیان دەیگ ئەرا پشت سەر نایین حاڵەت پەشیوی و بۆشایی هویری و رووشنهویری؛ و دەوڵەتیش بایەد کیشەو سەختیەیلیان چارەسەر بکەیگ و دەسمییەتیان بیەیگ ئەرا سەرخستن ئامانجەیلیان لەژیان و دویرەو خستنیان لەهویرەیل خراو و بی مەعنا.

سستم خوەندن لە چەرخ جەهانگیری و زانیاری

سۆران گەرەوەیی

بەرنامە و سیاسەت خوەندن لە مەدرەسە و زانکۆ یا جامعەیل لە مامۆستاگەی وەرگیریەیگ و لە زوورم دەرسەیلیشی مشتومر و گفتوگوو لە باوەت دەرسەیلە وە ئەنجام بەیگ. بیگومان ئی حاڵەتە دەرئەنجام نەریتیگ باوگسالاریە و ئەوەك باوگ یا مامۆستا بویشیگەی بایەسە جگەرگووشەیل دەسەوسینە ئەرا بووسیەن و نیەوگ قسە لە قسەی بکریەیگ. فرەجار پەیوەندی مامۆستا و خوەندکار وەك پەیوەندی دادوەر و تومەتبارەلە سستمەیل نادیموکراتی. شایەت نیمەی ئەو حاڵەتەیلیشە لە کوومەڵگای ئیمە بانەدی، وەلی نیم سەدە زیاترە خوەرئاوا ئەو قەیران و سستم کویە نەهیشتەسەجی و گشت وڵاتەیل ئۆروپا وەرجەنیم سەدەوە هەمان دەرد و پەتای سستم خوەندن ئیمە وەدوچار بوین ، تا لە ساڵ ١٩٦٨ خوەندکارەیل مەدرەسەیل فرەنسا دەسکردنەمانگرتن سەرانسەری و گشت سستم خوەندن لەو وڵاتەگویرانکاری لەتی کریا و سستمیگ پەروەردەیی مۆدێرن و سەردەمیانە لە شوونی پەیا بوی.

لەسستمە تازەگە خوەندکار هەق قسەکردن و رەخنەگرتن وە پی دریا و کار رەسیە ئەوە ك خوەندکارەیل لە بڕیارەیل پەروەردەییش پرس وە پییان بکریەیگ و دی مامۆستای دەرسدەر تون وتیژ لە بانیان نەچەسپیەیگ، لە هەمان وەخت لە ئاست بەرنامەی خوەندنیش هەق هەڵوژاردن و گوڵچنین کتاوەیلیان ئسپات کریا، ئمجا مانگرتن خوەندکارەیل فەرەنسا ریگر بوی لە وەردەم سستم سەرمایە داری وڵاتەگە ئەرا وەیەکەوە بەسان زانکۆ و سەنتەرەیل خوەندن وە بازاڕ سەرمایە داریەوە، لە ئەنجامیش مانگرتنەگە بویە سەبەب بەسانن و لاوردن بەش زانستەیل کوومەڵایەتی و ئنسانی.

لە زانکۆ یا جامعەیل ئەو وڵاتە چوینکە ئەو بەشەیلە کادر لە بان بنەمای فکر بەرمەجە کریاگ رەسانیاگ، لە شوون ئەوانە بەشەیل تازە واز بوی لە مەیدان ئیدارە و کار و کۆمپیتەر .....هتد. ئمجا وەل دەسوەپیکردن شوورش زانیاری و تەکنۆلۆجی، قاپی تازەوەروی ئەقڵ ئنسانیە تا واز بوی و شایەت شوورشیگ کلتووری پەروەردەیی سەرانسەری پەیا بووگ و گشت سستم ئیسەی خوەندن لە ریشەوە هەڵتەکنیگ، دی شایەت لە شوون ئەوە سستمیگ تازەی پەروەردە و هووکارەکردن پەیا بووگ لە بان بنەمای لە یەکەوداین فکری و لۆژیك یا مەنتق رەخنە گرانە جویر ئەوە ك ئیسە لە ماڵپەرەیل ئەلکترۆنی کەفیگەوەرچەو. لە کووتایی هەر باوەتیگ هویر و ڕا یا هەواڵیگ سیاسی و ئابووری تەماشا کەید گووشەیگ لە سایتەیل ئەلکترۆنی دانریاگە ئەرا خستنەروی رای و رەخنە و مەیل ئەوانە ك خوەننەی. وە هەر حاڵ لە وڵاتەیل پیشکەفتگ خوەرئاوا خودپەروەردەکردن و خودرەسانن لە ریگەی جووریگ لە خوەندنەوە بایەسە توانای فامستن داشتووگ، خوەندن و پەروەردەی خوەرئاوا ئەو مەرزەیلە بڕیەك شیوەیگ خوەندن لە بان خوەندکار بچەسپنیگ و مەیلی لە بانی نەوگ و لە هەمان وەخت لەوەر نمرەیگ و دوان بەخت خوەندنی لە کۆلیژ و ئەو بەشە خوەی توایگەی وەپی نەدریەیگ. ئەو باوەتە ك خوەندکار لە لای پەسەنە و حەز وەیایگردن و خوەندنی ئەکا، تویەنیگ لە ریگەی کۆمپیتەرەگەیەوە بکەفیگە دەسی.

نیمچە جەمدەنگییگ لەناونی فکرمەن و زانایەیل سۆسیۆلۆژی هەس ، ئمجا لە باوەت ئەنجامداین دراسەتیگ گشتگیر ئەرا ئەو سیاسەتەیل پەروەردەیی و کلتووریە وەرجەدەرکەفتن دیاردەی جەهانگیری و تەقینەوەی شوورش زانیاری کار وەپیان کریەیگ .

بەرژەوەندی هاوبەش کورد و ئەمریکا

حەمید قەڵادزەیی

هەمیشە لەسیاسەت بەرژەوەندی هاوبەش هەس، وجوود بەرژەوەندی هاوبەشیش هەوەجەوەمقەیەتیکردن دیریگ، ئەو رووژگارەك وەزیر خارجیەی ئەمریکا (کیسنجر) سەرپەرشی گەلەکوومەخیانەتکاریەیگەی جەزایر کردیاگ، وەك پیلان یا موئامرەیگ ناودەوڵەتی دژوە شوورش مەردم کوردستان،

تەنیا ئامانج ئەرا وەردەوامبوین و مەندنەوەی ئەو بەرژەوەندی هاوبەشەبوی ك چەنەها گەوراهیز لەیەکتر نزیکەو کردویگ ، وەلی وەختیگ بەرژەوەندی هاوبەش نەمەند کەس لە بان شای ئێران ناتەجواو لەوەختیگ لە وڵات دەرکریا، یەیش لە وەختیگ ئەویش شەریکیگ خاس دەسکەفتەیل دویای پیلان ۱۹۷٥ بوی، ئمجا جویر ئەوە ك دینمەی سەدام گوورِوەگوورِیش وەل کووتاییهاتن بەرژەوەندی هاوبەشا لەلایەن خود ئەمریکاوەکریا پەن زەمانە. گشت ئەیانەنەمەندن و شوورِش ئەیلوولیش کەفتەوەر شنەوای ئومید سەرکردایەتی و خەڵك کوردستان، هەر لەوەر ئەوەیش وەل راپەرین وەهار ۱۹۹۱ و سەرەتایەیل دەرکەفتن جەهانگیری و نەمەندن دو جەمسەری دی گوێریان تازەیگ هاتەبان بەرژەوەندیەیلیش.

ئمروو ئەمریکا هەوەجەی ها رووژهەڵات ناوراس، وەلی نەك ئەو رووژهەڵاتەوەرجەدەرکەفتن جەهانگیری(عولمە)، بەڵکوو ئەو ناوچەیل رووژهەڵات ناوراسەتوایگ ئەرا کاڵین تویەم دیموکراسی ك یەیش وەکاڵەوکردن ئەقڵیەت شوڤێنیانەمسۆگەر بووگ، یەیش لەوەختیگەکورد فرەترین قوربانی پیشکەش کردیەسەئەو ئامانجە. مەعنای ئەوەسەلەیرا وەچەواشەی ساڵ ۱۹۷٥ کورد و رووژئاوا وەگشتی و ئەمریکا، وجوود بەرژەوەندییگ هاوبەش و چارەنویسساز گردیانەو کەیگ و بایەسەلەیرا ئشارەت ئەرا فراوانی ئاسو هویرەوکردن و دیدەیلی (بارزانی نەمر) بکەیم. دیارەوەرجەئەوە ك پارت دیموکرات کوردستان لەدایگ بووگ وەك خواستیگ تاریخی، ئەو زاتەباوەرِ وەدیموکراسی داشتگەوەك تەنیا چارەسەر کیشەی مللەتەیل عیراق و ناوچەگەوەگشتی، هەر لەوەر ئەوەیش دیموکراسی کردەئامانجیگ سەرەکی ئەرا ئاسوودەیی مللەتەیل عیراق وەگشتی.

ئەوەسەگشت گەوراهیزەیل جەهان ئمروو لە شوون وەسەرچگن دەیەها ساڵ، دەسپاچەی چەسپانن دیموکرِاسیین، مەعنای ئەوەسەوجوود دیموکراسی لە عیراق وە تایبەت ئامانج گەورای ئەمریکا و رووژئاواسە و کوردیش هەوڵ و تەقلای ئەرا هەمان ئامانج بویە، ئمجا ئەوە ك بووگەخاڵ جیاواز لە ناونی سەرکردایەتی کورد لە ئەوسا و لە ئیسەوەل ئەمریکا و رووژئاوا، ئەویش تەنیا بەرژەوەندی هاوبەشە، لە لایگەوەرووژئاوا وەگشتی و ئەمریکا رەسینەسەئەو باوەرِەك وەبی رازیبوین کورد ناوچەگەئارامی وەخویەوەنیەوینیگ، ئەیەبیجگەئەوە ك سەرۆك هەرێم وەك نوێنەر راسەقینەی خەڵك کوردستان خاوەن کەسایەتییگ سیاسی و تاریخی و دیموکراتیخوازەو خاوەن گەوراترین پایەی مەردمی و رابەر مەردم کوردستانە، لەوەر ئەوەئەوان رەسینەسەئەو باوەرِەوە بی کورد نیەتویەنن وە ئامانجەیلیان برِەسن، چوینکەتا ئیسەشۆڤێنیەت زاڵەلەبان دەسڵات عیراقیەوەك بویەسەمایەی مەترسی ئەرا بان بەرژەوەندیەیل ئەمریکا وە تایبەت. لەلایگ تریشەوەهویچ مللەت و نەتەوەو مەرجەعیەتیگ لە عیراق نیەتویەنیگ ئەرا چەسپانن دیموکراسی دەور کورد داشتووگ، چوینکەکورد و ئەمریکا لەپەیاکردن دیموکراسی بەرژەوەندی هاوبەش دیرن، وە چەواشەی مللەتەیل تر ناوچەگە.

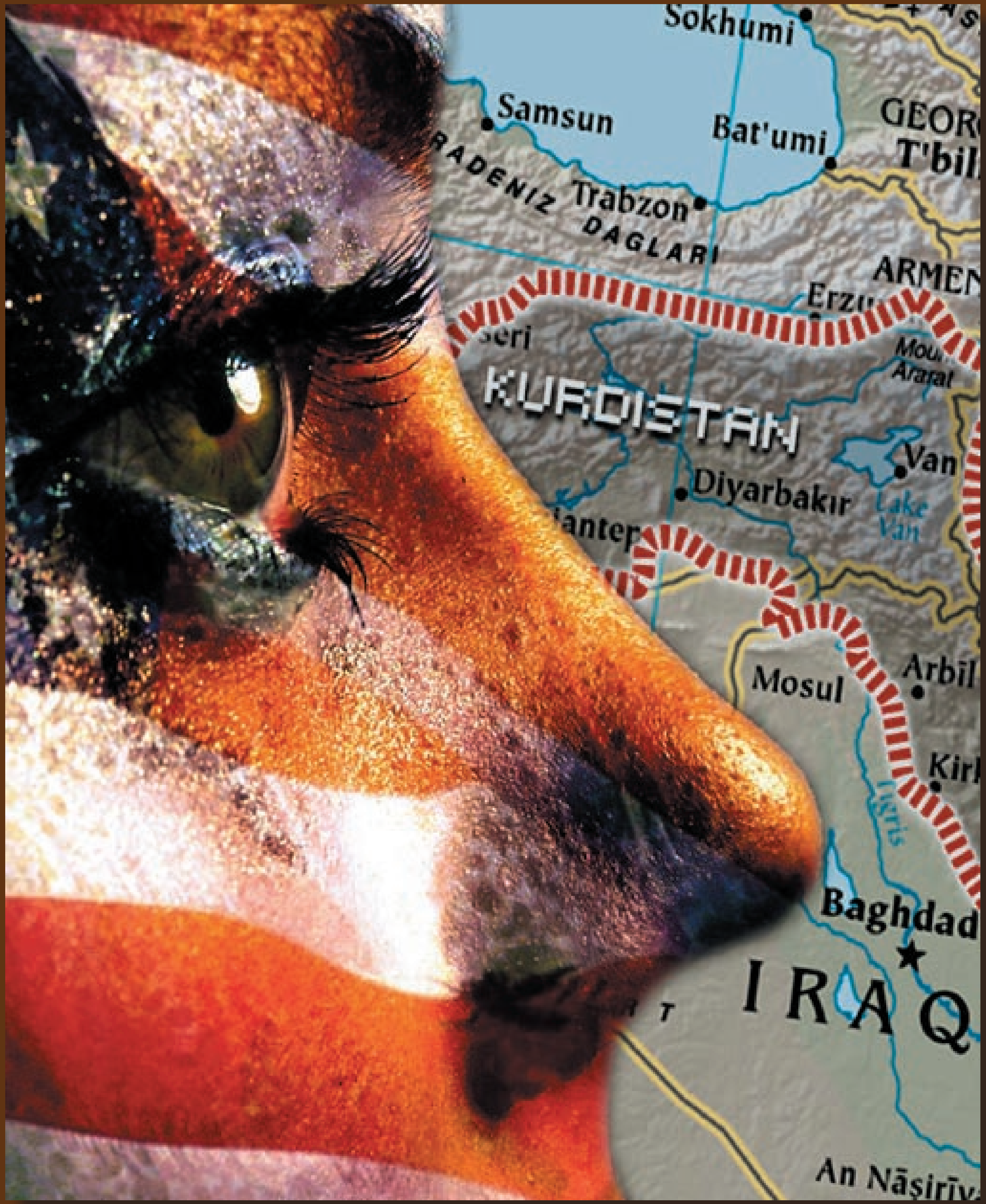

تەكنۆلۆجیای ڕەسانن و شوورِش زانیاری

مەحەمەد عەبدوڵا

وەرجە چەن ساڵێگ بازداین گەورایگ لە مەیدان زانیاریەیل هاتەوجوود، ك جووریگ لە تیکەڵبوین لە ناونی هەردوگ دیاردەی تەقینەوەی زانیاری یا مەعلوومات و شوورِش رەسانن رویدا، ك وە چارەسەر زانیاری لە دویرە وە چەودیری کریا، ئەویش وە وەکارهاوردن مانگەیل دەسکرد (الاقمار الصناعیە)و کۆمپیووتەر.

ئمجا زاراوە یا مستەڵح (تەقینەوەی زانیاری) پەیا بوی ئەرا ئەوەك ئشارەت وەو بازداین گەورا بکەیگ لە مەیدان زانیاریەیل و گشت مەیدانەیل چالاکی گریگەوەك ئەویش وە جووریگ بەرهەمهاوردن زانیاری ئاڵشت بویە ئەرا پیشەسازییگ فراوان، ئمجا لە موهمترین ئەنجامەیل گومبوین موور ناودەوڵەتیە لە بان زوورم وەسیلەیل رەسانن مەردمی، لەوەر ئەوە فامستن تەواو ئەرا شیوەیل پیشکەفتن گەشەکردگ لە وەسیلەیل رەسانن ناودەوڵەتی نیەوگ هس وەدیمە راسەقینەگەی بکریەیگ وەبی هەوڵ وەرگرتن ئەو بازداین گەورا ك لە بەرهەمهاوردن زانیاریەیل و شوورِش تەکنۆلۆجیا رویدا.

وەل سەرهەڵداین ریگەی زانیاری فرە گورجیگ، سەرەتا لەتوورِ یا شەبەکەی تەلەفۆنەیل دویر ماوە دەسکردەپی تا رەسیە ئەنتەرنێت، یەیش کاریگەی گەورایگ هیشتەجی لە بان گشت لایەنەیل ژیان وە تایبەت لە بان جی وەجیکردنەیل ئەو تەکنۆلۆجیا لە مەیدان پایگرتن و رەسانن. ئی ریگەی تازە (شوورِش ناوەرِۆك) دروسکرد ك هەڵگرتن زانیاری گریگە خوەی لە شیوەی دیجیتاڵی و کلکردنی لە ریِگەی زانیاری گورجە وەك وەرگرتنیگ زیاتر تیەریگە دی ئەرا ناوەرِۆکەگەی .

ئیسە جەهان دیاردەیگ وە خوەیەوە دوینیگ و بووگ ناوی بنەیم (تەقینەوەی زانیاری) ك جویر ئشارەتیگ وەو پیشکەفتن ئاشکرا پەیا بویە لە بەرهەمهاوردن زانیاریەیل لە گشت مەیدانەیل ژیان ئنسانی ك بویەسە کاڵا و پیشەسازییگ وە پلەیەك و(بازارِ زانیاری جەهانی) لەلی مەندیەسەجی وەك (بیلّ گیّتس) ئمپراتۆر کۆمپیووتەر لە جەهان ناوبانگ دەرکردگە ك خزمەتگوزاری و کاڵایەیل وەل فکرەیلِ ئنسانیا لە هەمان وەخت ئاڵشت وئووڵشت کریەن. ئی دیاردەیشە پەیوەس بوی زاراوە یا مستەڵح تەکنۆلۆجیای رەساننەوە ك ئشارەت کەیگ وە گشت زانستەیل ولایەنیگ گرنگ یاموهم و ژیاری یاحەزاری و کاریگەر پیك تیەریگ و لە هەمان وەخت لە پیکهاتەیل سستم رِەسانن نیشتمانی و شیوەی تەکنۆلۆجی کاریگەر بووگ لە بان گشت سفەتەیل سیاسی و پەیوەندیەیل تر، وەل ئەوەیشا ئی چشتە کار کەیگە بان سیاسەت کلتووری نیشتمانی و لایەن موهمیگ لەلی دروس ئەکا.

شوورِش زانیاریەیل بەسیا شوورِشیگ تەکنۆلۆجیای رەساننەوە، چوینکە زیاییوین زانیاریەیل بووگە سەبەب زیاییوین پەرەسەندن و گەشەکردن تەکنۆلۆجی و یەیش زیاتر پاڵ نەیگە زانیاریەوەك توانای تاك زیاتر بووگ لە رِوی کارکردنەوە وەل مەردمان تر، ك یەیش ئشارەتیگە ئەرا پیشکەفتن تاك و کوومەڵگایەیل. بیگومان دیاردەی تەقینەوەی زانیاری و شوورِش رەسانن یا ئتسالاّت سەرەتا پیشوازی گەورایگ لە لی کریا لە لایەن نەتەوەیل جیاوازەوە، وەلی بارووەزع ئیسە ئشارەت وەگەشەی دیاردەی تازەیگ کەیگ لە چوارچیوەی پەیوەندی ناودەوڵەتی، ك ئەویش دیاردەی تاکجەمسەری و یەك سستمی میدیایی ناودەوڵەتیە.

کوڵەتەفرەنجێگ لە بارەی کۆمار کوردستان

حشمەت خوسرەوی

لەباوەت چوینیەتی دامەزریان جمهووری کوردستان و هەڵکەفتەیٚ ژیۆپۆلۆتیك ئی کۆمارەلەساڵ ١٩٤٦، قسەی فرەیٚگ کریاس و کتاوەیٚل جویراوجویریٚگ لەسەری، نویسیاس.
ئەوەیٚگەچوی کەسەیٚلیٚگ کۆمار دامەزرانن و کامەوڵات بی وەبایس ڕمانێ و وەگشتی چوی دەسکەفتەیٚلیٚگ داشتگە، قسەگەیل فرەیٚگ ژنەفتیمەس. وەلیٚ لەهویچ کتاو و نویسراوەیگ ئاماژەوەیەی ڕاسی تاڵ لەتاریخ وەرینمان نەکریاس، ئەویش ئەرا چەدەنگ کۆمار کوردستان نەرەسیەباشوور خوەرهەڵات کوردستان؟ وەیٚرەمەبەس لەخوەرهەڵات کوردستان (کرماشان، ئیلام و لۆڕستانە) کەلەو ناوچەگەیٚلەفیٚشتر کوردگەیٚل کەلهوڕ، گۆران، لەك و لۆڕ زنەی کەن و لەڕویی ئاینی و زاراوەیی، گەرد هاووڵاتیەیٚل ترەگمان لەناوەن کوردستان تەفاوەت دیٚرن.
وەپای دیکۆمێنتەیٚل تاریخی، ڕابەرەیٚل کۆمار خوازیار سەروەخۆی کوردستان بینەس و لەتەمام دروشمگەیٚل ئەو وەختە، باس لەیەی کوردستان ئازاد و گشتگیر کریاس.
ڕەحمەتی مەلا مستەفا بارزانی و هەڤاڵەیلی لەباشوور کوردستانەوەهەڵسن و جویر یەی ئەرك نەتەوەیی، لەدامەزریان کۆمار کوردستان بەشداری کەن وەلیٚ ئەرا چەرابەرەیٚل کۆمار کوردستان تەنانەت نەکەفتوینەهویر ئەوەیٚگەکرماشان ، ئیلام و لۆڕستان جۆر گرنگترین شۆنەیٚل ستراتیژیکی خوەرهەڵات کوردستان، ئەرا بەشداری لەی کۆمارەبچڕن و لەیوا دەسکەفتەیٚل وەدەس هاتیگ، بپاریٚزن.
ئیمەوەختێگ باس لەکۆمار کوردستان کەیم، ئەوە نیەود تەنیا وەدید ئحساساتی و ناوچەییەوە، بنووڕیمەئی کۆمارە، بەڵکەم بایەسەڕەخنەیش وەلیٚ بگریم و وەرین ئی کۆمارەبخەیمەوەر نەقد و بەڕەسی ئەرا ئەوەی نەسڵەیٚل ترەگمان ئشتباهەیل، کۆمار دوارەنەکەنەوە. ئەرا ئەوەی دەرس لەوەرین خوەمان وەربگریم بەشکەم لەوەزیاتر ڕووژەیٚل سیەو جەورستەم نەوتەبەشمان.
گشتمان زانیم ك کۆمار کوردستان لەڕووژگار ئیمڕوومان بیەس وەیەی ڕووژ نەتەوەیی. وەلیٚ ئەگەر وەچەوێگی ڕەخنەگرانەوەتەماشای ئی کۆمارەبکەیم ئەوا دوینیم وەداخووە کۆمار کوردستان نەتوانست هەرێم یا سنوور مۆکریان بخەیٚدەپشت سەر. شایەت وەی خاترەبوود فرەجار لەجێ کۆمار کوردستان باس لەجمهووری مەهاباد کریەد. هەڵبەت ئی نەزەرەجیاوازەگەرد ئەو کەسەیٚلەکەلەڕویی شوڤینیستیەوەتەلاش کردنەس ئەهەمیەت و گرنگی کۆمار بویچکەو بکەن.
خاسترین قازی و داوەر ئەرا دگان نان وە" ناوچەیی" بین ئی کۆمارەچاپکریاگەیٚل زەمان کۆمارەوەتایبەت ڕووژنامەکوردستان ساڵ ١٩٤٦ زوانحاڵ حیزب دیمۆکرات کوردستان.
نموونەی بویچکێگ ئەوەسەکە، لەیەکێك وەژمارەگەیٚل ڕووژنامەکوردستان ساڵ ١٩٤٦، بەش فرەیٚگ وەئاگاداریەیل ناو ڕووژنامەکوردستان تەرخان کریاس ئەرا مەردم مەهاباد و شارەیٚل چواردەوری و ئیەنیشانەی ئەوەسەکەبەرنامەگەیٚل کۆمار لەیەی ناوچەی دیاری کریاگ، خڕ خواردیەسەوە.
لەلایگ ترەگ، مەسەڵەی عەداڵەتی کوومەڵایەتی، پەروەردەو تەنانەت چاپکریاگەیٚل کوردی، فرەتر وەزاراوەی کوردی ناوەڕاس یا سۆرانی نویسیاس و لەبار ئاینی وە" ئەهل تەسەنون" باڵ کیشاس وەسەر کۆماردا.
لەیٚرەپرسیاریگ دروس بوود ئەویش ئەوەسە:
تو بویشێد ڕابەرەیٚل کۆمار کوردستان لەوەر ئەوەیٚگەفیشتر کوردەیٚل خوەرهەڵات کوردستان، شیعەمەزەو یارسانی بینەس و زاراوەگەیشیان گۆرانی بیەس، نەتواستوین گەرد کوردگەیٚل ئەو ناوچەیەیلەمەشۆرەت بکەن یا لەیەکتر حالی بوون؟
ئەگەر تەماشای بەرنامەی کوومەڵەی ژێ کاف و دۆماتریش حیزب دمۆکرات کوردستان لەساڵ ١٩٤٦ بکەیم ئەوا هویچ ئاماژەیگ وە کرماشان، ئیلام و لۆڕستان نەکریاس.

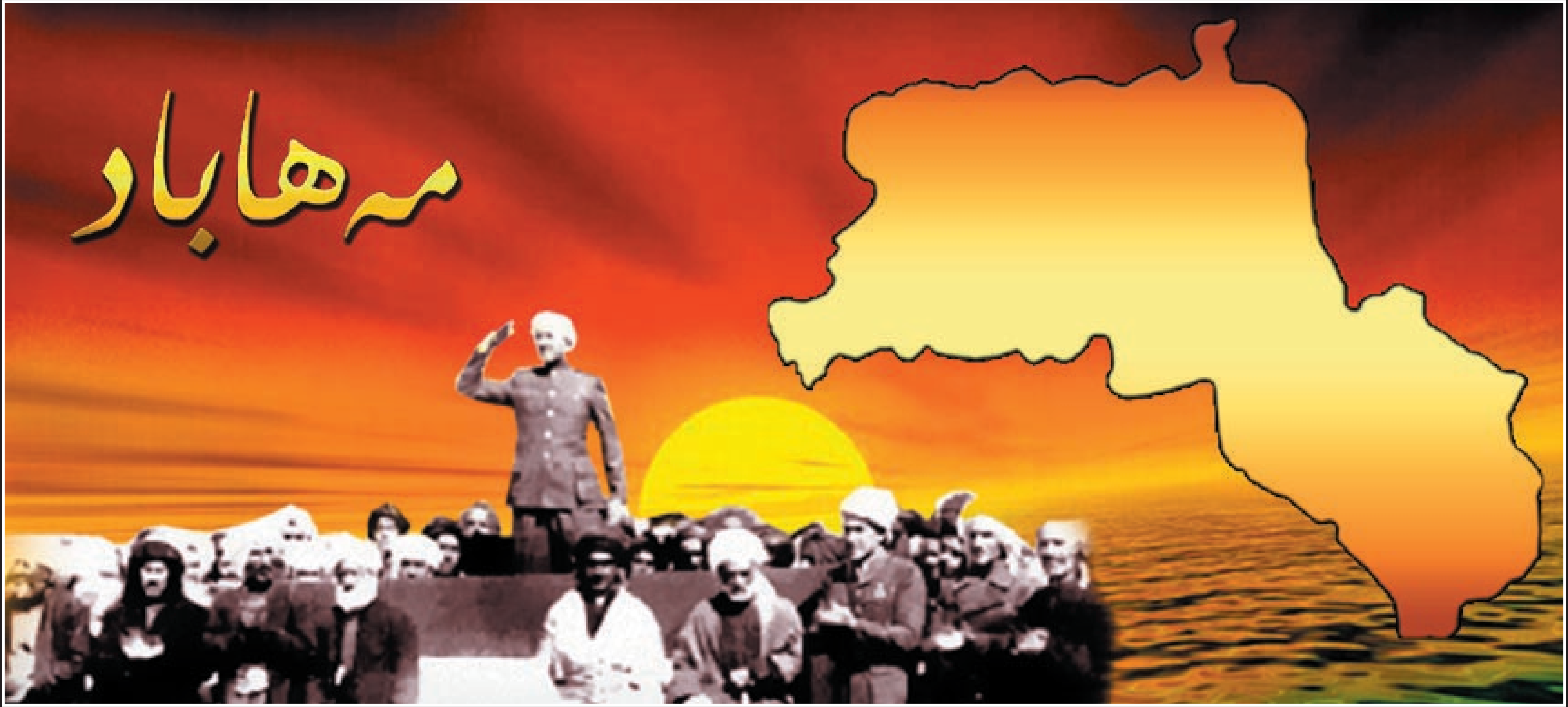

ئیەلەحاڵیکدایەکەشاخەی کرماشان کوومەڵەی ژێ کاف وەلایەن چەن کەس لەخاوەن قەڵەم و سیاسی ئی شارەوەوەرێوەچیەس. ئەرا وێنە گشتمان ناوکەسێك لەوێنەی ڕەحمەتی (میرزا ئبراهیم خان نادری) ژنەفتیمەس.

جێ وەتنەناوبریای یەکێك وەشەخسیەتەێل ناسیاو و ئەهل زانست و سیاسەت شار کرماشان و هەر لەیوا وەرێووەر شاخەی تەشکیلاتی ژێ کاف لەکرماشان و لۆڕستان بیەس.

ناوبریای لەسەردەم کۆمار کوردستان وەل "میرزا عەبەدلای مودەبر" چن ئەرامەهاباد و لەلایەن پێشەوا قازی محەمەدووەپێشوزای وەلیان کریەد.

لەحکوومەت کوردستان هەم جۆر راوێژکار پێشەوا و هەم جویر یەی سەرهەنگ نزامی کارەێل خوەێ دەس وەپێکەێد و لەگشتی گرنگتر وەپای ئیمکان مەتڵەو ئەرا ڕووژنامەی کوردستان، گەلاوێژ و کوەستان کەئەو مەوقەلەتەیران چاپ و بلاوکریاسەوە، کێل کردیەس وەلێ تەمام ئەو کارەیلە، نەتویەنستن بوون وەهۆکاریك ئەرا ڕاکیشان هویر مەردم خوارنگ ئەرا لای کۆمار کوردستان و هۆکار ئی کاریشەهەڵگەرێتووەئەرا لای ئەوەێگەوەداخەوەڕابەرەیل کۆمار کوردستان و حیزب دیمۆکرات کوردستان ئەو مەوقەخاوەن هویچ پلان و ئستراتیژێگی تایبەت ئەرا کرماشان، ئیلام و لوڕستان نەوینەس.

بیلا ئەرا یەکجاریش بیەئی ڕاسیەئاشکەرا بوود و وەختێگ باس لەدەسکەفتەێل نەتەوەییمان کەیمن ئەوا باس لەخاڵەێل لاواز وەرینیش بکەیم ئەرا ئەوەێگەگشت کەسێگ بزانێد کەلەخوەرهەڵات کوردستان هویر نەتەوەیی و دامەزرانن دەسڵات سیاسی و دیمۆکراتیك وەبێ بەشداری کوردگەێل کرماشان، ئیلام و لوڕستان، ئیمکان نەیرێد.

ئمجا ئەرا ئەوەی کوردەێل ئی ناوچەیەیلەمتمانەوە هاووڵاتیەێل خوەیان لەناوچەکان ترەگ پەیا بکەن، بایەس باشوور خوەرهەڵات کوردستان وەئەساس بگریەد و لەوەزیاتر ئی ناوچەئستراتیژیکەنەکریەد قۆربانی هویر وەرتەسك ناوچەیی و حیزبی...

تایبەتمەندی سەدەیل تاریخی و جیاوازییان

یاسین عەزیز

هەرچەنی دابەشکردن تاریخ ئەرا سەدەیل کاریگ ئاسایی نیە، وەلی لە هەمان وەخت دابەشکردن تاریخ ئەرا سەدەیل ئاسانکردن زیاتر دروس ئەکا ئەرا مەیدان بەحسکردن، وەل ئەوەیشا لە باوەت سەدەیلەوە هەرچەنی وەجووریگ تر باس لەلیان بکەیم، دوینیم سەدەیل کویەن و سەدەیل ناوڕاس و تازە لە زوورم فرەی لایەنەیلەوە ئاشکران، وەلی ئەویش ڕاس نیە لە وەختیگ ناوبڕ تاریخ لە ناونی سەدەیل دابنەیم، چوینکە گشت پیشکەفتن تاریخی فرە وە یەواش گوزەر ئەکا وەبی ئەوەك رویداگیگ دیاریکریاگ یا سەدەیگ تایبەت ئەرا جوور و شیواز ئی پیشکەفتنە دیاری بکریەیگ، لە هەمان وەخت فرە زەحمەتە بتویەنریەیگ گشت لایەنەیل ناونی سەدەیل ناوڕاس و سەدەیل تازە دەسنیشان بکریەیگ، وەلی کریەیگ لە سێ تەوەر یا محوەر سەرەکی بتویەنیم باس لە جیاوازی سەدەیل بکەیم:-

لایەن یەکم :- لەسەدەیل تاریخ ناوڕاس، گشت فکرمەنەیل سیاسی لەژیر دو کاریگەر جموجویل کردیان، ك ئەویش نەریت ئمپراتۆریەت ڕۆمانی و فکر کلێسای جەهانی بوین. گشت نوورستنەیلیگ وە یەك چەو تەماشای جەهان مەسیحی کردیان و دەوڵەتەیل دو سەرۆك داشتن، (پاپا) سەرۆك دەسڵات دینی وڵات بوی و (ئمپراتۆر)یش سەرۆك گشت دەسڵاتەیل دونیایی بوی ، وەلی دەسوەردانی نەریت سەدەیل ناوڕاس و دەسگرتن وە سەدەیل تازە بویە هووکاریگ گرنگ یاموهم و ریخوەشکەر ئەرا سەروەخوەیی قەوارەی سیاسی و هسکردن وە وجوود نەتەوایەتی، یەیش ئەوە لەلی کەفتەوە ك چەنەها دەوڵەت لەو سەردەمە دامەزریەن.

لایەن دویم :- ئەگەر لەی ڕویەوە تەماشای سەدەیل ناوڕاس بکەیم ، دوینیم تاك هویچ پایەیگ نەیاشتگە، بەڵکوو کوومەڵگا دەور سەرەکی داشتگە لە گشت مەیدانەیل و کوومەڵگایەیل ئەو سەردەمیشە چ ئاوایی نشینەیل یا شارنشینەیل ئەرا مقەیەتیکردن بەرژەوەندیەیل ئەو دەسە و تاقمە بوی، وەلی لە سەدەیل تازە ئەهمیەت فرەیگ وە ئازادی تاکە کەسی دریاو پایەی تاك لە وجوود کوومەڵگا بتەو کریا.

لایەن سێیم :- لە سەدەیل ناوڕاس کوشندەترین چەك، چەك نەزانی و نەخوەنەواری بوی، یەیش ئەرا ئەوە چووگەوە ك پیاگەیل دینی کەنیسە دەس گرتوینە بان مەیدانەیل زانست و خوەندن و شەرت و قەرار فرەیگ لەوەردەم ئازادی هویر و بەحس زانستی داناوین و هەر کەسیگ پابەند نەویاتاگ وە رینمایەیل کەنیسەو پیاوەیلی، ئەوە روی وەڕوی زوڵم لەلیکردن و کیشەو گرفت فرەیگ بویاگ، ئمجا نەزانین خاسترین زنجیرکردنیگ بوی ئەرا دەسیکردن و چەوسانەوەی تاکەیل، وەلی وەل ئەوەیشا نیەوگ گشت وەختەیل تاریخ ناوڕاس وە دویاکەفتگی بشماریم، بەڵکوو بەعزە چشتەیلیگی فرە خاس و ڕووشن بوین ئەرا ئی وەخت وسەعاتە، وەلی لەسەدەیل تازە شووڕشیگ ماریفی و هویرەوکردن پەیا بوی و تویەنیم ئەیە وەسەرەتای ڕزگاربوین فکری و ئنسانی بناسیم لە هەرچی هویر و باوەڕ ناجوور و ناپەسەنە، وەل ئەوەیشا خوەندن و خوەنەواری تویەنست گشت سویکەیل ژیان تاکەیل بگریگەوەو گشت تاکیگ تویەنستیاگ بخوەنیگ وەبی جیاوازی چینایەتی و گرووپایەتی، هەر لەوەر ئەوەیش دوینیم زانست و هونەر و ئەدەب پیشکەفتن گەورا و خاسیگ وەخوەیانەوە دین، تا لەیوا لەلی هات گشت لایەنەیل ژیان گرتەوە.

کورته تاریخ ژن له دوولٚ دوچه‌مان (میزۆبۆتامیا)

محه‌مه‌د حسیٚن

بیگومان هه‌ر له زویه‌وه ژن ده‌ور سه‌ره‌کی داشتگه‌له ژیان، وه تاییه‌ت شان وه‌شان پیاگ کار کردگه، وه‌لی ئی هاوبه‌شی ژنه چه‌نه‌ها جار کیشه ئه‌ڕای دروس کردگه، ئمجا له‌یرا توایم باس وه‌زع کوومه‌لاٚیه‌تی ژن بکه‌یم له دوولٚ دوچه‌مان، چوینکه زانین ئه‌و بارووه‌زع کویه‌نه له‌یوا له لیمان ئه‌کا له ڕه‌فتار ئیسه‌ی ژن بڕه‌سیمنه‌وه‌و هه‌ولٚ ئه‌وه به‌یم ژن وه گشت ئازادییگه‌وه مامڵه وه‌ل پیاگا بکا.

مه‌عنای ئه‌وه‌سه‌تویه‌نیم بویشیم له‌سه‌رده‌م سۆمه‌ریه‌یل ڕه‌فتار ژن په‌یوه‌ندییگ راسه‌وخۆ داشتگه وه‌دینه‌وه، زوورم دویه‌ته‌یلیش پیشکه‌ش خوداوه‌نده‌یل کریان، یه‌یش مایه‌ی خوه‌شحالٚی بوی ئه‌را دایگ و باوگه‌یل، ئمجا به‌سیان ژن وه‌دینه‌وه له‌و سه‌رده‌مه بویه سه‌به‌ب په‌یابوین دیارده‌ی پووشته‌یی له‌ش ژن، وه‌ل ئه‌وه‌یشا له فه‌لسه‌فه‌ی سۆمه‌ری باس چوینیه‌تی دروسکردن گه‌ردوون کریاگه، وه تاییه‌ت ئه‌و مه‌سه‌له ك په‌یوه‌ندی وه گوناهه‌یل گه‌وراوه دیریگ، فه‌لسه‌فه‌ی سۆمه‌رییش وه‌گشت جووریگ کاریگه‌ری داشتگه له‌بان فه‌لسه‌فه‌یل تر ناوچه‌گه و جه‌هان، دی له گشت سه‌رچه‌وه‌یل میٚژوویی ده‌رکه‌فتگه له بارووه‌زع کوومه‌لاٚیه‌تی ژن وه گووره‌ی گویریان شارستانیه‌یل له‌ی دوولٚ دوچه‌مانه که‌مه‌که‌مه گویڕانکاری هاتیه‌سه‌بانی.

بیجگه ئه‌وه‌یش دروسکردن ژیان هاوسه‌ری له بان بنه‌مای ئاسمان نیٚر و زه‌وی مایه‌دروس بویه، چوینکه له لای سۆمه‌ریه‌یل ئاسمان نیٚرینه بویه‌و زه‌وییش مایه، ئمجا له‌یرا بایه‌سه ئشاره‌ت وه ئه‌وه‌یش بکه‌یم ك له ناو کلتوور کورده‌واری هه‌مان فکره هه‌س له بان ئه‌و مه‌سه‌له، وه‌ڵی له باوه‌ت په‌یوه‌ندی خیزانی ناونی ژن و پیاگ هه‌میشه به‌شداری یه‌کتری کردنه له بوونه‌یل دینی، وه‌ڵی وه‌ل ئه‌وه‌یشا له ناو سۆمه‌ریه‌یل ژن ده‌سواز له ناو خیزان وه ئه‌لاٚجه‌وی یا گه‌ن تاریف کریاگه.

وه‌لی هه‌قه‌یل دارایی و قانوونی مقه‌یه‌تیکریاگ بویه و له ده‌یشتیش شان وه‌شان پیاگ کار کردگه و ده‌سمیه‌ت پیاگ داگه و بیجگه ئه‌وه‌یش کار نویسه‌ری و کار ئازاد کردگه و موور تاییه‌ت داشتگه له کاره‌یل بازرگانی، وه‌لی وه شویداین ژن له ژیر ده‌سلاٚت دایگ وباوگ بویه و له هه‌مان وه‌خت دویه‌ته‌گه‌یش هه‌ق ئه‌وه داشتگه وه پیاوه‌گه رازی نه‌وگ.

له سه‌رده‌م بابلی ڕیزگرتن له ئاده‌میزاد وه گشتی هس وه‌پی کریه‌یگ و ژنیش وه تاییه‌ت، ئمجا هه‌ر چینیگ له ناو کوومه‌ڵگا هه‌ق و تاییه‌تمه‌ندی یا ئمتیازات خوه‌ی داشتگه، له قانوونه‌یل بابلی هس وه‌ی کاره‌که‌یم ك پیاگ و ژن وه‌ك دو ڕه‌گه‌ز یه‌کسان ته‌ماشا کریان، هه‌ر له‌وه‌ر ئه‌وه‌یش له‌دابه‌شکردن هه‌قه‌یل باس هه‌ردوگ ڕه‌گه‌زه‌گه‌وه یه‌که‌وه کریاگه. ئه‌گه‌ریش ته‌ماشای قانوون حه‌موورابی بکه‌یم، دوینیم له‌وه‌ر خاتر دادپه‌روه‌ری دامه‌زریاگه، له‌وه‌ر ئه‌وه ژنیش هه‌ق ئه‌وه داشت وه ئاره‌زوو خوه‌ی هه‌ڵسوکه‌فت وه‌ل دارایی خوه‌یا بکا.

وه‌ل ئه‌وه‌یشا سستم ناو خیزان سستمیگ باوگسالاری بویه و پیاگ هه‌ق داشتگه‌وه ئاره‌زوو خوه‌ی ژن باریگ و زیاتر له ژنیگ بخوازیگ، وه‌ڵی ژن هه‌ق نه‌یاشت وه ئاره‌زوو خوه‌ی هاوسه‌ر خوه‌ی هه‌ڵوژنیگ یا ته‌لاق له‌لی بسینیگ. له قانوون حه‌موورابی باس له مه‌سه‌له‌ی میڕات کریاگه و باس ئه‌و پویله کریاگه ك دریه‌یگه‌ژن. ئمجا له باوه‌ت خیانه‌ت هاوسه‌ری ئه‌گه‌ر ژنه‌گه خیانه‌ت له‌پیاوه‌گه بکرداگ، ئه‌وه خریا ناو ئاو گه‌رم و سزیا تا مرد، وه‌لی پیاگ له‌یوا وه‌پی نه‌کریا. له سه‌رده‌م ئاشووری هه‌قه‌یل ژن روی له که‌می کرد، مه‌عنای ئه‌وه‌سه له هه‌ردوگ قوناغه‌گه‌ی وه‌رجه خوه‌ی (سۆمه‌ری و بابلی) خراوتر بویه و ده‌سلاٚت باوگسالاری ڕه‌سیه‌سه ئه‌و راده ك له شوون مردن باوگیش کوره گه‌وراگه‌ی شوونیٚ گرتگه.

په‌یوه‌ندی کوومه‌لاٚیه‌تی له ناو خیزان له سه‌رده‌م سۆمه‌ری فره بته‌و بویه، وه‌لی له سه‌رده‌م بابلی و ئاشووری ئه‌و په‌یوه‌ندیه ئاست نزم وکزیگ وه خوه‌یه‌وه دیه، ئمجا تویه‌نیم بویشیم له سه‌رده‌م سۆمه‌ریه‌یل وه‌زع ژن خاستر بویه، چوینکه له‌و سه‌رده‌مه ژن زیاتر ئازادی داشتگه و خاوه‌ن مولٚك و دارایی خوه‌ی بویه، وه‌لی وه‌ل دویاکه‌فتن ئه‌قلٚیه‌ت ئاده‌میزادا هس وه ئه‌وه کریه‌یگ ك هه‌قه‌یل ژن رووژ له دویای رووژ ژیر پا کریاگه.

شێخ ئەمین نەقشبەندی بناس

گوڵ سوو

شاعر و نویسەر شێخ ئەمین ناسریاگ وە(بێوەی) ، کور شێخ عەلائەدین کور شێخ عومەر بیارەکور شێخ عوسمان تەوێڵەی شێخ سراجەدین)ە، دایگی ناوی (رابیعەدویەت شێخ ئحمەد)ەو لەبنەماڵەی (بەنی عز) عەرەبەلە شار(دێر زوور) ولاٌت سووریا.

لە دەمەوسوو رووژ یەکشەممەی ١٩٣١/١٢/٢١ لە (بیارە) هاتیەسە دونیا. هەر لە منالیەوەلە خانەقای بیارەلە ژیردەس (مەلا عەبدولکەریم مودەرس) و(مەلا بەها)ی خوتبەدەر خانەقای بیارە خوەندگە. لەعومر (٨) ساڵی لە بان ئارەزوو (شێخ تائب) مامەی وەل برایەیلیا چیەسە مەدرەسەی میرییەوە. ساڵ (١٩٤٤ز) ك لە قوناغ شەشم سەرەتایی بویە وەل دایگ و خوەیشك و برایەیلیا وەیەكەوە چینە ئەرا شار (دێر زوور) ئەرا ماڵ خاڵوانی. لە شوون ئەوە ك ماوەی (٩) مانگ لەورا مەندنەسەوە، هاتنەسەوە ئەرا بیارە، ئمجا ئەمین ساڵ (١٩٤٦ز) دوبارە حەز كردگە بخوەنیگ و قوناغ ناوەندی (متەوەستە) لە شار سلێمانی تەواو كردگە. تاوسان ساڵ (١٩٤٨ز) شێخ عەلائەدین بریار ئەوەداگە لە ژیان خوەی باخ و زەوی و زارەیلی لە بان ئەندام خیزانەگەی بەش بكەیگ تا هەركەسیگ لە لیان لە شوون خوەی دامەزریەیگ . ئمجا (ئەحمەد ئاوا) داسە (شێخ ئەمین و خوەیشك و برایەیلی) ك لە (رابیعە خانم) بوین . لە هەمان ساڵ لەبان فەرمان باوگی و ، وە مەبەس سەرپەرشیكردن ئەو برا و خوەیشكەیلیە ك گشتیان لە خوەی منالتر بوین ، لە خوەندن واز هاوردگەو دی لە (ئەحمەد ئاوا) خەریك باخداری و كشتوكاڵ بویە. ساڵ (١٩٥١ز) وە مەبەس هاوسەری (نەجیبە خان دویەت مەحموودخان دزڵی) خوازیە و خیزان دروسكردنە و پەنج منال ئەرایان بویەوە ناو (ئەمیر، بێوەی، ئازاد، ئارێز، رەنگین). ساڵ (١٩٦٢) ماڵی جیواز كردگە ئەرا هەورامان ئەودیم، سەرەتا چیەسە ئاوایی (دزڵی) و لە شوون ساڵیگ چیەسە ئاوایی (مەحموود ئاوای دوورۆ) . ساڵ (١٩٦٧)چیەسە شار كرماشان وە مەبەس ئەوەك منالەیلی دریژە بیەنە خوەندن، لە هەمان شار خوەیشی جاریگتر وەل خوەندنا تیكەڵ بویە و قوناغ ئامادەیی تەواو كردگە، ئمجا لە شوون ئەوەیش بار كردگە ئەرا (تەهران) و لەورا كۆلیژ (ئاداب – بەش عەرەبی) تەواو كردگە، ساڵ (١٩٧٨) كریاسە (وەریەوبەرگشتی رادیۆ وتەلەفزیۆن ئیزگەیل كوردستان و مەریوان)، هەر لەوەر ئەوەیش وە ماڵەوە بار كردگە ئەرا شار (سنە)، شار (١٩٧٩)یش هاتیەسەوە ئەرا (بیارە). لە ساڵەیل (١٩٨٢ و ١٩٨٣ز) لە بەش فارسی كۆلیژ ئاداب لە زانكۆ یا جامعەی بەغدا دەرسداگە. شێخ ئەمین، هەر لە سەردەم جایەلیەوە تیكەڵ نویسانن و دانایین شعر بویەوە هەردوگ شیوەزوان (هەورامی و كرمانج باشوور) و بیجگە زوان فارسی، ئمجا ئەرا یەكمجار شمارەیگ لە پارچە شعرەیلی لە ژیر ناونیشان (بەرهەم ژیان) وە نازناو (بێوەی) پەخشەو كردگە. ئی شاعرە كتاویگ فارسی (٧٠٠) لاپەرەیی لە باوەت چوینیەتی سەرهەڵداین زانستەیل ئسلامی داناگە، بیجگە ئەوەیش لەیەكەودانیگ پر گەوهەر لە ژیر ناونیشان (شارەزوور و شارەزووریەیل) نویساگە. شێخ ئەمین ك پیاویگ دیندار و لە بنەماڵەی شێخەیل نەقشبەندی هەورامان بویە، مەبەسی لە ژیان ئەوە بویە ك رەزامەنی خودای گەورا باریگە دەس و سێ جاریش لەساڵەیل (١٩٧٠ – ١٩٨١ – ١٩٨٣) حەج ماڵ خودا كردگە. وەلی ئی شاعر و نویسەرە لە مانگ نیسان ساڵ (١٩٩٠) لە شار بەغدا كووچ ئاخرین كرد و ماڵئاوایی لە دونیا كرد و لە قەورسان (شێخ عەبدولقادر گەیلانی) وە خاك سپاریا.

نویسەر و پەروەردەكار ئەحمەد حەوێز كی یە؟

شێرکۆ ئەحمەد

رەحمەتی ماموٚستا ئەحمەد حەویز لە ساڵ ١٩١٤ لەشار كۆیەی حاجی قادر لەداڵگ بویە. تەمەن یا عومر منالیی لەو شارەبردگەسە سەر و لە ساڵ ١٩٢٢-١٩٢٣ چیەسەمەدرەسەی (تەعالی كۆیسنجەق) و لە ساڵ ١٩٢٨-١٩٢٩ قوناغ یا مەرحەلەی سەرەتایی تەواوكردگەو چیەسەخانەی بەرایی ماموٚستایەیل یا دار المعلمین الاولی لەبەغدا و لە ساڵ ١٩٣٢ بویەسەماموٚستا یا موعەلم. یەكمجار لەناحیەی گەلاڵەیسەر وەقەزای رەواندوز دامەزریاس؛ لە ساڵ ١٩٣٣ ئەرا ئاوای (قازیخانە)نەقل كریاگەك لەو ساڵەئەرا یەكم جار لەو ئاوایەمەدرەسەكریاسەو تا ساڵ ١٩٣٨لەورەمەنگەو دویاخر ئەرا ئاوایەیل خدران سەركەپكان و شەقلاوەو كاولوكان و رایات و شاررەواندوز نەقل كریاگە. رەحمەتی لەكار سیاسی و نیشتمانی دویر نەویەو هەر زوی خوەی خزانگەسەناو ریكخستنەیل كوردی و هەر وەو جوورەخوەی باسی كەیگ ئەندام حزب هیوا بویەك رەحمەتی ماموٚستا رەفیق حلمی سەركردایەتی ئەكریا. لە كووتایی ساڵ ١٩٤٤ نەقل كریا ئەرا كۆیە و لەمەدرەسەی دویم كویەبویەسەماموٚستا و بەعزی لەتەلەبەگانی ریزدارەیل جەلال تالەبانی و پارێزەر یا موحامی وریا كانیمارانی وماموٚستا حاجی محی الدین و نویسەر و ماموٚستا حاجی محێدین و نویسەر و ماموٚستا كەمال غەمبار بوین.
وەل دامەزرانن پارت دیموكرات كوردستان لەساڵ ١٩٤٦ چیەسەناو رزەیل پارتی و بویەسەوەرپرس دارایی لوجنەی ناوچەی كۆیە. لە ساڵ ١٩٤٧ ئەرا یەكمجار مووڵەت یا ئجازەی بەرپاكردن ئاهەنگ یا مەراسم عەید نەورووز دریا و لەو ئاهەنگەشانۆگەری یا مەسرەحیەی كاوەی ئاسنگەر و ئۆپەریت گوڵ خویناوی شاعر نەمر گۆران نمایش كریا و رەحمەتی ئەحمەد حەویز نەخش یا دەور خاسیگ لەتی بازی كرد. لە شوین چەن مانگیگ لەوئاهەنگەژمارەیگ لە ماموٚستایەیل ك لەو ئاهەنگەنەخش داشتن ئەرا شوینەیل جیاجیا دویرەو خریان و ماموستا ئەحمەد حەویزیش ئەرا شاركوت لەناوراس عیراق دویرەو خریا و ماوەی هەیشت ساڵ لەوەرەمەن و لەساڵ ١٩٤٨ وەل چەن ماموٚستایگ كورد فەیلی لەوانەیش حسین قاسم ئەلعەزیز و عەبدولسەتار كازم سورمەلی و عزیز الحاج ئەرا یەكمجار لەشار كووت وە شیوەی رەسمی ئجازەی بەرپاكردن عەید نەورووز لە شار كووت گردن و لەساڵۆن ئامادەیی كووت ئاهەنگەگەوەریەوچی. لەشوین ماوەیگ بارووەزع ولاٌت گوێریا و بەرپاكردن ئاهەنگەگە و مانگرتن تەلەبەیل ئامادەیی كووت و نویسان لە ناو رووژنامەگان گشتی خریا مل ماموٚستای دەرس ئنگلیزی لەئامادەیی كووت (عزیزالحاج) و ئەرا دادگا یا مەحكەمەكل كریا و دادوەر یا حاكمیگ تایبەت لەبەغدا ئەرا كووت كل كردن تادادگایی بكەیگ وحاكمەگەلەوەپی وتویگ (تو هەم كوردی و هەم شیعەو هەم شیووعی و ئەووسەیەكساڵ زندان ئەراد نویسم ك وەل حوكمەیل وەریندا وەگشتیانەو بووگە٢١ساڵ . لە ساڵ ١٩٥٥ ماموٚستا ئەحمەد حەویز ئەرا كوردستان نەقل كریا و لەمەدرەسەی گەلاڵەدەس وەكار بوی و ئمجا لە ساڵ ١٩٥٦ئەرا رەواندوز و لەساڵ ١٩٥٩ هاتگەسەهەولێر و لەمەدرەسەی ئبن خەلەكان و خالدیەو عەنكاوەماموٚستا بوی؛ لەهەردو كۆنگرەی ماموٚستایان كورد لەشەقلاوەلە ساڵەیل ١٩٥٩ و١٩٦٠ بەشداری كرد و نەخش یا دەور خاسیگ لەتیان داشت. لە كانوون یەكم ساڵ ١٩٦٢ چەن ماموستایگ لەهەولێر ئەرا ناوراس و خوارگ عیراق نەقل كریان و ماموٚستا حەوێزیش وەلیا ئەرا بەغدا پەروەردەی كەرخ دویرەو خریا و لەشوبات ساڵ ١٩٦٣ ك لەپشوو یا عوتلەی نیمەی ساڵ لەهەولێر بوی گیریا و نزیكەی سێ مانگ زندانی كریا و لەساڵ ١٩٦٤ تا ١٩٦٥ نەقل كریا ئەرا سلیمان و ئمجا تا ساڵ ١٩٦٨ هاتەو ئەرا هەولێر و لە شوین ٣٦ ساڵ لەخزمەت كردن لە بوار پەروەردەخوەی خانەنشین یا تەقاعود كرد و و لەماوەی خانشینەگەییش خوەی سەرقاڵ خوەنستن و هەڵوگەردانن یا تەرجومە و نویسان بیرەوەریەگانی كردگەو لەو كتاوەیلەك لەكوردیەوەكردیەسەعەرەبی كتاو(بارزان و نهێنیەگانیە) ك نویسەر ناودارکورد مەعروف قەرەداغی نویساسەی و تا ئیسەچاپ نەكریاگەو هەمیش كتاو (الصراع علی كوردستان) ن . أ خالفین لەعەرەبیەوەكردیەسەكوردی وە داخەوەماموستا ئەحمەد حەویز لەرووژ یەكشەممە٢٠٠٩/٩/٢٧ لەتەمەن ٩٥ ساڵی كووچ دوایی كرد و لەقەورسان شێخ ئەحمەد لە هەولێر پایتەخت وە خاك سپاریا؛ روحی شاد ونمونەی زیای.

جەنگ دژە گەناتەکاری و ئەرك لایەنەیل پەیوەندیدار

عەباس بابان

ئاشکراس ك دیاردەی گەناتەکاری یەکیگە لەو دیاردەیلە ك سەرانسەر جهان گرتەسەوە وە شیوەیگ گشتی و، ولاتەیل جەهان (سێیم)یش وە شیوەیگ تایبەت، هەرچەنی ولاتەیل رووژهەلات ناوراس لە رز وەردەم ولاتەیل گرفتار وە گەناتەکاریەوە شماریەن و بەش شیریش کەفتیەسەوەر عیراق، چوینکە دەس وە دەسکردن دەسلات لە رووژهەلات ناوراس وە شیوەیگ دیموکراسیانە نیەو دەسلات لەلایەن چەن کەسیگەوە بریاسەرییەوەك وەل ئەوەیا لە عیراق گوایا دیموکراسی وجوود دیریگ و توایگ بکەفیگە بان پای خوەی و گام وەرەو نوا ناگە.

وەلی لەوەر فرەیی کیشەیل و چارەسەر نەکردنیان و مەندنەوەیان هەرلەیوا و لەوەر خراوی بارووەزع ئاسایش و ئەمنی، گشت ئەیانەریگە خوەش کردنە ئەرا کەسەیل گەناتەکار و خودخستن وە ناو گشت دام و دەزگایەیل، بیگومان کوردستان خوەمانیش وەدەر نیە لەو دیاردەی ناشرینە و پرش خوەی کەفتەسە پی.

لەو رویەوە لە فرەیگ لە دەزگایەیل رەسانن یا ئعلام و رووژنامەو گۆڤارەیل باس وجوود ئەو دیاردە کەن و فشار خەنە بان حکوومەت هەریم وە مەبەس بنبرکردن ئەو دیاردەی مەترسیدارە و پیشکەشکردن گەناتەکارەیل وە دادگا و دادگایی کردنیان وە شیوەیگ دادپەروەرانە یا عادلانەیگ.

بیگومان گشتمان زانیم دیاریکردن قەوارە و رادەی گەناتەکاری کاریگ ئاسان نیەو لە ریگەی شمارە و ئامار و خشتەیا جەدوەلەوە نیەرەسیمنە ئەنجام و چارەسەریش نیە ئەرا کیشەگە، لە هەمان وەخت بیدەنگییش لە ئاست ئەو دیاردە گەوراترین تاوانە و باجەگەیشی کوومەلگا دەیگەی. ئمجا خاسترین چارەسەر ئەرا لە ناوبردن گەناتەکاری پیکهاتگە لەجیاکردنەوەی ناونی دەسلاتەیل و بەخشین دەسلات خاسیگیش وە دەسلات دادوەری، وەو مەعنا وجوود دادگایگ سەروەخوەیی ئەرا چەودێریکردن هەردوگ دەسلات قانووندانایین و جی وەجیکردن.

بیجگە ئەوەیش دانایین دادوەر وە ئەزموون یا خاوەن تەجروبە و چەونەترس و خاوەن توانا لەو دادگا و بایەسە وە گوورەی هەلوژاردن دەسنیشان بکریەن و سەر وە هویچ لایەن و کەسیگ نەون و گشت ئەو کەسەیل گەناتەکارە پەلکیش بکریەن ئەرا دادگاو ئەو کەسەیلە ك دەس دیرن لەو دیاردەدادگایی بکریەن وە گوورەی بنەمای یەکسانی و لە هەمان وەختیش گشت هەوەجەیلیگ دابین بکریەیگ ئەرا ئەو دادوەرەیلە و بایەسە مقەیەتی گیانیان بکریەیگ لە هەر هەرەشەیگ ك وە سەبەب دادگاییکردن سەران گەناتەکارەوە دوچاری بوون، بیجگە گشت ئەیانەیش هەول ئەوە بدریەیگ پەرە بدریەیگە رووشنهویری دەسپاکی و راسگوویی و مقەیەتیکردن دارایی و سامان دەولەت و قانوون تونیگ درە بچووگ دژ ئەو کەسەیلە ك ئەو کارەیلە ئەنجام دەن، وەل ئەوەیشا هەول بدریەیگ ئەرا هوشیارەو کردن کوومەلگا و رووشنهویر کردن مەردم لەلایەن زانایەیل دینیەوە لە

> **دەزگایەیل رەسانن یا ئعلام و رووژنامەو گۆڤارەیل باس وجوود ئەو دیاردە کەن و فشار خەنە بان حکوومەت هەریم وە مەبەس بنبرکردن ئەو دیاردەی مەترسیدارە و پیشکەشکردن گەناتەکارەیل وە دادگا و دادگایی کردنیان وە شیوەیگ داد پەروەرانە یا عادلانەیگ**

ریگەی وتار یا خوتبە و باوەتەیلیان لەبوونە و یادەیل و خوتبەیل رووژ جومعە و گشت مەترسی و لایەنەیل خەراو گەناتەکاری و بەرتیل یا رشپەت و قەومی قەومیکردن و دانایین کەس نەگونجیاگ و بەعزیگ لە رویداگەیل تر ئەرا مەردم ئاشکرا بکەن و بیجگە ئەوەیش هەول کاراکردن ریکخریاگەیل کوومەلگای مەدەنی بدریەیگ و پشتگیری خاسیگ بکریەن ئەرا جیوەجیکردن کارەیلیان ئەرا ئەوەك گشتمان بتویەنیم ئەو نەخوەشی کوشندە بنبر بکەیم و بایەسە دەزگایەیل رەسانن یا ئعلامیش دەور وەپیان بدریەیگ و ماملەی خاسیگ وەلیانا بکریەیگ وە مەبەس پەردەلادایین لە روی گەناتەکاری و ئاگادار کردنەوەی کوومەلگا.

خوەزگەو بزانم

کامل جەمیل بەگ

خوەزگەو سەد خوەزگە بزانم چەدە
ئەرا گیرید ومەیلەگەد بەدە
نیەزانم ئەرا دایمە کزیدن
عەسرد پڕ چەودە قەت نیەسڕیدن
نەچی گوڵەگەم زوی سەفەر بکەی
ریشەی دڵەگەم لە بن دەربکەی
بەو بنووڕ رووڵە چوی بویەسە پەن
دەخیلدم رووڵە خوەد قەورم بکەن
غوسڵ وکفنم وە دەس خوەد با بووگ
هەر وەو دەسەیلدە داوەزنەم سووك
لە خاك ناینم ئەزیەتم نەیەی
تەڵقین خوەنینم لە هویرەو نەوەی
خوەزگەو بزانم ئیسە هایدەو کوو؟
بامە پیریدەو وە عەتر خوەش بوو
بەسە دی دیرە سەری لیم درار
لە هویرمەو بووە خەفەتەیل پار
دی بەورەو لە نوو سویر ئەراد بکەم
سەما و هەڵپەڕکە لەوەر پاد بکەم
سەرچووپی بگرم وەدەم دەوڵەو
بامە پیریدەو وە چە پکی گوڵەو
سەرچووپی بگرم وەدەم زوڕناوە
گورانی بچڕم وە دەم سەماوە
چەوەڕیم گشت کەس زوی کە دی بەورەو
هایدە خەیاڵم وە رووژ و وە شەو
خوەشی را چەم بووگ ئمڕوو دویریدن
چمە خەیاڵەو روحم سینیدن
خوەزگەو سەد خوەزگە بزانم چەدە
خەمباو خەمگین مەیلەگەد بەدە

چوی شەم لە دەرد و داخ خوەم خەڵپان ئاو و ئاگرم

قەسری

چوی شەم لە دەرد و داخ خوەم خەڵپان ئاو و ئاگرم
یەی عومرە لەی داخە درم خوەم خوەم و ئاگر گرم
هەرچی خوڵ و خاکسەرە یەی جا بکەیدە سەر کەمە
لەی موڵك ئاگر گردیە موحتاج یەی گوڵ ئاگرم
دوید و دەمی دوینید ئەگەر هەر م هەناسەی سەردمە
سینەم پڕ داخە وەلی چوی خاکسەر سەرد و سڕم
دار و نەدارم یەی دڵ بی خەوش ساف و سادقە
یەیشەم ئەگەر نەودن چە بوو نەزر خودە هەر چی درم
هەم تو لە هەرچی دولبەر لەیلاییە لەیلا تری
هەم من لە هەرچی عاشق شەیداییە شەیداترم
دیوان پڕ پەیمان تون جی هەر کەسی چوی من نییە
دیدەم ئەگەر خوڵکم نەکەی من بیدڵی شیت و شڕم
بیلا هە لەیوا سەر بکەم لەی دەشت مەجنوون پەروەرە
بەشکەم ئەرای خوەم لەی وەرە جفتی وە شیتی داوەڕم
"گەرد شەن شك ئەوقەرە چوین تەرت زیوردم نەییە
هەم ئاخرم چوی ئەوەڵە هەم ئەوەڵم چوی ئاخرم

لەی دەورە چوی ئەی ‹ قەسری › یە، کەس خوەی وە بڕ
نەفروتییە
ناوم وە شیتی دەر چییە، هەرچی درم گشتی بڕم

خەم سویمارە

سەعید عبادتیان

هەنای ئەورەیل کەن ئاخیزەی واران
وا بوو وە خاڵق سەمفۆنی داران
هەنای وا و واران سەمفۆنی ژەنن
جماتەیل، سروود سەد مللەت خوەنن؟!
فیسقە و سموورەك وە دڵگیرەوە
چن وە کولوورەی دار پیرەوە
بایەقوش وشك بوی وە قەی دارەوە
چەو چقان وە ناو وەڵنگە مارەوە
قاژە سیەڵگەی ئاشاز لی بڕیا
لەی دەروەن هەلاّت لەو دەروەن سڕیا
هەنای دەنگ لە دڵ ئەور کەو کیشا
چمان کڕ لە پووس وشك شەو کیشا
منیش هەر گەردم وە دەوارەوە
مەی هەسارە کەم وە شەوارەوە
کویەسان یەی هەو پووس تر کەنی
کەوەر* تەڕ داوە ساز تر ژەنی
یەی مەلی نالاّن وە دەم خەوەو
تویەم دڵتەنگی وەشان وە شەوەو

کویە لەو دەنگە چرچ چی لە گیانی
ئابای بی کەسی کوتا لە شانی
تا گەر گووش کار کرد هووش وا مردەو
واهیلان قووشەن ویرانی بردەو
کویەی سڕ و کوور لاڵ و بی گیانوی
ئەوسا زانسم لە جنس سانوی
تەم و تەمەلیول ولاّت دا پووشا
ژار پاییزی دڕگەیل گووشا
تەم دەسی کیشا لە چەوەگانم
تا لاوە کردم لەپ نا ئەو بانم
چوی کوور دەس کوتام وە چواردورەوە
سەرم دا لە قەی تاش کەورەوە
سەر کوتام سانوی، پا کوتام لیژوی
لیژی کەوەر چوی زەنگان تیژوی
وەرەو هەرجای چیم لە هەرجای وسام
دەس کوتام و دیم تاشیگ ها نوام
کویەگان کویەی خەم سویمارەی** منن
دەیشتەیل پەشیوەی پەژارەی منن

کەپوو

نوورموراد رەزایی

دە کوو را کی خەوەر ها وەت کە پوو ها هەم چە هاوردی
دە دەورت نا خوەشی دویر و ، وە مزگانیەو ئەڵگردی
تەمام ساڵ خوەشیت دیم، دەست پڕ بوی دڵت قایم
وەلی دەوری کە پرگای م شەو رووژان وە سەرگەردی
چیە مە ریتن بڕی ئەڵگرد ، م تەژگام چوی شەوم تارە
دە ئی چەرخە کەسی نیەوینی دە جووری م وە دەم سەردی
کە پوو وە راسی ئەرا کوو چی ، شنەی ئی وا چە وەت ئویشی
وە راسی بویش ئرام هالی خەوەر بەی یا کی ویل گەردی
کە پوو دی کەس نیەکیشی ئەو دیارم سەر، تونی ئەڵگرد
نە ئویشم را چە هاتیتە ، نە ئویشم را چە ئەڵگەردی
دە کام کوانگ شوەلی ئاگر ، خولی گەرم وە چەو دوینی
تەمە نەیرم دڵم خوینە کەسی دوینی وە بی دەردی
کویە و زار و زەمین ناڵن ، دە جووری ئاسمان واران
زەمین لەرزی ، خوەزەو ناتای ، چە خواسم وەت چە هاوردی
دە مڵکی خوەم غەریوم م ، شەو و رووژ پەشیوم م
بەزینامەم وە م ئویشی دروو ئویشی وە نامەردی
کە پوو تەژگای سیەی ئیمەیش دە رووژیگە بویە غەم بوی
وەهار هاکوو دە ئی مڵکە رەنگی دوینی بجز زەردی
کە پوو بویشم بەزینامەم ، دە نام ئی دڵ خوینە
تەمام ئەور عالەم گشت گرین و هانە روی زەردی

خەو بەسە

ساعەتەگەم زەنگ ئەدا
خەوەریگم دەنگ ئەدا
هەڵسە لە خەو خەو بەسە
را کە بچووە مەدرەسە
تازە لە خەو هەڵئەسم
ئەشوورم دەم و دەسم
پی خەفەگەم جەم ئەکەم
من خوەم کاری خوەم ئەکەم
ئەخوەم جامی نان و ماس
وریا و ژیرم لە کلاس

هە یەسە یەسە یەسە
من ئەچم بۆ مەدرەسە
کوردستانم ئاوا کەم
دەینم وە پی ئەدا کەم
رزگاری کەم بە نووسین
بە خویندن لە تاڵی ژین
بوومە خاوەن ماڵی خوەم
رووژ و هەفتە و ساڵی خوەم
گریم جەژنی نیشتمان
لە چوار پارچەی کوردستان

باوگ ئیشق بسزیەید ، یاسم!؟

شۆڕش شاواز

له وڵات پڕ له گوڵ و سووسەن و سمبوڵ شاکه و مەسویر، هەر ئەو جوورەگ ك هەر دوگیان، دڵبەر و دڵدار یەکترەك بوین، له نوو دڵداریگ تازه هاته دی. ئەی دڵداره ك هسارەی بوی له ئاسمان ئەدەبیات و دەنگ و چرین، نمازی و راز و نیازی ئەهوورایی زینگەو کرد. ئەی نەرم وەرە ك ئەورادی ئەهوورایی وه سووز دڵەو ئەرا دڵبەریگ چریا و وەهار جوانی و جایلی وه پای نریا و ئەنجامیشی نەرەسین وه کام بوی لەی دڵبەره!. شاعر ئویشی: باوگ ئیشق بسزیەید، ماڵ ویرانم کرد. ئیجاره له هاواری شاکه و مەسویر هسارەی ترەك هەلات. ئەی هەساره ك قوڵەی ئیشقی له سەر دووس داشتن ژنیگ ، ك شیت و دڵ باختەی بوی، له ئیشقی(مەجازی) سەر هەڵگرت تا ڕەسیه ئیشقی ڕاسگانی(هەقیقی).

له کزەی دڵ ئەی دڵداره، ك وەرەو دەنگی له ناخ دڵەو چی، بویه دەنگی ئاسمانی و بویه هوورەی ئەهوورایی. ئەری دڵدار هوورەچڕ ئیمه ك شەیدا و دڵدار(فانووس) ناویگ بوی، فانگه بویه چەمەت گڕ، تیەریکەیل ئەی شەیدایی و دڵداریه. فانووس بویه ڕی ڕووشنکەر چرای دڵیگ ، له کزەکز هوورەی ئەهوورایی یاسم و پەیا بوین هونەرمەندی تاز لەی هاواریه.

ئەی هووره چڕه ك ئیسه ها له دڵ خاك، ئیشقی بویه ئەفسانەی، وینەی ئەفسانەی شیر ین و فەرهاد. وەلی ئەی گەورائاشیقه هەر چەن ئەفسانەی وەپا کرد ك ڕاسوی، وەلی بویه کەسیگ ك کڵاو لەچگ تازەی بەسیه سەر ئەدبیات و دەنگ و کزەی هووره و ناو خوەی له ناو دەفتەر دڵ ئەهوورایيەل نویسا تا دونیا هەس. یاسم بویه روحانی ترەك له دین ئەهوورا، ستایشی تازه نسار میترای له نوو وه دی هاتگی کرد. میترای سەردم یاسم نه له "ئاناهیتا" بەڵکوو له "کەلان" بوی. پەرستگایگ تازه واز بوی، ئەی پەرەستگا بویه پەرەستگای ك یەی خوداژن (ئیلاهه) داشت، تەنیا یەی کەس تویەنس بەی له دەری و بچووده ناوی و ئەرا ئلاهەگەی وه نەرم شینیگ پاوەمووری، دەنگ وانگ و زاری ئەهوورایی باریده بان و، وه باڵای ناسکی بێشەرم و شکۆ بچڕید و، ئەرای له دڵ تەنگیەیل خوەی بویشید و بکەیده سانیگ ك تاقەت لاره و لچگەیل و قورتنگەیل دەوروەری داشتووگ و چوین مەریم وه بی دەنگی خوەی تەماشای بکەید و ئاخ ئەو دڵ بوەید. بەلی ئیسه بایەد باریمه هویر خوەمان یاسم و نەرمەکزەیل قەشەنگی، وەختی ئەرا میلکان وەجی مەنی شاکه و مەسویر وانگ وەیلەوەری لەی هاواریه ئەلاورد.

نەبایەد له کزەی جلەوشاهی، سەرکویەی چڕ و شووان چڕ ك یاسم له مەقامیگ "باربۆدی" چڕیه، بیلیمان لیلە بگردیدان و لە ناو بچن و له هاوش تاریخ بوونه خوڵەکوو !؟. یاسم ئیمه هەم دڵداروی و هەم خوەی باربۆدی بوی ئەرا ناڵەی دڵ ئاشیق خوەی و یارانی. یاسم له باوان شاکه و مەسویر له زاگەی خوەی، غەریبی چڕیگ کرد ك چریکەی ئەی چڕینه، تا گووش ئەهوورا چی و دڵ ئەهوورا هاوردە تەکان له بی کەسی یاسم، ك چوی خوەی له سەرزەوی تەنیاس!. له وەخت جلەوشاهی چڕین، ناڵەی له وەردەم یاریگ بوی ك میترای ئەقڵ و هویر فەرهەنگی کویەنەی هاوردەو هویر، ك وه شکەتی فرەیگ له ملەیل تیژ تاریخ هاتویەو بان تا ئەرا میترایەیل دەنگ دەر بکەید. سەرکویەی چڕد ئاوازی بوی ك له کویه بانکووڵ و بەرزی مانیشت وەرەو خوەرتاو پەرەستگای دڵدار ئەرا ژنەفتن دەنگد و ناڵەی دویری بوی ك وه تەماشای له سەرکویەو، تەنیا تویەنس بەنای پەرەستگاگەی بوینی!. شووان چڕد وانگی له ناڵەیگ مووسایی بوی ك له کویەی شەرەزویل له جاڵی کویەی توور، خوەی چوی شووانیگ نیشاندا تا خوەی بشاریدەو تا کەس نەناسیگەی و له وەخت خوەی، بی کرچه وه دڵدار برەسیگ یا بەڵکم دڵبەر له دەنگی ئەو دەیشت بایگ و له کونەی ئاوی ك وه دەس خوەی گونجاسەی جامی ئاو بەیده پید؛ تا شەکەتی ئەو هەمگه ڕەنج و مەینەته له گیانی دەر چوود. دەس له گووش نان یاسم له وەخت دودانگی چڕین و هیجران و قەتاری، ئەو هویرخسن خوینەیل ڕشیای و دەنگ ناڵەی هەزاران ساڵەی میترایيەیل و ئەهوراییەیل و میهر پەرەسەیلی بوی ك وه تاوان دڵداری، چوی مەنسور(حەللاج) سەر وه دار سپاردن!. سوارانەی یاسم دەنگ سوارەیل بوی ك له دووڵەیل تاریخ وه نقه نق هاتوینه بان و داشتن وچانەو خواردن تا تاریخی تازه بنویسن. هەی لاوەگەت، لاوەی لاو دڵبەریگ بوی ك ئەرا دڵدارەگەی، سەر ئەوبان سان سەرد ناویگ و له ژێر زوور و جەور زەمانه ناڵەی تا فەڵەك چی و ناوزیگ خوەی گرتویگه میشت تا کەس ژان دڵی نەزانی؟. یاسم ئینگه هایده دڵ خاك و ئەو قورگ نازارده ك ئەی هەمگه بەیەتەیل و پاوەچەیل قەشەنگه ك وه زووانی ئەورادی و دەنگی ئەهوورایی هاوردیدەیەو بان، له ناو قەوریگید ك بایەد بووده قووڵەی دڵ هەزاران دڵبەر ك چوی شیرین له بان قەور فەرهاد وه تیغ دڵداری خوەی کوشت، ئەوانیش خوەیان بکوشن. یاسم دەنگد زڵەیگه له تاریخ قەومی ك ئینگه شانازیی بایەسه یه بووت، ك یاسمەیل نەیشتنه، فەرهەنگ نازاریان له ناو بچوود و فانووسەیلی بکوشیەیدەو. یاسم شایەد ت وه کام نەرەسید وەلی دەنگ نازارد کام دا وه هەزارن شاسەنم ك وەل دڵدارەیل خوەیانا، بکەفنەو شووند و فەرهەنگی زینگەو بکەن. شاسەنەمەیلی ك له باوان جی نەیرن و ئەرا هەڵپەرگەی له وەر دڵدارەیل خوەیان باڵەو گرن و چن وەرەو شەم و چوین پەپوولەی(پەروانەی) ئاگر گرن و سووزیەن. یاسم تو... وه تاریخ... وه... وه!؟

وه یای و خاتر زنەیای یاسم یاسمی

داهێنان چەس؟

جاسم الغرباوی

له وەختیگ ئنسان خەڵق کریاگه و عەقل دریاسەپی هویر کەیگ ك وەل گیاندارەیل تر جیاوازی و فەرق داشتوود و هەر لەو وەخته و وەل زیایەو بوین مناڵەیلی تەقالا کردگه ك کارەیل ژیانی ڕێك بخەیگ وه تایبەت له ژیان ئابووری ك گرنگی فرەیگ له ژیانیان دیریگ. ئنسان هەر له سەرتاوه هویر نەکردگه ك چوین نیازەیل ژیانی له دەیشت ئەو ناوچیله ك لەتی نیشتەجا بویه باریگ بەڵکەم هویر کردیه ك چوین خوەی وەل ناوچەی جۆگرافیاییگ لەتی جیگیر بویه ڕێك بخەیگ و نیازەیل خوەی وه دەس باریگ وەلی لەو وەخته ئەرای ئاشکرا بوی ك نیەتویەنیگ گشت نیازەیل خوەی لەی ناوچه بگریگ و ئەی هویرەدا سەری ك له دەیشت چوارچیوەی جوگرافیاییگ لەتی جیگیر بویه و ئاڵ وگۆڕ یا ئاڵشت و ئووڵشت کردن بەرهەمەیل خوەی وەل نیشتەجابویەیل ناوچەیل تر نیازەیل خوەی وه دەس باریگ وه تایبەت له شوون ئەوەگ پویل یا پاره دیاری کریا. لەیوا بوی ك ئنسان لەسەرتەو جوور کەسیگ و له شوونیش جوور کوومەڵگا و دویاخرەیش جوور وڵاتیگ دەس کرده ئاڵشت و ئووڵشت کردن کاڵایەیل خوەی تا بتویەنن وه شیوەی یەکسانیگ نیازەیلیان ئاڵشت و ئووڵشت بکەن ك لەی وەختمانه ئەی کارەوه (تەرازوی بازرگانی له ناونی دو وڵات) بەلی ئەیه حاڵ و ڕووژ ئابووری جەهان له دریژەی مێژوو یا تاریخەو له بان ئەی بنەوا نەتەوەیل پیشکەفتن و تویەنستن سەرکەفتنەیل گەورایگ له گشت بوار یا مەجالەیل وه دەس بارن. وەلی ئابووری عیراق له شون ٢٠٠٣/٤/٩ تویش دیاردەی ئەلاجەویگ هات ك له گوزەیشته بی وینه بویه ئەی دیاردەیەسەك عیراق گشت چشت تیەریگ و هویچ چشتیگ کل نیەکەیگ ك جوور کارەساتیگ ئەرا وڵاتەگەمانه ئەوەیش له وەختیگ هەو جوورەگ له قورئان کەریم هاتگه ئەی هاوردەیله حەرامن و نه تەنیا له بان ئابووری کوومەڵگا کاریگەری نەن بەڵکەم زەرەدەیل تەندروستی فرەیگیش دیرن و زیاتر ئەو کاڵایله وەخت وه کار بردنیان کووتایی وه پی هاتگەو نەبایەد ئنسان وه کاریان بووەیگ وه تایبەت کاڵایەیل خواردەمەنی. عەقڵ ئابووریيگ ئابووری عیراق وەرو نوا بەیگ عیراق کردیەسه سەندووق زباڵه و له شوون ئەوەگ لەشمان پڕ بکەیگ له پرۆتین و ڤیتامین و کاربوهایدرات دیری پڕی کەیگه لەپیسی و مادەیلیگ وەخت وەکار بردنیان کووتایی وه پی هاتگەو نەخوەش کەفتن هاووڵاتی و پەنا بردنی وەرەو نەخوەشخانەیل تا بتویەنیگ چشتیگ ئەرا تیمار کردن خوەی بوینیگەو. ئەگەر ئەی کاره له ڕیگەی دیاری کردن قانوون تایبەتیگ چارەسەر نەکریەیگ کارەسات گەورایگ له عیراق روی دەیگ و پشت یا جیلەیل ئایەندەمان نیەزانن بەرهەم هاوردن چەس و کەمەکەمه ئەی دیارده له ئاست یا مستەوای هویری عیراقیەیل له ناو چوود و بووده بەشیگ له مێژوو یا تاریخ.

ئەرزش وەخت لە ناونی پێشکەفتن و دویاکەفتن

گولّ سوو

وەقت تەرجەمەی راسەقینەیگەئەرا عومر ئنسان و نەخش یا دور هویری و زانستی لەیەك وەخت. وەهویچ چشتیگ بیجگەوەخت ژیان ئنسان لە وەخت پانایِن ئنسان ئەرا بان زەوی و تا وەخت گلەو خواردنی ئەرا زەوی و خاك كردنی لەتی ئاشكرا نیەكەیگ و نیشان نیەدەیگ ك ئەی ئنسانەسەر كەفتگ بویەیا نە.

وەخت چوارچیوەیگە ك گشت چالاكیەیلمان گریگەوەر و لەبان پلەی سەركەفتن یا شكەست خواردنمان كاریگەری نەیگ وەی خاترەسەك گرنگی یا ئەهەمیەت فرەیگ دیریگ وئەگەر گرنگی یا ئەهەمیەت نەیمنە وەخت و لەوەرچەو نەگریمنەی وەختیش گرنگیگ وەپیمان نیەدەیگ وە جوریگتر تویەنیم بویشیم ك ئەگەر لە وەخت ڕێز و ئحترام نەگریم لە لیمان ڕێز نیەگریگ. لەیرا ئەی پرسیارەیلە كەیم: چ زەرەدەیلیگ ڕەسیگە ئنسان و كومەڵگا ئەگەر وە وەخت ڕێز و ئحترام نەنەیگ ؟ وە سەبەب هان داین یا تەشجیع ئەرا گەشەداین رووشنهویری ڕێز گرتن لە وەخت و هاوكاری وەلیەو وە گوورەی ڕێەیل ژیاری چەس؟ ئەرا جواو داین وەپرسیار یەكم تویەنیم بویشیم ك نەتەوەو مللەت و ئنسانیگ لە وەخت ڕێز نەگریگ نەتیجەیلی ئاشكراس و بوودە بایس وەدی هاتن بەشێوی و دویا كەفتن و ژیانیگ روح پیشكەفتگ و ژیاری لەتی وجوود نەیریگ.

وەلی خەتەرناك تر لەی دیاردە ئەوەسە ك ئەی دیاردەی خراوە بوودە ڕەفتاریگ میراتی لە کوومەڵگا وە جووریگ منالّ وەختی چەو واكەی و دوینیگ باوگی وە وەخت ڕێز و ئحترام نیەنەیگ منالّەگەیش وەرەو ئەی دیاردەی خراوەكیشیەی و كەمەكەمە ئەی دیاردە لە ناونی گشت خێزان و کوومەڵگا و ولاّت پەخشەو بوود و زەرەد گەورایگ ڕەسنیگەپیمان و نوای دەرفەت یا فورسەتەیل پیشكەفتن و گەشەپەیا كردن گریگ. وادەداین و ڕێز گرتن لەوادەیل یەكیگ لەنیشانەیل گرنگ لەی بوار یا مەجالەسەوەهەر چەنیگ ئنسان وەوادەیل خوەی پابەند بوود نیشانەی پیشكەفتن و قویلایی ڕووشنهویری و تەندروستی ڕەفتاری و هویریەئیمنەجار جار بریگ لەمەسلّەتەیل وەكار بەیم ك وەنەتەوەیل و مللەتەیل جووروەجوور پەیوەندی دیرن و ئشارەت كەنەپابەندیەیل و ڕێزگرتنیان لەوادەیلیان. وە جووریگ ئویشن فلاّنی لەوادەیلی ئنگلیزیەیەعنی جوور ئنگلیزیەیل لە وادەیلیان ڕێز گرن و وەپی پابەندن ك نیشانەی هویر بەرز و ڕووشنهویری پیشكەفتگیانە.

وەلی وەختی نووڕیمنە خوەمان و کوومەڵگامان دوینیم بارووەزعمان نائومیدكەرەو ڕووشنهویریگ نەیریم ك لە وەخت و وادەیل ڕێز و ئحترام بگریگ و زیاتر هاوولاّتیەیل گرنگیگ نیەنە وادەیلیان و لەوەرچەو نیەگرنەی ك یەكیگ لە كیشەیل مللەت لەی وەختەسەو وەختیگ تەقالا كەیم ك لە سەبەبەیل ئەی دیاردە ئاگاداری پەیا بكەیم ئەرامان ئاشكرا بوود ك ڕێشە لە گوزەیشتەیلمان دیریگ و لە باوگ و باپیرەیلمان وە میرات بردیمنەسەی. وەلی لە باوەت پرسیار دویم ئویشیم بەلێ ڕیەیل فرەو دیاری كریاگیگ وجوود دیرن ك تویەنیم وە كاریان بووەیم تا وە ڕووشنهویریگ برەسیم ك لە وەخت ڕێز بگریگ و وە شیوەیگ وەلیەو ڕەفتار بكەیگ ك لە بەرژوەندی تایبەت و گشتی بوود . ئیمنەیش ئەی گام یا ختوەیلە پیشنیار كەیم ئەرا بتەوكردن ڕووشنهویری ڕێزگرتن لە وەخت وە ئامانج سەركەفتن لەژیان:

- نەخش یا دەور هووكارەكردن لە خێزان ڕیشە لەی باوەتە دیریگ و لە ئەرك دالّگ و باوگە ك هووكارەی منالّەیلیان بكەن ك لە وەخت و وادەیلیان ڕێز بگرن.
- شوون هووكارەكردن دویم مەدرسەس ك نەخش یا دەور سەرەكیگ ئەرا چەسپانن و بتەو كردن ڕووشنهویری ڕێز گرتن لە وەخت لە لایەن خویندكارەیل دیریگ.
- پیاوەیل دینییش نەخش یا دەور گرنگیگ لەی باوەتە دیرن ئەوەیش وە خاتر ئەو كاریگەریگ تویەنن بنەنەبان ئەندامەیل کوومەڵگا.
- ڕێكخریاوەیل کوومەلاّیەتی و هووكارەكردن دویر گرنگیگ لە بەرزەو كردن ڕووشنهویرەیل لەی بوار یا مەجالەدیرن.
- ڕاگەیاندن وە گشت شیوەیلیش تویەنیگ نەخش داشتوود ئەرا زیایەو كردن ئاگاداری ئنسان و کوومەڵگا تا بزانن چوین وەل وەخت كار بكەن. لایەنەیل تایبەتیگیش لە حكوومەت نەخشیگ لەی باوەتە جیوەجی كەن ئەوەیش لە ڕیگەی دامەزرانن لوجنەیل تایبەتیگ لەبوار پەخشەو كردن ڕووشنهویری ڕێزگرتن ئنسان لە وەخت.

وەی جوورەسە ك لە ئیسە و تویەنیم دەس بكەیمنە تەقالا ئەرا هووكارەكردن و ئاڵشتەو كردن ڕەفتارمان تا بتویەنیم وە خاسترین شیوە وەخت وە كار بووەیم وەلی ئیمنە وەرجلەگشت چشت بایەد وەلیەكەو ڕێك بكەفیمن وەی خاترەك ئەی كارە وە تەقالای گشت هەوەجە دیریگ.

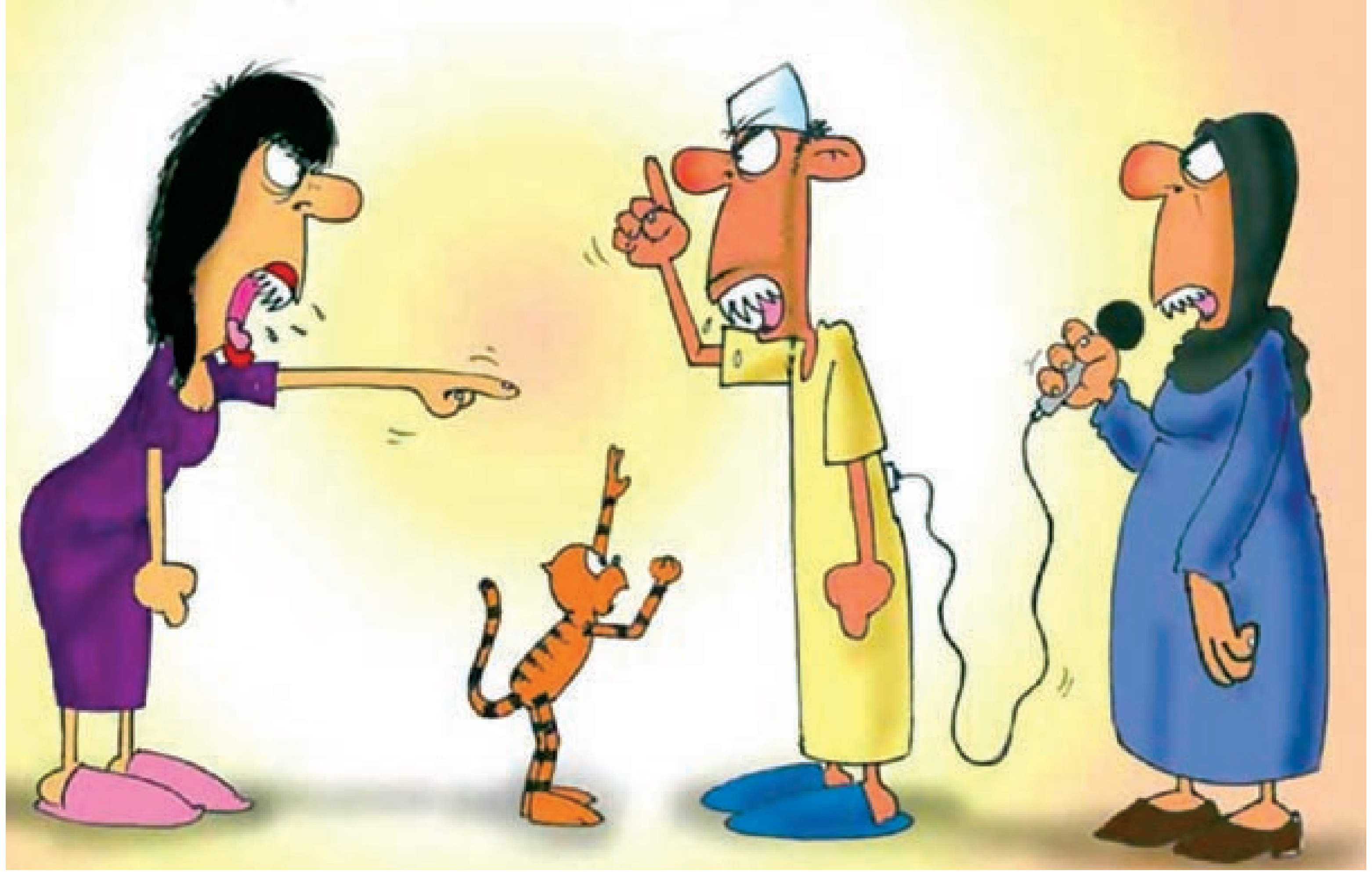

کاریگەری دەسڵات خەسویرە

پێشەوا شێخ رەئووف

پیکهاتەی کوومەڵایەتی خیزان کوومەڵگای کوردەواری وە شیوەیگ دروس بویە پەیوەندییگ بتەو دیریگ و فرە جیاوازە لە پیکهاتەی خیزانیگ رووژئاوایی یا ئۆروپی وە تایبەت لە روی بتەوی یا کزی پەیوەندی تاکەیل ئەو خێزانە. وە شیوەیگ گشتی خیزان کورد پیکهاتگە لە دایگ و باوگ و منالەیلیان و لە زوورم خیزانەیلیش داپیرە و باپیرە بوونە ئەندامیگ سەرەکی خیزان و بەعزەجاریگ وە سەبەب داب و نەریتەوە بووگ یا وە سەبەب دینەوە، داپیرە و باپیرە لە ژیان مەندنە خاوەن دەسڵات و خوەیان بریاردەر خیزانن و بەشدارن لە گشت ئەو گۆیرانکاری و بریارەیلە ك لە چوارچیوەی ئەو خێزانەرویدەیگ. ئمجا لە فرەیگ لە خیزانەیل هەردوگیان خەسویرەی بووك یا وەوی خیزانەگەن و فرە جار دەس خەنە کاروبار تایبەت کور و وەوی یا بووکە گەیان، ئمجا لەی باوەتەوە نموونەیل فرەیگ هەس و ئەوە ئەرامان ئاشکرا کەن ك چوین خەسویرەیل بوینەسە دویزمەیگ لە وەردەم خواست و ئارەزووەیل وەویەیلیان.

فرە هەس لە خەسویرەیل وە شیوەیگ خوەیان خەنە ناو کاروبار بووکەیلیان هویچ ئازادییگ ئەرایان نەیشتنەسەوە تا رادەیگ ك بریار منالبوین و جیایی و سەردان قەومەیل و بگر چوینێتی لەوەر کردن جنگ و چشتەیل تریش گشت ئەیانە بایەسەوە مەیل خەسویران بووگ و دی ئەو وەویە هویچ هەقیگ نەیاشتووگ خوەی بریار بەیگ، ئمجا شایەت ئی دەسخستن ناوەجییشە بووگ لە کاروباریان ك لەیوا کردویگ ناکووکی و جووریگ لە نەگونجیان و دوشمنایەتی بویچکیگ لە ناونی ئەو دو ژنە دروس کردویگ ك وەپی ئویشن (وەوی و خەسویرە).

خەسویرە توایگ وەویەگەی وەك دویەتەگەی خاس بووگ و جویر دویەتەگەی وەردەسی ئەرای بکەیگ یا هەر وەختیگیش بتوایگ تیر قسەی بکەیگ، وەل ئەوەیشا توایگ کورەگەی هەمان کور جاران و هەر کورەگەی دایە بووگ، خەسویرە توایگ دەسڵات خیزان و بریار و گویرانکاریەیل گشتی وەدەس خوەی بووگ ك شایەت یەیش لە دڵسووزی و خەمخوەریەوە بووگ.

وە هەرحاڵ خەسویرە توایگ خوەی خاوەن دەسڵات بووگ وەبی پرسکردن ئەو هویچ کاریگ ئەنجام نەیریەیگ، توایگ نەسیحەتکار و ئاراستەکار بووگ، ئەوەك خەسویرە توایگەی بووگ ناوی بنریەیگ (دەسڵات خەسویرە سالاری)، وەلی ئەوە ك گرفتەگە زیاتر قویلەو کردگە ئەوەسە (نەخەسویرە تەماشای وەویەگەی وەك دویەت خوەی ئەکا، نەوەویەگەیش وەك دایگ خوەی تەماشای خەسویرە ئەکا). ژیان ئی دو دروسکریاگ یا مەخلووق و هاورەگەزە لە فەرهەنگ کوومەڵایەتی و ئەدەبی پرەلەوە سەرهات خوەش و ناخوەش و رویداگ ئەڵلاجەوی و بگر فرە جاریش گورانی وە پیانا وتنە و شعر و پەند و نوکتەیش لە بانیان دروسکریاگە، وەلی ئەوە ك تا ئیسە نادیارە، ئەویش تاریخ سەرەتای ئەو ناکووکی و کیشمەکیشەسە ك لە ناونی وەوی و خەسویرە دروس بویە. شایەت هووکارەیل فرەیگ لە پشت کیشەیل خەسویرە و بووکەگەی بووگ هەر لە نزمی ئاست رووشنهویری و پەروەردەی کوومەلایەتی و لایەن ئابووری و پیکهاتەی دروسبوین خیزان و لایەن دینی و چشتەیل تر، وەلی راسییگ هەس نیەوگ ئشارەت وەپی نەکەیم، ك ئەویش ئەوەسە وەردەوامبوین ژیانیش وەی شیوە و هویرەوکردنە ئەوەنەی تر دریژە دەیگە گرفت وناکووکیەیل، ئمجا ئومیدەواریم وەوی و خەسویرە هەر لە ئیسەوە دووسایەتییگ لە ناونی خوەیان دروس بکەن.

ئایا قانوون پشتگیر ژنە؟

ئارام ساڵم

تون وتیژی خیزانی دیاردەیگ کوومەڵایەتیەو نیەتویەنیم بویشیم هویچ کوومەڵگایگ لەجەهان نەیریگەی، وەجیاوازی ئاست پیشکەفتن و گەشەکردنیانەوەلەگشت مەیدانەیل کوومەڵایەتی و تەکنۆلۆژی و ئابووری و پەروەردەیلیانەوە، وەلی نسبەی تون وتیژی و کاریگەریەیلیان جیاوازی دیریگ و گویریەیگ. ئمجا ئەگەر بایگ و تەماشای کوومەڵگای خوەمان بکەیم دوینیم وە ئاشکرا شوونەوار تون وتیژی خیزانی کاریگەری خراویگ کردەسەبان قوناغەیل جووراوجوور ژیان.

پیشکەفتن و کوومەڵگا و زیایبوین ئاست رووشنهویری و خوەنەواری تاك تارادەی فرەیگ نسبەی تون و تیژی خیزانی وەرەو کەمەوبوین بردگەو هەرچەنی ئامار تەواویگ لەوەردەسمان نیەك ئسپات ئەوەبکەیگ رادەی تون وتیژی تا چ ئاستیگ داوەزیەلە چەو ساڵەیل گوزەیشت، وەلی جوور و چوینیەتی شکات و داوایەیل دادگاو کەمەوبوین دیاردەگەرینیشاندەر و ئشارەت کەمەوبوین دیاردەگەس بیجگەدەور وەریەوبەرایەتی لەچەودیریکردن تون وتیژی دژ ژنەیل و نەعرەتەیل هووشیارکردنەوەی ژنەیل و تاکەیل وەشیوەیگ گشتی کاریگەری راسەوخۆ دیرن لەکەمەوبوین تون وتیژی. ئمجا تا ئیسەلە کوومەڵگای ئیمەنەتویەنریاگەوەك خواستیگ لەیەکەوداین خاسیگ ئەرا هوشیارەوکردن وەردەوام تاك لەی مەیدانەوەکار لەبانی بکریەیگ و ئی مەسەلەنەویەسەمەسەلەیگ ك وەتەواوی ئەهەمیەت وەپی بدریەیگ تا وەخاسی چارەسەر بکریەیگ، چوینکەوەراسی تون وتیژی خیزانی زیایبوین کاریگەری و شوونەوارەیل خراوی تەنیا لەبان خود ژنەیل نیە، بەلکوو منالەیلیش گریگەوەو کەیگەیانەقوربانی و دویاخریش کار کەیگەبان کوومەڵگاو لەەمان وەخت تاك سەرنەکەفتگ و بی قانجازیگ بەخشیگەکوومەڵگا ، چوینکەلەیوا دیارەیەکیگ لەئەنجامەیل تون وتیژی خودکوشتن یا خودسزانن بووگ ك لەیرا خیزان شیویەیگ ، وەیەیش منال بووگەزەرەدمەن یەکم و لەی ریگەیشەوەکوومەڵگا زەرەدمەن بووگ وەئەوەك تاك ناتەواویگ ئەرای مینیگەجی.

تازەترین بەحس ئاشکرای ئەوەکردگەك دایگ و باوگ و خیزان خاس زوورم وەخت کاریگەری تەواویگ دیرن لەبان پەروەردەی منال خاس و پر لە قانجاز ئەرا کوومەڵگا، لەوەر ئەوەبایەسەهەمیشەهەوڵ کەمەوکردن توت و تیژی خیزانی بەیم وەگشت توانایگەوە، وەل ئەوەیشا بایەسەئشارەت وەدەور قانوون و دەستوورەیل بەیم ك هەمیشەهاوکار و پشت و پەنای ریکخریاگەیل و خود ژنەیل و پشتگیریانن و چەنەها راسەوکردن یا تەعدیل لەتیان ئەنجام دریاگەلەوەرخاتر هاوسەنگی و مقەیەتیکردن ژنەیل، ئەوەسەلەپرووژەدەستوور هەریم کوردستان لە برگەیا فەقەرەی (٥) لەمادەی (٢٧) ئویشیگ (گشت شیوەیگ جیاکاری و تون وتیژی و ناهەقی لەناو کوومەڵگا و مەدرەسە و خیزان قەیەغەس) ، لەوەر ئەوەبایەسەگشتمان کار بکەیم و قانوون و دەستوورەیل وەپشت و پەنای خوەمان بزانیم لەوەر خاتر کوومەڵگایگ خاس و تەندروس و مۆدێرن و پیشکەفتگ.

تاريخ دروس بوين و جووره‌يل سه‌عات

گوڵ سوو

سه‌عات يه‌كيگه له‌و داهێنه‌يل يا ئبداعه‌يل بی وينه‌ی ئاده‌ميزاد؛ ئه‌و ئامێر يا جهازه له وه‌خت دروس كردنی تا ئيسه چه‌ندين گوێرانكاری وه‌سه‌ريا هاتگه‌و وه شيوه‌ی وه‌رده‌وام گه‌شه‌وه‌پی درياگه تا ره‌سيه‌سه ئه‌وه‌گ بويه‌سه هاوری يا ره‌فيق نزيك ئايم و رووژانه بايه‌د چه‌ندين جارچه‌وی بكه‌فيگه پی تا كاره‌گانی له بان چركه‌يل ئی ئامێره‌ريك بخه‌يگ. ئه‌ڵاجه‌ويدان نايگ ئه‌گه‌ر بويشيم ئايم له‌سه‌ره‌تا ئه‌را زانستن وه‌خت ودروس كردن سه‌عات له خرخواردن خوه‌ر و مانگ و له شوين يه‌ك هاتن وه‌رز يا فه‌سله‌گان سوود بردگه؛ له سه‌ره‌تا سه‌عاته‌يل وه‌وزه‌يا تاقه‌ی سروشتی كاركرديان و ئيمه‌يش توايم باس به‌عزی له‌و سه‌عاته‌يله بكه‌يم ..

سه‌عات خوه‌ری: كويه‌نه‌ترين سه‌عات ئه‌وه بويه ك له‌گر خواردن خوه‌ر به‌رهه‌م هاتگه ئه‌و سه‌عاته ك وه‌شه‌وق يا تيشك خوه‌ر كاركردگه له چه‌ن حه‌ڵقه‌ی گه‌وره ك وه كوچگ دروس كريانه خاس كرياس ك وه‌ی سه‌عاته چاودێری وه‌خت و گويريان وه‌رزه‌گان و ئاساره‌گان كرديان. زانايه‌يل هانه و باوه‌ره‌ك ئه‌و كوچگه‌يل گه‌ورا ك وه‌خت خوه‌ی له باشوور به‌ريتانيا په‌يا كريانه له سه‌رده‌ميگ جوور سه‌عات وه‌كاربريانه. چه‌ن مليۆن ساڵ وه‌رجله‌ئيسه ك ئايم خه‌لق كرياگه هه‌رگيز وه خه‌ياڵی ناتگه‌ك رووژه‌يل به‌شه‌و بكه‌يگ ئه‌را چه‌ن يه‌كه‌ی يه‌كسان تا ٤٠٠٠ ساڵ وه‌رجله‌ئيسه فكره‌ی به‌شه‌وكردن رووژ ئه‌را ٢٤ سه‌عات له لايه‌ن بابليه‌گان هاته‌مه‌يدان. بابليه‌گان سه‌عاتيگ خوه‌رين ك وه شه‌وق يا تيشك خوه‌ركار كردياد ئه‌را زانين وه‌خت دروس كردن ك له‌بازنه يا دائره‌يگ پيكهاتويگ ك داريگ له ناوراسه‌گه‌ی دائه‌نريا تا سايكی داره‌گه له بان دائره‌گه بكه‌فيگ و وه‌خته‌گه دياری بكه‌يگ وئی سه‌عاته ته‌نيا ئه‌را دياری كردن وه‌خت له رووژ وه كارهاتياد .

سه‌عات ئاوی: له‌وه‌ر ئه‌وه‌گ سه‌عات خوه‌ری ته‌نيا وه رووژ سوود له‌لی برديان و وه‌كارهاوردنی هه‌ميشه‌يی نه‌وی وه تايبه‌ت له رووژ و له وه‌خته‌يلی ك ئاسمان هه‌وری بوی؛ نزيكه‌ی ٣٤٠٠ ساڵ وه‌رجله‌ئيسه مسريه كويه‌نه‌گان ئه‌را ئه‌وه‌گ سه‌عاته‌گه‌وه شيوه‌ی وه‌رده‌وام كار بكه‌يگ هويره‌و كردن ك سه‌عاتيگ ئاوی دروس بكه‌ن و وه دروس كردن ئی سه‌عاته تويه‌نستن شه‌و و رووژ بزانن سه‌عات چه‌نه.

سه‌عات خولين يا ره‌مڵی: له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی چوارده وه جووريگتر له سه‌عات دروس كريا ك فه‌ره نزيك بوی له سه‌عات ئاوی؛ ئی سه‌عاته له دو شيشه‌ی گه‌ورا پيكهاتويگ ك كونای بويچگيگ له ناونيان بوی و به‌شه بانينه‌گه‌ی پڕ بوی له خوڵ يا ره‌مل و ئه‌وه‌كه‌يش ناوی خالی بوی و له‌و كونای بويچگه‌وه‌ره‌مله‌گه هاتياده خوار ئه‌را ناو شيشه خوارينه‌گه؛ وه‌رشيان ئه‌ندازه‌ی ره‌مڵه‌گه زانستيان ك سه‌عات چه‌نه‌و وه‌ختی ره‌مڵه‌گه ته‌واو بوياتاگ مه‌عنای ئه‌وه بوی ك ئه‌و رووژه كوتايی وه پی هاتگه.

سه‌عات ميكانيكی: يه‌كمين جار سه‌عات ميكانيكی له ئه‌ورووپا دروس كريا؛ له ناو ئی سه‌عاته دو خاڵ يا نوقته بوی و ميله‌ی گه‌ورايگيش له ناوراسی بوی؛ وه‌ختی ميله‌گه بره‌سياتاگه بان يه‌كی له خاڵه‌گان ده‌نگيگ دياد و پياوه‌يل ئاينی وكانه‌گان وه‌ل ژنه‌فتن ئی ده‌نگه وه‌خت عباده‌ته. هه‌روه‌ی خاتره كويه‌نه‌ترين سه‌عات ميكانيكی هويچ نيشانه‌ده‌ر يا موئه‌شريگ جوور سه‌عات و ده‌قيقه شمار نه‌ياشت وته‌نيا وه‌خت عباده‌ت كردنه‌گان نيشان دياد و دوياخر كه‌م كه‌م سه‌عات و ده‌قيقه شمار ئه‌رای دانريا. له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی نووم زايينی ئه‌لفرێد گه‌ورا پادشای به‌ريتانيا سه‌عاتيگ داشت ك له‌شه‌ش مووم دروس كرياويگ وبه‌رزی هه‌ريه‌ك له مووه‌گان ٣٠ سانتيمه‌تر بوی و هه‌ر سانتيمه‌تريگ له‌و مووه‌يله‌وه هه‌يشت ده‌قيقه‌تاويادوه‌ختی گشت مووه‌گان بسوزيان ئه‌وه نيشانه‌ی ئه‌وه بوی ك ٢٤ سه‌عات وه سه‌ر چيه؛ هه‌ميش له كووتايی سه‌ده‌ی يانزه سوسونج زانای چينی سه‌عاتيگ دروس كرد ك به‌رزيه‌گه‌ی نوو مه‌تر و قورسيه‌گه‌ی چه‌ن ته‌نيگ بوياد؛ ئی سه‌عات چينيه بيجگه دياری كردن وه‌خت جويله‌ی خوه‌ر و مانگ ئاساره‌گانيش دياری كردياد.

له ساڵ ١١٢٦ ز داگيركه‌ره‌يل ئه‌و سه‌رده‌مه سه‌عاته‌گه ئه‌ڵگردن وبردنه‌ی وه‌ل خوه‌يانا و تا ئيسه په‌يا نه‌كرياگه. له ساڵ ١٣٥٤ له ستراسبۆرگ سه‌عاتيگ دروس كريا و تا ئيسه له‌فه‌ره‌نسه مه‌نگه‌سه‌ی؛ ئی سه‌عاته بيجگه ئه‌وه‌گ له سه‌ر هه‌ر سه‌عاتيگ زه‌نگ كوتياد په‌يكه‌ر چه‌ن كه‌سايه‌تی يا شه‌خسيه‌ت ئاينی له ده‌وری گر خوارديادو بيجگه په‌يكه‌ره‌گانيش كه‌له‌شيريگ له قه‌يی بوی ك هه‌ڕدو باڵه‌گه‌ی وازكردويگ و له سه‌ر هه‌رسه‌عاتيگ قويلانياد.

ئه‌ڵاجه‌ويترين ری زانين وه‌خت ئه‌و رييه بوی ك چينيه‌گان له‌ری بووكردن وه‌خت دياری كرديان له سه‌ده‌ی چوارده مه‌ردم چين سه‌عات بخوورين وه كارهاورديان ئه‌ويش وه‌ی شيوه هه‌ركام له بخووره‌گان بوو تايبه‌تيگ داشت وه ته‌واوبوين هه‌ربويگ زانستيان ك سه‌عاتيگ وه‌سه‌رچيه.

ئی سه‌عاته ك ئمروو ها له وه‌ر ده‌س خوه‌مان له ساڵ ١٦٥٦ز دروس كريا وه‌ختيگ داهێنه‌ر يا موبدع هۆڵه‌ندی كرستيان هايگنز سه‌عاتيگ دروس كرد ك وه شيوه‌ی يه‌كسان به‌ندووڵه‌گه‌ی كاركردياد؛ ئی سه‌عاته له جووره‌يلتر سه‌عاته‌يل وه‌رين راستربوی.

ماڵ و مناڵیش بەش دیرن

ماجد سوێرەمەیری

خوەنەوارەیل ئەزیز!!

فرە کەس لە لیمان وە مەهانەی سەختی بار زندگانی و نیازەیل رووژانە و دابین کردن ئایندەی خاسیگ، پلکیەیدە جەهان کارکردن و پویل جەمەوکردن و گشت وەخت و سەعاتەیل ژیان خوەی ئەرای کار تەرخان کردیە و لە هویریەو چویە ك لە وەرانوەر جەهان کار، جەهانیگ ترەك هەس، نەبایەد لە هویریەو بچوود، تاگەر تویش ئی هەڵوێست یا مەوقفە ناید ك لەی وەسەرهاتە ئەرادان باسی کەیمن:

شەویگ لە شەوان کوریگ وتە باوگی: باوە تویەنم پرسیاریگ لە لید بکەم؟ باوگیش وت: بەڵێ، پرسیارەگەد چەس؟ کوڕەگەیش وت: باوە تو سەعاتی چەنی کار کەید؟... یەعنی لە کارکردند لە سەعاتی چەنی پویل دەرکەید؟. پیاوەگەیش وت : کورم، ئەیە کار تو نییە، تو هەقد چەس؟... ئەرا ئی جوورە پرسیاریگ کەید؟. کورەگەیش وت: ئاخر باوە توام بزانم، ڕاسی بویشە پیم باوە، تو خودا تو سەعاتی چەنی پویل گیر تیەرید؟ پیاوەگەیش ناچار بوی جوواوی دا و وت: کورم من سەعاتی ٥٠٠ دینار کار کەم. کورەگەیش ئاخیگ هەڵکیشا و سەری شوورەو کرد و دویای چەن دەقەیگ لە دودڵی وت: تو خودا باوە ٣٠٠ دینار وە قەرت دەیدە پیم؟!! باوگیش لەیرا یەکسەر تویرە بوی و وت: تو لەی سەعات درەنگ شەوە هاتیدە ئەرا ئەوەگ بری پویل لە لیم بووەید تا سوو بچید چشت بی مەعنایگ وەپی بسینید!! یەڵلا بچوو ئەرا خانگەگەی خوەد و لە توو جییەگەد بخەف تا گیاند گەرمە، نیەویشیدە پیم ئیوە ئەرا ڕەحم وە من نەکەین، من لە شەوەکی تا ئیوارە گیان خوەم دەمە وەر کارەیل سەخت و دژواریگ تا پویلەگەی بەمە ئی چشتەیل بی مەعنا؟!! مناڵەگەیش وە ئارامییەو چوی ئەرا خانگەگەی خوەی و قاپی لە خوەی بەسا.

دویای سەعاتیگ پیاوەگە کەمی ئارامەو بوی و دەس کردە هویرەو کردن و وەل خوەیەو وت: شایەت ئی کورمە وە ڕاسی هەوەجەی وەی ٣٠٠ دینارە بوود، چوینکە ئەو لە ڕاسی لە خەرجییەگەی خوەی زیاتر تا ئیسە داوای پویل زیایە لە لیم نەکردیە، هەڵسیا چوی ئەرا خانگەگەی و قاپی واز کرد و لەلی پرسی: کورم خەفتیدە تا هایدە خەوەر؟. ئەویش وت: نە باوە هامە خەوەر... پیاوەگەیش وت: کورم وەل خوەما وتم شایەت کەمی زیای چویم لە تویرە بوین و تنیش شایەت هەوەجەد وەو پویلە بوود، ئانە کورم ئەیە ٣٠٠ دینارە... کورەگەیش دڵی خوەشەو بوی و وت: مەمنوون باوە گیان؛ ئینجا دەس برد ئەرا ژیر باڵشتەگەی و قەیری پویل تر دەرکرد و نارەیان وەل ئەو ٣٠٠ دینارەگە... یەواش یەواش شمارەیان کرد... لەی ئانە باوگی وەختی نووڕست کورەگەی پویل دیری خەریك بوی زیاتر تویرە بووگ، وە یەی جا لەلی پرسی:ك تو پارە دیرید ئەی دی ئەرا چە مینەی قەرت کەید؟ کورەگەیش وت: چوینکە ئەوەگ داشتمەی بەش نەکرد وەلی ئیسە دی بەش کەیگ!! وئینجا ڕوی کردە باوگی و وتەپی: باوە ئیسە من ٥٠٠ دینار دیرم، ئایا تویەنم سەعاتیگ لە وەختەگەد بسینم؟ "ڕجا لە لید کەم باوە سوو ئیوارە زوی زوی بەورەو ئەرا ماڵ، توام شام ئیوارە وەلدەو بخوەم"

بەڵێ ئەزیزەیل شایەت گشتدان لە مەمەر ئی وەسەرهاتە ڕەسینەو، توام بویشیمنە پیدان ئەی ئەو کەسەیلە ك فرە وە جدی لەی ژیانە کار کەین، ئیمە نەبایەد بیلیمن وەختەگەمان گشتی لە دەسمان دەر بچوود بی ئەوەگ کەمی وەخت وەل ئەو کەسەیلە بووەیمنە سەر ك هەقیان ها بانمان و نزیکن لە دڵمان، چوینکە ئەو شوونە ك لەتی کار کەیمن ئەگەر هات و پەکمان کەفت و توانای کارمان نەمینیگ یاگەر بمریمن، ئەوە وە کوڵترین وەخت کەسەیلیگ تر تیەن وە سووك و ئاسانی شوونەگانمان گرن و ئاسوودەو ڕەحەت، وەلی خیزان و ڕەفیق و دووسەیلمان لە شوون خوەمان هیلیمنە جی و بویمنە خەسارەتیگ ئەران تا عومریان زنییە... لەوەر ئەوە بایەسە کەمی هویرەو بکەیمن ك لایگ لە دووسەیلمانیش بکەیمن!!

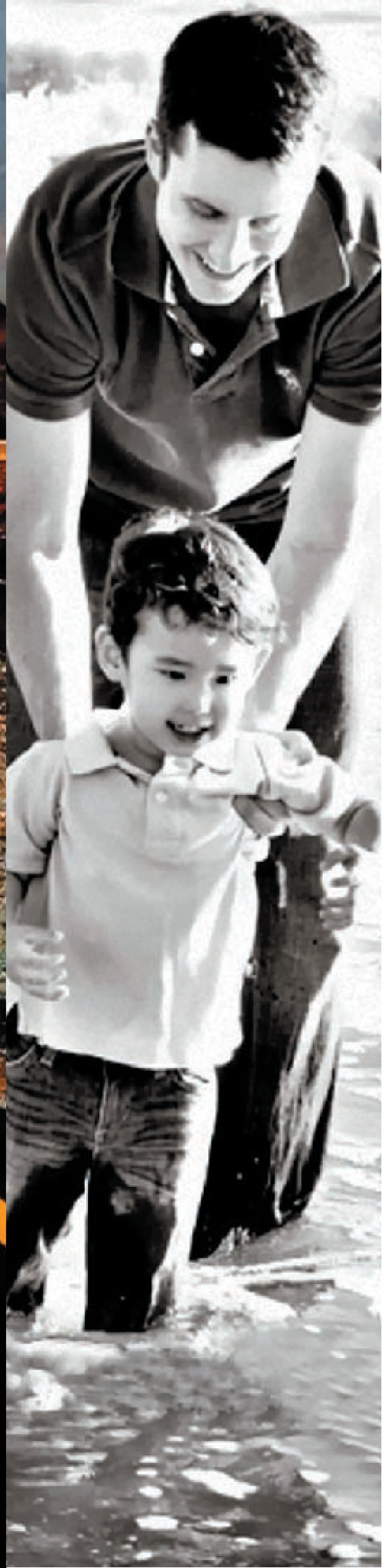

ها کوو؟

محمد رەزا

ئەی کەمووتەر تەوقی، تەوق ئاسمان ها کوو ؟
دەێرە چوی غەریویمن میرکا نمان ها کوو ؟
هویچ کەس وەمان نەویشێ وەێ زەمینە چوی کەفتیم
هویچ کەس خەوەر نەێرێ ماڵ خاڵوان ها کوو؟
نامورادی ئاێم مەرز نادیارێگە
تا وەمان دیارێ بێگ ئارەش و کەمان ها کوو ؟
"سووشـیـانس" یا عیسا مێدیەو یا مووسا

هەر کە ناجیە بویشێگ ئاخر زەمان ها کوو ؟
هەرکەرا خوەێە ئێرە جوور ماڵ شەێتانە
باخ خاك خوریاگە قاڵ باخەوان ها کوو؟
یەێ سەرم دە هابیلە و یەێ سەرم دە قابیلە
وەگ جەمع خەێر و شەر بەش کەیدەمان ها کوو؟
نەێل تا دە یەولا ڕەنگ خاك بگریمن
دەنگ ئەلاڵ و بێ پەروا بویش ماڵمان ها کوو؟!